

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X.A
S.O.U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:31
JUSTITIEDEPARTEMENTET

DEN
UTOMPROCESSUELLA RÄTTSHJÄLPEN
ÅT MINDRE BEMEDLADE

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

AVGIVET AV

1949 års rättshjälpskommitté

S T O C K H O L M

1 9 5 1

Statens offentliga utredningar 1951

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd åt svensk filmproduktion. Beckman. 73 s. **Fi**.
2. Försvarets personaltjänst. Kihlström. 166 s. **Fö**.
3. Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Victor Petterson. 139 s. **K**.
4. Antagningen av medicine studerande m. fl. Kihlström. 123 s. **E**.
5. Förslag till naturskyddslag m. m. Haeggström. 212 s. **Jo**.
6. Näringslivets lokalisering. Appelberg, Uppsala. 245 s. **H**.
7. Principer för dyrortsgrupperingen. Kihlström. 116 s. **C**.
8. Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. Norstedt. 304 s. **I**.
9. 1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. Svenska Tryckeriaktiebolaget. 332 s. **E**.
10. Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. Victor Petterson. 171 s., 3 pl. **K**.
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948 — juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. Av K. Åmark. Idun. 338 s. **H**.
12. Promemoria med förslag till allmän verksstadga. Katalog och Tidskriftstryck. 68 s. **Ju**.
13. 1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. Marcus. 79 s. **Fi**.
14. Landsbygdsselektrefloringens utbredning år 1950. Idun. 47 s. **K**.
15. Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. Victor Petterson. 641 s., 6 pl. **S**.
16. Filmcensuren. Betänkande 1. Beckman. 95 s. **E**.
17. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. Beckman. 233 s. **I**.
18. Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. Norstedt. 77 s. **Fi**.
19. SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. Gummeson. 89 s. **I**.
20. Betänkande med förslag till ny ägofredslagstiftning. Beckman. 143 s. **Jo**.
21. Kejnekommissionens utredning. Norstedt. 313 s. **Ju**.
22. Förslag till sjömanslag m. m. Marcus. 106 s. **H**.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpförsäkring. Falu Nya Boktryckeri, Falun. 43 s. **S**.
24. Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. Beckman. 55 s. **Fi**.
25. Socialvårdskommitténs betänkande. 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag m. m. Kihlström. 499 s. **S**.
26. Vatten- och avloppsfrågan. Beckman. XIV, 597 s. **K**.
27. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. Idun. 722 s. **H**.
28. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 2. Bilagor. Idun. 549 s. **H**.
29. Skolöverstyrelsens organisation. Victor Petterson. 358 s. **E**.
30. Ekonomiskt långtidsprogram 1951-1955. Marcus. 200 s. **Fi**.
31. Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. Norstedt. 116 s. **Ju**.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:31
JUSTITIEDEPARTEMENTET

DEN
UTOMPROCESSUELLA RÄTTSHJÄLPEN
ÅT MINDRE BEMEDLADE

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

AVGIVET AV

1949 års rättshjälpskommitté

STOCKHOLM 1951

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

510487

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1861
HÖRSTADEN

OM
ÅT MINDRE REMEDIÅDE
I TOMPRESSUELLA RÄTTSHÄLLEN

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

AV

1861 års tillståndsbestämmelse

STOCKHOLM 1861
KONJUNKTIONEN P. A. NORDSTRÖM & SÖNER
1861

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Den 18 juni 1949 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för utredning angående den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. Med stöd härav utsåg departementschefen den 22 juni 1949 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens första kammare, sjukkassedirektören E. G. Andersson, föreståndaren för Örebro läns rättshjälpsanstalt, advokaten A. Berggren, kanslirådet G. T. Evers, f. d. riksdagsmannen, advokaten L. E. B. Gezelius, hovrättsrådet K. H. Henkow och tillsynsläraren L. Sondén. Åt Henkow uppdrogs att vara de sakkunnigas ordförande. Efter särskilt bemyndigande den 9 september 1949 utsåg departementschefen den 10 september 1949 såsom ytterligare sakkunnig och tillika sekreterare i utredningen revisionssekreteraren P. J. G. S:son Hagströmer.

De sakkunniga, som antagit benämningen 1949 års rättshjälpskommitté, ha under utredningsarbetet bland annat besökt ett flertal rättshjälpsanstalter och sådana privatpraktiserande advokater som mot ersättning av vederbörande landsting lämnat utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade.

Till de sakkunniga har genom skrivelse den 13 oktober 1950 från justitiedepartementets processrättsbyrå överlämnats ett ärende rörande avgivet förslag om offentliga rättshjälpsanstalter (SOU 1940: 11).

Sedan utredningsuppdraget nu slutförts, få de sakkunniga härmed vördsamtt överlämna betänkande, innefattande förslag till lag om offentlig rättshjälp och kungörelse med närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om offentlig rättshjälp jämte följd författningsförslag samt motiv.

Särskilt yttrande har avgivits av hrr Gezelius och Hagströmer.

Stockholm den 4 augusti 1951.

HUGO HENKOW

E. GUST. ANDERSSON

ARVID BERGGREN

T. EVERS

BIRGER GEZELIUS

GÖSTA HAGSTRÖMER

LARS SONDÉN

Verksamheten skall stå under ledning av en rättshjälpsstyrelse, bestående av ordförande, vice ordförande samt ytterligare minst tre ledamöter. Ordföranden och vice ordföranden, vilka skola vara eller hava varit innehavare av domarämbete, förordnas av hovrätten för fyra år i sänder. Övriga ledamöter utses till antal och på sätt som i reglementet angives.

6 §.

Äro anordningar för offentlig rättshjälpsverksamhet gemensamma för två eller flera landsting eller för landsting och stad som avses i 4 §, skall kostnaden därför fördelas efter förhållandet mellan antalet ärenden från vederbörande områden, därest överenskommelse om annan fördelning icke träffas.

7 §.

Hovrätt skall utöva tillsyn över den offentliga rättshjälpsverksamheten inom hovrättens domkrets.

8 §.

Landsting eller stad som avses i 4 § äger erhålla bidrag av statsmedel till sina utgifter för rättshjälpsverksamhet enligt denna lag. Bidraget utgår till landsting med sextio procent och till stad som nyss sagts med fyrtio procent av årliga nettoutgifterna med avdrag för lokal- och inventariiekostnader.

Om landstings eller stads nämnda utgifter till väsentlig del kunna anses belöpa på ärenden från annat område, må Konungen med hänsyn därtill jämka de bidragsbelopp som eljest skulle utgå.

9 §.

Närmare bestämmelser för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1954 men skall, såvitt avser åtgärder som erfordras för att offentlig rättshjälpsverksamhet skall kunna meddelas från och med nämnda dag, äga tillämpning redan dessförinnan.

Förslag

till

Kungörelse

med närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om offentlig rättshjälp.

Med stöd av 9 § lagen om offentlig rättshjälp förordnas härigenom som följer.

1 §.

Offentlig rättshjälp skall meddelas genom särskild för ändamålet inrättad rättshjälpsanstalt.

Kan, såvitt angår landstingsområde, folkmängden i och omkring den ort, där dylik anstalts kontor bör förläggas, icke anses utgöra tillräckligt underlag för anstaltsverksamhet, må offentlig rättshjälp meddelas genom advokater som driva egen rörelse, om avtal därom träffats med samtliga sådana advokater inom området eller så många av dem som erfordras för en effektiv verksamhet.

2 §.

Rättshjälpsanstalts verksamhet handhaves av en föreståndare med biträde av erforderlig personal. Föreståndaren skall, utöver vad sålunda åligger honom, förbereda de ärenden som skola handläggas av rättshjälpsstyrelsen samt verkställa styrelsens beslut.

Föreståndare och övriga befattningshavare vid rättshjälpsanstalt anställas och entledigas av rättshjälpsstyrelsen. Till föreståndare må utses endast advokat. Annan befattningshavare, som har att självständigt ägna rättshjälpsärenden juridisk handläggning, skall hava avlagt för behörighet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov.

Föreståndare och vid anstalt anställd befattningshavare som sist sagts må icke innehava eller utöva annan avlönad allmän eller enskild tjänst eller mot ersättning åtaga sig enskilt advokatuppdrag.

3 §.

Då behovet av rättshjälp inom rättshjälpsanstalts verksamhetsområde det påkallar, skall anstalten hålla mottagning även å annan ort än den där

anstalten har sitt kontor. Å dylik ort må offentlig rättshjälp i stället tillhandahållas genom en eller flera advokater som driva egen rörelse, om avtal därom träffats.

4 §.

Där offentlig rättshjälpsverksamhet är anordnad på sätt i 1 § andra stycket sägs, skall finnas en rättshjälpskonsulent med uppgift att förbereda de ärenden som skola handläggas av rättshjälpsstyrelsen samt verkställa styrelsens beslut.

Rättshjälpskonsulent förordnas av rättshjälpsstyrelsen. Till sådant uppdrag bör företrädesvis utses någon som avlagt för behörighet till domarämbe föreskrivna kunskapsprov. •

5 §.

Finnes det behöfligt inom område där rättshjälpsverksamhet är anordnad på sätt i 1 § andra stycket sägs, skall mottagning hållas även å ort där advokat som förbundit sig att meddela offentlig rättshjälp icke har kontor.

6 §.

I enlighet med vad här förut är stadgat och med ledning av normalreglemente, som bilaga till denna kungörelse utvisar, skall landsting eller stad som ej deltagar i landsting låta upprätta och till justitiedepartementet insända förslag till reglemente angående den offentliga rättshjälpsverksamheten för området. Där det finnes ändamålsenligt, må upprättas särskilt förslag för skilda delar av området eller ock gemensamt förslag för två eller flera landstingsområden eller för landstingsområde och stad som nyss nämnts.

Förekommer sedan reglemente blivit av Konungen utfärdat anledning till ändring däri, skall vad nu sagts äga motsvarande tillämpning.

7 §.

Den som söker offentlig rättshjälp är skyldig att skriftligen på heder och samvete lämna uppgift om inkomster, försörjningsbörd och ekonomiska omständigheter i övrigt.

Då anledning därtill förekommer, skall uppgiften kontrolleras av den som har att lämna den sökta rättshjälpen. Därvid bör undvikas att ärendet onödigt uppehålls.

8 §.

Framställning om åtgärd som finnes vara uppenbart ogrundad eller gagnlös skall avvisas. I förekommande tvist skall den som har att lämna rättshjälpen söka åstadkomma förlikning mellan parterna, där sådan lämpligen bör ske.

9 §.

Vad rättssökande i förtroende omtalat, må ej utan tvingande skäl uppenbaras för utomstående.

10 §.

Rättssökande som på grund av sina ekonomiska omständigheter eller eljest vägrats rättshjälp, så ock den som icke vill gälda avgift som avfordrats honom för erhållen rättshjälp må anföra klagomål hos rättshjälpsstyrelsen. Missnöjd skall underrättas om sin möjlighet att klaga.

11 §.

Rättshjälpsanstalt är skyldig att, i den mån så kan ske, lämna erforderligt biträde även i sådant ärende rörande offentlig rättshjälp som handlägges å ort där anstalten icke har kontor eller eljest håller mottagning, evad orten är belägen inom eller utom verksamhetsområdet.

Vad sålunda är stadgat beträffande rättshjälpsanstalt äger motsvarande tillämpning i fråga om advokat som förbundet sig att meddela offentlig rättshjälp.

12 §.

Ansökan om statsbidrag för offentlig rättshjälpsverksamhet skall, ställd till Konungen, insändas till justitiedepartementet före den 1 maj året näst efter det för vilket bidraget begäres.

Ansökningen skall vara åtföljd av rättshjälpsstyrelsens årsredogörelse samt berättelse över verkställd revision. Framgår ej av nämnda handlingar dels hela antalet under året handlagda rättshjälpsärenden, dels ock, beträffande de av dessa ärenden i vilka sökandens hemort varit belägen utom landstingsområde eller stad som verksamheten avser, antalet dylika ärenden fördelade på respektive landstingsområden och städer, skall särskild uppgift därom lämnas.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1954 men skall, såvitt avser åtgärder som erfordras för att offentlig rättshjälp skall kunna meddelas från och med nämnda dag, äga tillämpning redan dessförinnan.

Genom kungörelsen upphävas kungörelsen den 12 september 1919 (nr 639) angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter och kungörelsen den 20 september 1946 (nr 619) angående understöd av statsmedel för utomprocessuell rättshjälp annorledes än genom offentlig rättshjälpsanstalt. Utan hinder härav skola sistnämnda båda kungörelser fortfarande gälla med avseende å verksamhet före den 1 januari 1954.

Normalreglemente (för rättshjälpsverksamhet genom rättshjälpsanstalt).

1 §.

Offentlig rättshjälp enligt därom givna bestämmelser meddelas inom — — — landstingsområde genom rättshjälpsanstalt med kontor i — — — stad.

Vid anstalten skola vara anställda föreståndare, — — — samt erforderlig kontorspersonal.

2 §.

Anstalten håller mottagning i — — — (annan ort än förläggningssorten) minst — — — gånger om året, varjämte offentlig rättshjälp lämnas i — — — (annan ort än anstaltens förläggningssort) av advokater som driva egen rörelse.

Rättshjälpsstyrelsen äger bestämma att rättshjälp skall tillhandahållas även å annan ort utom anstaltens förläggningssort än nyss sagts.

3 §.

Anstalten skall vara tillgänglig för rättssökande å tider som fastställas av rättshjälpsstyrelsen. Advokat som avses i 2 § skall mottaga sökande av offentlig rättshjälp å samma tider som andra klienter.

I den utsträckning rättshjälpsstyrelsen bestämmer skola mottagningar hållas efter den i orten vanliga arbetstidens slut.

4 §.

Över de ärenden som handläggas vid anstalten skola föras anteckningar, upptagande för varje ärende dag då ärendet inkom, sökandens namn, yrke och hemort, ärendets art samt i ärendet uppburna och utbetalda medel.

Advokat som avses i 2 § åligger att över de ärenden rörande offentlig rättshjälp som handläggas hos honom föra särskilda anteckningar av det innehåll som nyss sagts. Däri skall advokaten för varje ärende jämväl införa uppgift om arten och omfattningen av den rättshjälp han lämnat samt, då ärendet avslutats, det arvode han gottskrivit sig och de nödvändiga utgifter han haft för rättshjälpens meddelande.

5 §.

Har befattningshavare vid anstalten av allmänna medel tillerkänts ersättning för biträde i rättegång, skall ersättningen tillfalla anstalten.

Lämnar i 2 § avsedd advokat i samband med ärende rörande offentlig rättshjälps biträde i rättegång, må vad som är av beskaffenhet att kunna ersättas såsom rättegångskostnad ej påföras rättshjälpsärendet.

6 §.

Senast inom en månad efter kalenderårs utgång skall i 2 § avsedd advokat, som vill erhålla ersättning för meddelandet av offentlig rättshjälps under året, till rättshjälpsstyrelsen överlämna de av honom enligt 4 § förda anteckningarna eller bestyrkt avskrift därav jämte erforderliga verifikationer.

Efter granskning av handlingarna och inhämtande av de ytterligare upplysningar som erfordras för ersättningsfrågans bedömning skall rättshjälpsstyrelsen bestämma skäligt ersättningsbelopp för varje avslutat ärende. Ej må ersättningsbelopp sättas lägre än vad advokaten fordrat, utan att denne beretts tillfälle att yttra sig.

7 §.

Anstalten skall enligt fastställt formulär avgiva statistiska uppgifter angående sin verksamhet. Motsvarande skyldighet åligger i 2 § avsedd advokat i fråga om de ärenden rörande offentlig rättshjälps som handlagts hos honom.

8 §.

Rättshjälpsstyrelsen skall hava sitt säte i — — —.

Tre ledamöter i styrelsen utses av landstinget för fyra år i sänder.

9 §.

Utöver vad eljest är stadgat åligger det rättshjälpsstyrelsen

- 1) att tillse att rättshjälpsverksamheten är så organiserad att behovet av rättshjälps inom verksamhetsområdets olika delar på mest ändamålsenliga sätt kan tillgodose;
- 2) att vidtaga åtgärder i syfte att de möjligheter till rättshjälps, som inom verksamhetsområdet stå till buds, skola bli allmänt kända;
- 3) att vaka över rättshjälpsverksamhetens utövande inom området och verka för en så vitt möjligt enhetlig praxis;
- 4) att föranstalta om utfående av ersättning enligt 3 § lagen om offentlig rättshjälps, då anledning därtill förekommer;
- 5) att tillse att statistiska uppgifter i vederbörlig ordning avgivas;
- 6) att upprätta årsredogörelse över verksamheten; samt
- 7) att senast den 1 juli varje år till landstinget avgiva förslag till utgifts- och inkomststat för rättshjälpsverksamheten under nästföljande år.

10 §.

Rättshjälpsstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden. Styrelsen är beslutförför då jämte ordföranden minst två ledamöter äro tillstädes.

Föreståndaren för anstalten tjänstgör såsom styrelsens sekreterare.

11 §.

Fullständiga räkenskaper skola föras över rättshjälpsstyrelsens förvaltning och anstaltens verksamhet.

Räkenskaperna, avslutade för kalenderår, skola tillika med rättshjälpsstyrelsens protokoll och årsredogörelse senast den 15 nästföljande mars tillhandahållas de i 12 § omförmälda revisorererna.

12 §.

Rättshjälpsstyrelsens förvaltning och anstaltens verksamhet jämte däröver förda räkenskaper skola granskas av två revisorer. Revisorerna utses, en av hovrätten och en av landstinget. Revisionen skall vara avslutad och berättelse däröver i tre exemplar till styrelsen avlämnad senast den 15 april.

Rättshjälpsstyrelsen skall ofördröjligen till såväl hovrätten som landstinget överlämna ett exemplar av styrelsens årsredogörelse, revisionsberättelsen och det utlåtande över berättelsen som styrelsen kan finna anledning avgiva.

Normalreglemente (för rättshjälpsverksamhet annorledes än genom rättshjälpsanstalt).

1 §.

Offentlig rättshjälp enligt därom givna bestämmelser meddelas inom — — — landstingsområde genom advokater som driva egen rörelse å följande orter, nämligen — — —.

2 §.

Minst — — — gånger om året lämnar advokat offentlig rättshjälp vid mottagning i — — — (annan ort än sådan där advokatkontor finnes).

Rättshjälpsstyrelsen äger bestämma att rättshjälp skall tillhandahållas även å annan ort, där advokatkontor ej finnes, än nyss sagts.

3 §.

Advokat skall mottaga sökande av offentlig rättshjälp å samma tider som andra klienter. I den utsträckning rättshjälpsstyrelsen bestämmer skola mottagningar hållas efter den i orten vanliga arbetstidens slut.

4 §.

Advokat åligger att över de ärenden rörande offentlig rättshjälp som handläggas hos honom föra särskilda anteckningar, upptagande för varje ärende dag då ärendet inkom, sökandens namn, yrke och hemort, ärendets

art samt i ärendet uppburna och utbetalda medel. Däri skall advokaten för varje ärende jämväl införa uppgift om arten och omfattningen av den rättshjälp han lämnat samt, då ärendet avslutats, det arvode han gottskrivit sig och de nödvändiga utgifter han haft för rättshjälpens meddelande.

5 §.

Lämnar advokat i samband med ärende rörande offentlig rättshjälp bidrag i rättegång, må vad som är av beskaffenhet att kunna ersättas såsom rättegångskostnad ej påföras rättshjälpsärendet.

6 §.

Senast inom en månad efter kalenderårs utgång skall advokat, som vill erhålla ersättning för meddelandet av offentlig rättshjälp under året, till rättshjälpsstyrelsen överlämna de av honom enligt 4 § förda anteckningarna eller bestyrkt avskrift därav jämte erforderliga verifikationer.

Efter granskning av handlingarna och inhämtande av de ytterligare upplysningar som erfordras för ersättningsfrågans bedömande skall rättshjälpsstyrelsen bestämma skäligt ersättningsbelopp för varje avslutat ärende. Ej må ersättningsbelopp sättas lägre än vad advokaten fordrat, utan att denne beretts tillfälle att yttra sig.

7 §.

Advokat skall enligt fastställt formulär avgiva statistiska uppgifter angående de ärenden rörande offentlig rättshjälp som handlagts hos honom.

8 §.

Rättshjälpsstyrelsen skall hava sitt säte i — — —.

Tre ledamöter i styrelsen utses av landstinget för fyra år i sänder.

9 §.

Utöver vad eljest är stadgat åligger det rättshjälpsstyrelsen

1) att tillse att rättshjälpsverksamheten är så organiserad att behovet av rättshjälp inom verksamhetsområdets olika delar på mest ändamålsenliga sätt kan tillgodoses;

2) att vidtaga åtgärder i syfte att de möjligheter till rättshjälp, som inom verksamhetsområdet stå till buds, skola bliva allmänt kända;

3) att vaka över rättshjälpsverksamhetens utövande inom området och verka för en såvitt möjligt enhetlig praxis;

4) att föranstalta om utfående av ersättning enligt 3 § lagen om offentlig rättshjälp, då anledning därtill förekommer;

5) att tillse att statistiska uppgifter i vederbörlig ordning avgivas;

6) att upprätta årsredogörelse över verksamheten; samt

7) att senast den 1 juli varje år till landstinget avgiva förslag till utgifts- och inkomststat för rättshjälpsverksamheten under nästföljande år.

10 §.

Rättshjälpsstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden. Styrelsen är beslutför då jämte ordföranden minst två ledamöter äro tillstädes.

Rättshjälpskonsulenten tjänstgör såsom styrelsens sekreterare.

11 §.

Fullständiga räkenskaper skola föras över rättshjälpsstyrelsens förvaltning.

Räkenskaperna, avslutade för kalenderår, skola tillika med rättshjälpsstyrelsens protokoll och årsredogörelse senast den 15 nästföljande mars tillhandahållas de i 12 § omförmälda revisorerna.

12 §.

Rättshjälpsstyrelsens förvaltning och räkenskaper skola granskas av två revisorer. Revisorerna utses, en av hovrätten och en av landstinget. Revisionen skall vara avslutad och berättelse däröver i tre exemplar till styrelsen avlämnad senast den 15 april.

Rättshjälpsstyrelsen skall ofördröjligen till såväl hovrätten som landstinget överlämna ett exemplar av styrelsens årsredogörelse, revisionsberättelsen och det utlåtande över berättelsen som styrelsen kan finna anledning avgiva.

Förslag

till

Lag

angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367)
om fri rättegång.

Härigenom förordnas, *dels* att 3 och 10 §§ lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i samma lag skall införas en ny paragraf, betecknad 2 a §, av den lydelse nedan sägs.

2 a §.

Finnes part, som enligt vad förut sagts är berättigad att erhålla fri rättegång, själv kunna gälda stämpelavgift och lösen för rättens expeditioner angående rättegången, må fri rättegång beviljas honom med förbehåll att förmånen icke skall omfatta nämnda kostnader.

3 §.

I den mån ej annat följer av vad i 2 a § är stadgat vare part, som åtnjuter fri rättegång, befriad från erläggande av stämpelavgift för expeditioner angående rättegången och njute tillika den förmånen att av allmänna medel skola utgå expeditionslösen, delgivningskostnad som eljest skolat åligga parten samt ersättning till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar förskjuten kostnad. Frihet från avgift för sådan rättens expedition som ej utfärdas utan särskild begäran må åtnjutas jämväl efter det rätten skilt målet från sig, om expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan utgått.

Av allmänna ——— för en.

När i ——— till vittnen.

10 §.

Part, som ——— åliggande underhållsskyldighet.

Har part ——— är stadgat.

Bestämmelserna i 1 § andra och tredje styckena, 2 a § samt 6—9 §§ skola ock åga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1953.

¹ Senaste lydelse, av 3 § se SFS 1949:386 och av 10 § se 1947:633.

Förslag

till

Kungörelse

**om ändrad lydelse av 5 och 8 §§ kungörelsen den 26 september 1947
(nr 776) med bestämmelser angående tillämpningen av lagen
om fri rättegång.**

Härigenom förordnas, att 5 och 8 §§ kungörelsen den 26 september 1947 med bestämmelser angående tillämpningen av lagen om fri rättegång skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

5 §.

Över beslut — — — skriftligt besked.

Beskedet bör innehålla uppgift å det mål eller ärende, vari fri rättegång beviljats, med angivande av domstolen, parternas fullständiga namn och adresser samt sakens beskaffenhet, ävensom huruvida någon förordnats att biträda sökanden vid talans väckande eller utförande. *Har fri rättegång beviljats med förbehåll som i 2 a § lagen om fri rättegång sägs, skall i beskedet anmärkas att förmånen ej omfattar stämpelavgift och lösen för rättens expeditioner angående rättegången.*

Är sökanden — — — genom tjänstebrev.

8 §.

Vid varje domstol skall föras särskild bok över de personer som i där anhängiga mål och ärenden åtnjuta fri rättegång, upptagande för varje person hans och motparts namn och bostad, målets eller ärendets beskaffenhet och biträdes namn ävensom dagen då fri rättegång beviljats och biträde förordnats eller, när vid överrätt förmånen åtnjutes på grund av lägre rätts beslut, dennas namn. *Har fri rättegång beviljats med förbehåll som i 2 a § lagen om fri rättegång sägs, skall det anmärkas.*

I boken — — — det andra.

Å uppläggen — — — allmänna medel.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1953.

Förslag

till

Förordning

om ändrad lydelse av 7 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383)
angående stämpelavgiften.

Häri genom förordnas, att 7 § förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

7 §.

Från stämpelavgift — — — kronan befriad.

Dessutom äro från stämpelavgift enligt detta kap. befriade:

akademier och — — — äger del;

person, som erhållit fri rättegång, beträffande bevis om beviljande av sådan förmån och, där *målet* angår äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap, utlåtande över verkställd blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper *ävensom, i den mån ej annat följer av vad som stadgas i 2 a § lagen om fri rättegång, beträffande expeditioner i målet;*

medellös person, då han författningsenligt styrker sin fattigdom eller den eljest är kunnig, dock att uti sådana mål, där tillämpning av lagen om fri rättegång kan komma i fråga, stämpelfrihet äger rum endast *då det följer av att fri rättegång beviljats;*

nykterhetsnämnder, alkoholistanstalter — — — och överförmyndare.

Expedition, som — — — från stämpel.

Frihet från — — — förvärva jordbruksfastighet.

Konungen äger — — — utländska hamnar.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1953.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1951: 448.

F ö r s l a g
till
Kungörelse

om ändrad lydelse av 36 och 45 §§ arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947 (nr 960).

Härigenom förordnas, att 36 och 45 §§ arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

36 §.

Följande ärenden avgöras, såvitt ej annat i denna arbetsordning är särskilt föreskrivet, å hovrättens vägnar av presidenten i närvaro av allenast föredraganden:

1. frågor ——— på hovrätten;

4. övriga ärenden av ekonomisk eller administrativ natur beträffande såväl hovrätten som domsagoförvaltningen, vilka ej skola handläggas i plenum; *samt*

5. ärenden rörande den offentliga rättshjälpsverksamheten inom hovrättens domkrets.

Presidenten äger ——— i plenum.

Fattar presidenten ——— sin mening.

45 §.

Presidenten är ——— sina åligganden.

I Svea ——— i lagskipningsarbetet.

Med avseende ——— å avdelningen.

Presidenten åligger vidare, utöver vad enligt särskilda bestämmelser i denna arbetsordning på honom ankommer:

att föra ——— utbildning; samt

att i första hand utöva den hovrätten åliggande tillsynen över domstolar, som höra under hovrätten, och den offentliga rättshjälpsverksamheten inom hovrättens domkrets.

Presidenten må, när han så finner nödigt och hans övriga ämbetsgörömmål det medgiva, företaga ämbetsresor för att vinna kännedom om förhål-

¹ Senaste lydelse av 45 §. se SFS 1948:798.

landen, som äro av vikt för hovrättens tillsyn över domstolar, som höra under hovrätten, eller *den offentliga rättshjälpsverksamheten inom hovrättens domkrets* eller eljest för hovrättens ämbetsutövning. Vid dylik resa äger presidenten, därest han prövar sådant erforderligt, förordna befattningshavare i hovrätten att åtfölja honom. Om resans anträdande bör han med uppgift om dess ändamål göra anmälan hos chefen för justitiedepartementet och jämväl lämna hovrätten underrättelse.

Denna kungörelse träder i kraft dagen efter den, då kungörelsen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

M O T I V

Inledning.

Fri rättshjälp utom rätta lämnades tidigast utan medverkan från statens sida. Frånsett viss på privat väg anordnad rättshjälpsverksamhet som var av ringa omfattning, vidtogos särskilda anordningar för dylikt ändamål endast av kommuner. Under 1800-talets senare årtionden anställdes sålunda i Stockholm, Göteborg och Malmö s. k. fattigsakförare, och sådana antogos sedermera i ytterligare ett antal städer. Fattigsakförarna avlönades genom ett bestämt arvode per år. De hade till uppgift att vid sidan av sin vanliga sakförarverksamhet kostnadsfritt tillhandagå mindre bemedlade med juridiskt biträde och skulle för de rättssökande vara tillgängliga i sina lokaler visst antal timmar per vecka; i de större städerna vissa timmar varje vardag.

Fattigsakförarinstitutionen blev på sina håll föremål för kritik. I Stockholm ledde kritiken till att fattigsakförarna år 1913 ersattes av Stockholms stads rättshjälpskontor. Detta utgjorde en fristående fast organiserad institution, vars befattningshavare hade till huvudsaklig sysselsättning att meddela fri rättshjälp.

Den första offentliga utredningen rörande förhållandena på ifrågavarande område kom till stånd genom år 1916 tillkallade sakkunniga (hrr Jakob Pettersson, Tycho Colleen och Set Silow). Dessa hade ursprungligen i uppdrag att utreda frågan om beredande genom det allmännas försorg av rättshjälp i rättegång. Utredningsuppdraget utvidgades sedermera till att avse jämväl undersökning huruvida och i vad mån medverkan från statens sida kunde lämnas till upprättande och underhåll av kommunala rättshjälpskontor eller därmed till syftet jämförliga anordningar. I det sistnämnda hänseendet erinrade de sakkunniga i sitt den 31 december 1917 avgivna betänkande bland annat om den kritik som anförts mot fattigsakförarinstitutionen. Då ersättningen till fattigsakföraren ej lämpligen kunde bestämmas på annat sätt än till visst årligt belopp, men sakförarens inkomst av hans privata verksamhet vore beroende på dennas omfattning, vore det klart att den, som skulle dela sin tid mellan fullgörande av privata uppdrag och tillgodoseende av »fattigpraktiken», lätt nog skulle frestas att ägna sin huvudsakliga arbetskraft åt sina privata klienter. Att den fattiges behov av rättshjälp med en sådan anordning bleve illa tillgodosett, hade erfarenheten från Stockholm till fullo visat. Rättshjälpsverksamheten där hade hastigt ökat sedan fattigsakförarinstitutionen ombildats till ett rättshjälpskontor. Enligt de sakkunnigas mening kunde endast en fast organiserad institution, vars huvudsakliga personal uteslutande hade att bereda obemedlade rättshjälp, på ett fullt tillfredsställande sätt fylla ifrågavarande uppgift.

De sakkunnigas förslag resulterade i, förutom lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång, *kungörelsen den 12 september 1919 (SFS nr 639) angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter*. Enligt kungörelsen, vilken liksom nämnda lag fortfarande gäller, kan under vissa förutsättningar anstalt, som av landsting eller kommun anordnats för meddelande av fri rättshjälp åt mindre bemedlade, tilldelas statsunderstöd efter särskilda grunder. Bland förutsättningarna ingå åtskilliga föreskrifter om anstalts organisation och verksamhet. Någon skyldighet att inrätta rättshjälpsanstalt är emellertid icke föreskriven.

På grundval av 1919 års kungörelse inrättades till och med år 1939 nio rättshjälpsanstalter, varav fem för rikets största städer. Härtill kommer en i Norrbottens län år 1923 inrättad men redan efter par år nedlagd anstalt. Med anledning av den ringa utsträckning, i vilken rättshjälpsanstalter sålunda kommo till stånd under de närmaste årtiondena efter år 1919, berördes frågan vid flera tillfällen i riksdagen (se första lagutskottets utl. 1929: 34 och 1939: 7 samt statsutskottets utl. 1932: 87 och 1938: 2 p. 22). Bland annat framhölls därvid önskvärdheten av att nya anstalter inrättades.

Redan år 1932 hade emellertid dåvarande chefen för justitiedepartementet tillkallat en sakkunnig för att utreda, bland annat, frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen. Sedan den sakkunnige efter kort tid av sagt sig uppdraget, beslöts år 1939 att utredningen av nämnda fråga skulle återupptagas och utsågs såsom ny sakkunnig hovrättspresidenten Holger Elliot.

I det av Elliot den 20 mars 1940 avgivna betänkandet (SOU 1940: 11) föreslogs att offentliga rättshjälpsanstalter obligatoriskt skulle inrättas över hela landet. Regelmässigt skulle anstalt finnas inom varje landstingsområde och i varje stad som icke deltager i landsting. Förslaget förutsatte väsentligt höjda statsbidrag, särskilt till landsting med förhållandevis stora utgifter för verksamheten och ringa ekonomisk bärkraft. Den årliga kostnaden för hela anstaltsorganisationen beräknades, för statsverket till omkring 400 000 kronor och för de kommunala enheterna till ungefär 485 000 kronor.

Något definitivt ställningstagande från statsmakternas sida till den av Elliot föreslagna utbyggnaden av anstaltsorganisationen skedde icke. Anledningen därtill var den kostnadsökning som förslagets genomförande skulle åsanka statsverket samt vissa landsting och kommuner. Under de närmaste åren efter det förslaget framlagts gjordes emellertid upprepade uttalanden till förmån för en utbyggnad av rättshjälpsinstitutionen i nära anslutning till förslaget (se statsverksprop., andra huvudtiteln, 1942 s. 47, 1943 s. 30, 1944 s. 64 och 1945 s. 64 samt statsutskottets utlåt. nr 2 1943 s. 9 och 1944 s. 15).

Ett väsentligen nytt system för meddelande av fri utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade började år 1945 tillämpas i Jämtlands län, där särskilda anordningar för sådan rättshjälp tidigare icke funnits. Detta s. k. jämtlandssystem innebär att samtliga inom ett landstingsområde verksam-

ma advokater eller flertalet av dem genom avtal med landstinget åtaga sig att lämna mindre bemedlade fri rättshjälp. Såsom ersättning för rättshjälpens meddelande äga advokaterna erhålla vad de efter vanliga grunder debiterat, så långt ett av landstinget beviljat årligt anslag därtill förslår.

I 1946 års statsverksproposition (andra huvudtiteln s. 88) förklarade chefen för justitiedepartementet att det ännu icke låte sig bedöma, huruvida den sålunda försöksvis tillämpade nya ordningen kunde anses jämbördig med systemet med rättshjälpsanstalter. Det borde emellertid öppnas möjlighet att låta statsverket bestrida även någon del av de kostnader som uppkomme vid meddelande av rättshjälp genom de privatpraktiserande advokaternas försorg. Vid bestämmandet av förutsättningarna för medgivande av understöd i detta fall borde på grund av den ringa erfarenhet, som funnes av den nya ordningen, återhållsamhet iakttagas. Understöd för rättshjälp borde icke beviljas i andra län än där det med hänsyn till de kostnader, som skulle vara förenade med upprätthållandet av en effektiv anstaltsorganisation, och förhållandena i övrigt kunde anses påkallat att i stället sörja för fri rättshjälp genom de privata advokaterna. Riksdagen (skriv. 1946: 2 s. 8) fann vad sålunda föreslagits vara välmotiverat.

På grund härav utfärdades *kungörelsen den 20 september 1946 (SFS nr 619) angående understöd av statsmedel för utomprocessuell rättshjälp annorledes än genom offentlig rättshjälpsanstalt*. Enligt kungörelsen, som alltjämt gäller, skall tills vidare på vissa villkor understöd utgå till landsting som slutit avtal med Sveriges advokatsamfund eller avdelning av samfundet om att alla eller flertalet av samfundets inom landstingsområdet verksamma ledamöter skola meddela fri utomprocessuell rättshjälp.

Till och med år 1948 infördes jämtlandssystem i elva landstingsområden. Att märka är dock att endast tre landsting erhållit statsbidrag jämligt 1946 års kungörelse. Rättshjälpsanstalternas antal utgjorde vid utgången av år 1948 sammanlagt tretton. Av dessa intager emellertid en för Tornedalen i Norrbottens län inrättad anstalt en särställning såtillvida, som den enligt riksdagsbeslut år 1947 helt bekostas av statsverket. Såsom skäl härför anfördes i propositionen (1947: 268 s. 169) bland annat att i nämnda trakt bristen på advokater, de långa avstånden och tvåspråkigheten förorsakade speciella svårigheter som icke hade någon egentlig motsvarighet i andra delar av riket.

Förevarande utrednings tillkomst. Vid 1949 års riksdag upptogs ånyo frågan om den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten till behandling. Statsrevisorerna framhöllo i sin berättelse över den år 1948 verkställda granskningen av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning (revisorernas berättelse 1949 del I s. 2) att rättshjälpsverksamheten ofta visat sig leda till förlikning i tvistefrågor. Det kunde antagas att de fria rättegångarnas antal skulle kunna avsevärt minskas om på de förberedande stadierna fri utomprocessuell rättshjälp i tillfredsställande utsträckning stode till förfogande, vilket vore ägnat att för statsverket medföra besparingar

för de fria rättegångarna. Med hänsyn till de större möjligheter det s. k. jämtlandssystemet syntes erbjuda att snabbt åstadkomma en önskvärd utbyggnad av den utomprocessuella rättshjälpen ansågo revisorerna att frågan om formerna för en utbyggnad och effektivisering av denna rättshjälp borde bli föremål för närmare prövning. — I två likalydande motioner, den ena väckt inom första och den andra inom andra kammaren (I: 74 och II: 112), hemställdes att riksdagen måtte besluta sådan ändrad tillämpning av 1946 års kungörelse att understöd enligt kungörelsens bestämmelser skulle utgå till samtliga landsting som uppfyllde i kungörelsens villkor. Motionärerna framhöllo bland annat att den av statsmakterna förutsatta restriktiva prövningen av förhållandena inom länet vid behandling av ansökan om statsunderstöd icke kommit till uttryck i 1946 års kungörelse men väl tillämpades i praktiken. — I en inom andra kammaren väckt motion (II: 8) hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående statens övertagande av kostnaderna för de offentliga rättshjälpsanstalterna. Flera landsting hade diskuterat inrättande av rättshjälpsanstalter men avstått främst på grund av ekonomiska hänsyn. Både principiella och praktiska skäl talade för att staten övertog ifrågavarande kostnader.

Statsutskottet framhöll i utlåtande (nr 68) att delade meningar rådde om den lämpligaste formen för anordnandet av utomprocessuell rättshjälp. Utskottet hyste i princip den uppfattningen att möjlighet borde bibehållas att utnyttja den form som i varje särskilt fall vore fördelaktigast. Med hänsyn till vad i statsrevisorernas berättelse och motionerna anförts vore en närmare utredning rörande formerna för anordnandet av sådan rättshjälp påkallad. En dylik utredning borde inriktas på att klarlägga de förutsättningar, under vilka det ena eller andra systemet borde tillämpas, och under vilka former överhuvud taget en effektiv rättshjälp kunde anordnas. Skäl syntes tala för att båda systemen jämfördes i fråga om rätten till statsbidrag. Utskottet vore icke berett att taga ställning till frågan huruvida kostnaderna för de offentliga rättshjälpsanstalterna borde helt övertagas av staten. Utskottet hemställde att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i enlighet med vad utskottet anförde. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 18 juni 1949 tillkallade chefen för justitiedepartementet sakkunniga för att verkställa den ifrågasatta utredningen. I direktiven för utredningen redogjorde departementschefen till en början för gällande bestämmelser i ämnet samt erinrade om bland annat riksdagens nyssnämnda beslut och statsutskottets därvid åberopade utlåtande. Härjämte framhöll departementschefen att det uppenbarligen vore en social angelägenhet av stor vikt att mindre bemedlade kunde få kostnadsfri hjälp i rättsliga angelägenheter även då fråga icke vore om process vid domstol. De hittills i detta hänseende vidtagna anordningarna kunde emellertid icke anses vara tillfyllestgörande. Den främsta orsaken härtill vore otvivelaktigt kostnadsfrågan. Departementschefen anförde vidare:

I enlighet med det förut anförda bör utredningen syfta till en utbyggnad av denna rättshjälp och för detta ändamål klarlägga det lämpligaste sättet för dess meddelande. Därvid bör jämförelse göras mellan de olika metodernas fördelar och nackdelar under skilda yttre betingelser såsom befolkningstäthet, avstånd mellan bebyggelsecentra, förekomsten av praktiserande advokater m. m. Särskilt torde kostnadsfrågan och lämpligheten av att på olika sätt variera ett statsbidrag böra bli föremål för undersökning. De i statsutskottets utlåtande framförda synpunkterna böra beaktas vid utredningen, som emellertid icke bör vara bunden av någon förutbestämd målsättning i vidare mån än att huvudsynpunkten bör vara att tillförsäkra de mindre bemedlade en så tillfredsställande rättshjälp som förhållandena medgiva.

Anordningar utomlands. Innan den verkställda utredningens resultat redovisas, må här översiktsvis återgivas vissa upplysningar som införskaffats rörande anordningar för utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade i främmande länder.

Utomprocessuell rättshjälpsverksamhet för mindre bemedlade ombesörjes i *Danmark* huvudsakligen i privat regi. Sålunda finnes i Köpenhamn en rättshjälpsinstitution benämnd »Studentersamfundets Retshjelp for Ubejmidlede». Institutionen, som främst har till uppgift att meddela råd och upplysningar i rättsliga angelägenheter, är byggd på frivillig medverkan från domstolsadvokater och andra examinerade jurister samt juris studerande. Såvida i något ärende rättegång kommer i fråga och parten prövas ej kunna själv utföra sin talan, överlämnas ärendet till en vid institutionen fast anställd advokat, som åtnjuter avlöning. I övrigt uppbäres lön av allenast de överordnade juristerna och den icke rättsbildade personalen. Anstaltens utgifter under räkenskapsåret 1948/49 uppgingo till omkring 82 000 kronor. Härav tillsköt staten något mindre än en tredjedel samt Köpenhamn och intilliggande kommuner något mer än en tredjedel. Kostnaderna i övrigt täcktes genom privata bidrag. De statliga och kommunala bidragens storlek bestämmas år från år.

Förutom i Köpenhamn finnas privata rättshjälpsinstitutioner i åtta landsortsstäder. Även dessa institutioner erhålla anslag av staten och vederbörande kommun. Det statliga bidraget växlade verksamhetsåret 1948/49 mellan 300 och 2 000 kronor för varje stad.

I *Norge* tillhandahålles utomprocessuell rättshjälp huvudsakligen vid kommunala rättshjälpskontor. Sådana finnas i Oslo och tre andra städer. Samtliga kontor åtnjuta mindre statsbidrag.

Kommunala rättshjälpsbyråer ha i *Finland* upprättats av Helsingfors och tre andra större städer. I ytterligare tre städer har åt vissa innehavare av kommunal eller statlig tjänst uppdragits att bistå mindre bemedlade i rättsärenden. Utgifterna för rättshjälpen bekostas av respektive städer.

Särskilt organiserad statlig eller kommunal utomprocessuell rättshjälpsverksamhet finnes ej i *Frankrike*. I viss utsträckning kan emellertid råd erhållas av de vid varje domstol inrättade rättshjälpsbyråerna, som ha till egentlig uppgift att handlägga ansökningar om fri rättegång, anskaffa rättegångsbiträden etc.

I vissa städer i *Nederländerna* finnes en s. k. »Bureau van Consultatie», bestående av ett antal av domstol utsedda advokater. Byrån avgör huruvida sökande är berättigad att erhålla fri rättshjälp samt anvisar, därest fallet synes böra dragas inför domstol, advokat åt sökanden. Efter eget gottfinnande tillhandagå medlemmarna av byrån med hjälp och upplysningar i utomprocessuella frågor. Härför uppbära de icke någon ersättning.

Utomprocessuell rättshjälpsverksamhet har i *England* hittills endast kommit till stånd på privat väg. Framför allt är härvid att märka den hjälp som tillhandahålles vid de till ett hundratal uppgående s. k. fattigsakförarecentralerna (Poor Man's Lawyer centres). Fattigsakförarecentralerna omhändreras av olika privata föreningar och institutioner, vilka ekonomiskt understödjas bl. a. av advokaternas yrkessammanslutningar och av enskilda advokater. En eller flera advokater (barristers eller solicitors) tjänstgöra vid varje mottagning som hålles av centralerna.

År 1949 antogs en lag, the Legal aid and Advice Act, 1949, varigenom — förutom att möjligheterna till fri rättegång betydligt vidgades — bestämmelser gavs om utomprocessuell rättshjälp. Efter lagens antagande har emellertid ikraftträdandet av betydelsefulla delar av densamma, däribland de som angå den utomprocessuella rättshjälpen, tills vidare uppskjutits av statsfinansiella skäl.

Utomprocessuell rättshjälp skall enligt lagen lämnas dels i form av juridiska råd (legal advice) och dels som juridiskt biträde i tvister som ej gått till process (legal aid in matters not involving litigation). Mottagningar för rådgivning ha avsetts skola hållas av heltidsanställda advokater eller advokater som erhålla viss per mottagningsdag bestämd ersättning. Den som söker juridiskt råd skall, därest så påfordras, visa att han ej har råd att på egen bekostnad skaffa sig juridisk hjälp. Juridiskt biträde med att hävda eller bestrida ett anspråk i sådana fall, då fråga om rättegång ej uppkommer eller ännu ej uppkommit, lämnas av advokater som förklarat sig villiga att mottaga dylika uppdrag. Denna form av utomprocessuell rättshjälp kan erhållas endast av den vars disponibla inkomst icke överstiger ett belopp i svenskt mynt motsvarande ca 2 300 kronor eller vars disponibla kapital ej överstiger ett belopp motsvarande ca 1 100 kronor. Med disponibel inkomst menas den inkomst som återstår sedan från bruttoinkomsten avdrag gjorts för underhåll av hustru och barn, inkomstskatt, hyra och andra dylika utgifter, som en hjälpsökande svårligen kan undgå att erlagga. För beräkandet av disponibelt kapital gälla liknande regler. Sålunda tages bl. a. viss hänsyn till vederbörandes försörjningsskyldighet. Kostnaderna för all rättshjälpsverksamhet enligt den nya lagen skola bestridas av staten.

Nuvarande anordningar.

A. Rättshjälpsanstalter.

Gällande bestämmelser.

Enligt *kungörelsen den 12 september 1919 (SFS nr 639) angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter* må understöd av statsmedel tilldelas anstalt, som av landsting eller kommun, var för sig eller i förening, anordnats för meddelande av fri rättshjälp under förutsättning, att anstalten står under ledning av en på visst sätt sammansatt styrelse, att anstaltens verksamhet utövas enligt av Konungen utfärdat reglemente samt att statistiska uppgifter rörande verksamheten enligt av Konungen fastställt formulär avgivas till statistiska centralbyrån (§ 1). Understödet utgår i första hand med det belopp som erfordras till bestridande av samtliga för verksamheten nödvändiga utgifter för postporto, abonnemang å rikstelefon samt telegram och interurbana telefonsamtal, ävensom till resekostnadsersättning jämlikt lägsta klassen i gällande resereglemente för av anstaltens verksamhet föranledda resor å statens järnvägar (§ 2 mom. 1). Härutöver må ersättning beredas för intill hälften av det belopp, som återstår, sedan från anstaltens sammanlagda årsutgifter till avlöningar, skrivmaterialier och tryckningskostnader dragits ersättningsbelopp, som till anstalten under året av hjälpsökande återgäldats eller på grund av domstols beslut influtit till anstaltens personal för lämnat biträde i rättegång (§ 2 mom. 2). På särskild prövning ankommer, huruvida ersättning må åtnjutas för bestridande av engångsutgifter, förenade med anstaltens upprättande. Sådan ersättning må dock ej i något fall överstiga 3 000 kronor (§ 2 mom. 3).

Av ett vid kungörelsen såsom bilaga fogat *normalreglemente* för offentliga, med statsmedel understödda rättshjälpsanstalter framgår att sådan anstalt har till ändamål, att inom visst område kostnadsfritt i rättsliga angelägenheter tillhandagå mindre bemedlade och i sådant avseende, bland annat, lämna råd och upplysningar samt hjälp med upprättande av handlingar, så ock biträde vid tvisters biläggande genom förlikning samt vid utförande av talan i rättegång, anhängiggjord vid domstol inom anstaltens verksamhetsområde (§ 1). Beträffande anstaltens verksamhet föreskrives, att det för rättshjälps meddelande må, då omständigheterna därtill föranledda, krävas personlig inställelse av sökanden ävensom intyg om hans förmögenhetsförhållanden (§ 2). Anstalten bör söka åstadkomma förlikning mellan parterna, där sådan lämpligen bör komma till stånd (§ 3). Ersättning och arvode, som för rättshjälp åt sökande av allmänna medel tillerkänts den som är anställd vid anstalten skall av denne redovisas till anstalten (§ 4). Sökande,

som genom anstaltens biträde tillvunnits egendom av någon betydighet, är pliktig att, där det av styrelsen påfordras, till anstalten återgälda dess utgifter för saken samt erlægga skälig ersättning för rättshjälpen (§ 5). Anstalten åligger att i vad till dess verksamhet hör utan ersättning lämna annan med statsmedel understödd rättshjälpsanstalt biträde, såvida hinder därför ej möter (§ 6). Över anstaltens förvaltning skola föras fullständiga räkenskaper, vilka, avslutade för kalenderår, skola tillika med de hos styrelsen förda protokoll samt en särskild redogörelse för anstaltens verksamhet under året för granskning tillhandahållas visst antal därtill utsedda revisorer (§ 9). Anstaltens verksamhet utövas under styrelsens överinseende genom en föreståndare med biträde av erforderlig personal. Föreståndaren skall ha avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov samt förvärvat nödig praktisk erfarenhet genom verksamhet vid underdomstol eller å advokatkontor (§ 11). Föreståndaren må icke inneha eller utöva annan avlönad allmän eller enskild tjänst eller idka enskild advokatverksamhet (§ 12).

Organisation och verksamhet¹.

För närvarande finnas tretton rättshjälpsanstalter, nämligen

Stockholms stads	Örebro	läns	Hallands läns
Göteborgs »	Västmanlands	»	Värmlands » samt
Malmö »	Stockholms	»	Tornedalens.
Norrköpings »	Älvsborgs läns	södra	
Hälsingborgs »	Älvsborgs	» norra	

Alla fem stadsanstalterna inrättades under de första åren efter 1919. Av dessa anstalter kan en sägas ha ett verksamhetsområde som sträcker sig utom staden. På grund av särskild överenskommelse äga nämligen rättssökande i en grannkommun (Kvillinge) till Norrköping anlita anstalten i denna stad. De äldsta länsanstalterna, Örebro, Västmanlands och Stockholms län, tillkommo för mer än tio år sedan. I Älvsborgs län inrättades år 1940 en för hela länet gemensam anstalt med kontor i Borås. År 1944 inskränktes denna anstalts verksamhetsområde till huvudsakligen den del av länet som är belägen söder om västra stambanan, samtidigt som en till Vänersborg förlagd och för norra länsdelen avsedd anstalt trädde i verksamhet. Tornedalens anstalt är verksam sedan oktober 1947. Verksamhetsområdet omfattar Torneå domsaga samt Kalix domsaga med undantag av Råneå tingslag i Norrbottens län. Anstalten är förlagd till Haparanda. De två yngsta anstalterna, Hallands och Värmlands läns, tillkommo år 1948; den förra började i januari och den senare i december. I den mån ej annat framgår av det sagda ha länsanstalterna sitt kontor i vederbörande läns residensstad.

Arbetet på en rättshjälpsanstalt bedrives i huvudsak som på ett vanligt advokatkontor. Den juridiskt utbildade personalen mottager emellertid rättssökande i allmänhet endast vissa bestämda tider, vanligen två timmar varje

¹ Beträffande detta avsnitt hänvisas till de i särskild bilaga intagna tabellerna 1a, 2a, 3a, 4a, 5, 6a, 7a samt 8.

helgfri dag. En av veckans mottagningar brukar vara förlagd till kvällstid. Besöksfrekvensen vid kvällsmottagningarna är särskilt stor. Vid flera anstalter synes antalet besök på kvällsmottagningen vara nästan lika stort som sammanlagda antalet besök under veckans övriga mottagningar. I viss utsträckning hållas mottagningar utanför anstaltsorten.

Personalen (tabell 1 a kol. 8 och 9). Bortsett från de yngsta anstalterna, hade i allmänhet en länsanstalt år 1949 två jurister anställda. Vid flertalet stadsanstalter var juristernas antal större; Stockholms stads anstalt hade icke mindre än nio juridiskt utbildade befattningshavare.¹ Den övriga personalen på anstalterna var något större än juristpersonalen och bestod huvudsakligen av kontorspersonal. På vissa håll funnos härjämte expeditionsvakter, vilka dock delvis togos i anspråk för kontorsgöromål eller annat mera kvalificerat arbete.

Antal ärenden och besök (tabell 1 a kol. 2—7 och 10). Antalet diarieförda nya ärenden vid rättshjälpsanstalterna utgjorde år 1949 sammanlagt nära 48 000. För flertalet av de äldre anstalterna höll sig antalet omkring 2 000 och 3 000. Stadsanstalterna i Stockholm och Göteborg hade betydligt flera ärenden eller resp. ca 14 700 och 8 500. Av de senast inrättade anstalterna kommo Hallands läns och Tornedalens anstalter redan under nämnda år eller det andra egentliga verksamhetsåret upp till resp. 1 057 och 945 ärenden.

Det kan i detta sammanhang anmärkas att verksamheten vid en anstalt icke synes nå full omfattning, förrän anstalten varit i gång åtminstone tre år. Stegringen av antalet ärenden är i allmänhet ganska kraftig under de första verksamhetsåren för att därefter bli mindre markant. Västmanlands läns anstalt hade sålunda åren 1937—1941 resp. 779, 1 259, 1 331, 1 943 och 2 231 ärenden samt åren 1947—1949 resp. 2 513, 2 591 och 2 692. Älvsborgs läns norra anstalt hade under åren 1944—1949 resp. 472, 731, 1 122, 1 230, 1 425 och 1 590 ärenden.

Fördelar man för de tio äldsta anstalterna hela antalet ärenden under 1949, 45 090, å hela antalet vid dessa anstalter anställda jurister, 34, blir antalet ärenden per jurist 1 326. För enbart de fem stadsanstalterna är motsvarande siffra 1 482 och för de fem äldsta länsanstalterna 1 040. Högsta antalet ärenden per jurist hade Göteborgs stads rättshjälpsanstalt med ca 1 700, medan Älvsborgs läns norra anstalt hade lägsta antalet med ca 800. Att det genomsnittliga antalet ärenden per jurist är så mycket lägre för länsanstalterna än för stadsanstalterna, torde åtminstone delvis förklaras av att juristerna vid länsanstalterna i förhållandevis stor utsträckning äro nödsakade att sätta till tid för resor.

Antalet besök av rättssökande utgjorde under år 1949 sammanlagt ca 110 000 vid alla anstalterna. På varje ärende belöpte vid de tio äldsta anstalterna genomsnittligt något mer än två besök. Några anstalter, såsom Göteborgs och Hälsingborgs, hade färre besök än två per ärende, medan

¹ Angående utökning av juristpersonalen efter år 1949, se not 3 å tabell 1a.

Örebro läns och Älvsborgs läns norra anstalter hade nära tre besök per ärende.

Eftersom antalet ärenden i och för sig utgör en god mätare på verksamhetens omfattning, är det uppenbarligen av intresse att undersöka huruvida de uppgifter, som anstalterna författningsenligt lämnat till statistiska centralbyrån och som ligga till grund för det här förut anförda, kunna anses ge ett riktigt uttryck i nämnda hänseende. Flera olika omständigheter förtjäna då uppmärksamhet. I första hand må framhållas att anstalterna tillämpa tämligen olika praxis då det gäller att avgöra vilka som skola anses såsom mindre bemedlade. En del anstalter biträda sålunda i viss utsträckning jämväl rättssökande, som knappast kunna sägas vara i behov av kostnadsfri rättshjälp. Råd och rättsupplysningar anse sig för övrigt flera anstalter böra lämna även åt sökande, som befinna sig i relativt goda ekonomiska omständigheter. Jämväl i fråga om kontrollen av sökandenas ekonomiska omständigheter varierar praxis vid olika anstalter. Medan en del anstalter regelmässigt tillfråga sökandena om deras ekonomi, göres vid andra anstalter icke dylik förfrågan, såvida ej sökandens yrke eller annat förhållande ger särskild anledning därtill. Något bestyrkande av sökandenas uppgifter angående sina ekonomiska omständigheter fordras mera sällan, och i allmänhet sker icke heller eljest någon kontroll av uppgifternas riktighet. Vidare är det tydligt att ärendenas antal kunna påverkas av de principer som följas vid upprättandet av de statistiska uppgifterna. Om exempelvis en anstalt, vilket stundom sker, bland antalet ärenden inräknar jämväl ärenden, i vilka sökanden avvisats på grund av att han ej ansetts berättigad att erhålla rättshjälp, motsvarar givetvis icke antalet den rättshjälp som anstalten lämnat. Slutligen sker också, åtminstone på något håll, dubbelföring såtillvida att vad som vanligen betraktas som ett ärende redovisas som två. Ett exempel härför utgör det fall att sökanden först begär en rättsupplysning och kort tid därefter återkommer för att påkalla viss åtgärd i saken.

Med hänsyn till nu angivna förhållanden synes det totala antalet ärenden vid samtliga anstalter böra något reduceras om det skall kunna utgöra grund för en bedömning av anstalternas effektivitet. Huru stor reduktion som erfordras torde det icke vara möjligt att exakt fastställa. Enligt kommitténs uppfattning kan det dock knappast röra sig om så mycket som tio procent.

Ärendenas beskaffenhet (tabell 2 a). De ojämförligt flesta ärendena äro av familjerättslig natur. Dessa representera sålunda bortåt 50 procent av hela antalet ärenden. Hit höra huvudsakligen ärenden angående hem- och äktenskapsskillnad, barnuppfostringsbidrag, bouppteckning samt arv. En annan stor grupp utgöres av privaträttsliga ärenden i övrigt. Den motsvarar omkring 30 procent av hela antalet ärenden. Till dylika ärenden hänföres utgående av arbetslön eller arbetsbetyg, ersättning för skada, vanligt fordringsanspråk samt hyrestvister. Straffrättsliga ärenden och ärenden, som röra utmätning och konkurs samt offentlighetsrättsliga ärenden i övrigt, nämligen pensionering, fattigvård och beskattning, uppgå sammanlagt till drygt 10

procent av hela antalet ärenden. En ungefär lika stor andel av totala antalet utgöra vissa icke särskilt specificerade ärenden. På grund av den omfattning, som formulären till de statistiska uppgifterna för närvarande ha, torde bland sistnämnda ärenden redovisas åtskilliga som rätteligen äro hänförliga till förut angivna grupper. Av övriga må nämnas ärenden angående beredande av arbete åt partiellt arbetsföra samt ansökningar om lån, understöd och bidragsförskott.

I ärendena vidtagna åtgärder (tabell 3 a). I ca 40 procent av samtliga under år 1949 handlagda ärenden har endast förekommit rättsupplysning eller annan rådgivning. Nära 16 procent av samtliga ärenden ha förlikts utan rättegång eller resulterat i gemensam ansökan om hem- eller äktenskapskillnad. Antalet rättegångar i övrigt motsvarar i det närmaste 9 procent. Ärenden, däri anstalt för sökandens räkning vidtagit annan åtgärd, utgöra ca 36 procent av samtliga.

Vid bedömande av den omfattning, vari förlikningar åstadkommits, synes man höra sammanräkna ärenden som förlikts utan rättegång och ärenden som resulterat i gemensam ansökan om hem- eller äktenskapskillnad samt ställa summan i relation till samtliga tvister, d. v. s. nyssnämnda ärenden ökade med antalet rättegångar i övrigt. Det framgår då att förlikning träffats i ungefär 60 procent av tvisterna.

I fråga om procentsiffrorna för de särskilda anstalterna visar antalet rättegångar rätt avsevärda variationer. Medan egentliga rättegångar för en anstalt (Örebro läns) utgöra allenast ca 5 procent, uppgå de vid en annan anstalt (Stockholms läns) till ca 15 procent av samtliga ärenden. Det höga antalet rättegångar vid sistnämnda anstalt torde delvis förklara det relativt låga antalet ärenden per jurist vid anstalten i fråga (jfr tabell 1 a).

De rättssökandes hemorter (tabell 4 a). En fördelning av de under år 1949 diarieförda nya ärendena med hänsyn till de rättssökandes hemorter visar beträffande stadsanstalterna att, såsom naturligt är, det stora flertalet rättssökande hade sin hemort i den stad, för vars befolkning anstalten är inrättad. Genomsnittligt hade sålunda allenast 4 procent av de rättssökande vid dessa anstalter sin hemort utanför staden.

Även i fråga om länsanstalterna var emellertid en mycket stor del av de rättssökande bosatta i den stad, där anstalten är belägen. Genomsnittligt hade vid dessa anstalter 57,4 procent hemort i anstaltsorten och 38,6 procent inom landstingsområdet i övrigt, medan 4,0 procent av de rättssökande kommo från ort utom landstingsområdet. Vid beräkningen av nämnda procenttal har helt bortsetts från Stockholms läns rättshjälpsanstalt, där förhållandena på grund av att Stockholms stad har en egen rättshjälpsanstalt ej äro jämförliga med förhållandena vid övriga länsanstalter. Hänsyn har ej heller tagits till Tornedalens rättshjälpsanstalt, enär denna anstalts förlägningsort har en relativt ringa folkmängd. Av de rättssökande vid sistnämnda anstalt hörde allenast ca 15 procent hemma å anstaltsorten (jfr nedan angående mottagningar utanför anstaltsorten).

För en av länsanstalterna, Örebro läns, har undersökts huru många av rättssökandena år 1949, som hade sin hemort i anstaltsorten, Örebro, eller på ett avstånd därifrån av högst omkring 25 kilometer. Av undersökningen framgår att icke mindre än ca 75 procent av de rättssökande kommo från detta område. I de delar av länet, som ligga på större avstånd från Örebro än nyss sagts, hade allenast ca 20 procent av de rättssökande sin hemort. Till jämförelse må nämnas att ca 52 procent av länets befolkning var bosatt i sistnämnda delar av länet.

Nu anförda siffror visa att en länsanstalt i allmänhet är till den största nyttan för anstaltsorten och närmaste trakten däromkring. Detta bestyrkes jämväl av förhållandena vid rättshjälpsanstalten i Borås under de år, då denna anstalt var gemensam för hela Älvsborgs län. Under åren 1940, 1941 och 1942 utgjorde sålunda ärendena från norra länsdelen allenast respektive ca 6, 4 och 3 procent av antalet ärenden från södra länsdelen. (År 1949 uppgingo ärendena vid Älvsborgs läns norra anstalt till ca 70 procent av ärendena vid södra länsanstalten.)

Mottagningar utanför anstaltsorten (tabell 5). För att bereda rättssökande, som icke äro bosatta å anstaltsorten eller i dess närmaste omgivning, möjlighet att söka rättshjälp utan att härför åsamkas betungande resekostnader hålla flertalet länsanstalter mottagningar å en eller flera platser utanför anstaltsorten. Sex anstalter höllo sålunda under år 1949 mottagningar å tillhoppa 20 platser. Av dessa mottagningsorter äro ej mindre än 6 belägna inom Tornedalsanstaltens verksamhetsområde, vilket förhållande torde vara en bidragande orsak till att de rättssökande vid denna anstalt icke till övervägande delen äro hemmahörande å anstaltsorten.

Genomsnittligt förekommo mottagningar på varje mottagningsort var tredje vecka. På några platser (Södertälje och Trollhättan) höllos mottagningar så gott som varje vecka, medan mottagningar å vissa orter i Tornedalen ägde rum nio gånger under året.

Antalet nya ärenden per mottagning var i medeltal 3,5. Vid de mottagningar, som Örebroanstalten anordnade i Karlskoga, Älvsborgs läns norra anstalt i Bengtsfors och Tornedalens anstalt i Övertorneå, översteg det genomsnittliga antalet ärenden per mottagning 5.

Utgifter (tabell 6 a). Totala bruttokostnaden för samtliga rättshjälpsanstalter i riket kan för år 1949 uppskattas till 1 400 000 kronor. Därvid ha utgifterna för pensionering av personalen genomgående beräknats utgöra 18 % av samtliga till personalen utgående ersättningar, varjämte hyreskostnaden i vissa fall upptagits till beräknat belopp. Bruttokostnaden för en anstalt med en jurist varierar från 32 000 kronor (Hallands län) till 41 000 kronor (Tornedalen). För en anstalt med två jurister uppgår totalkostnaden till lägst 65 000 kronor (Älvsborgs läns norra) och högst 78 000 kronor (Hälsingborgs stads).

Den ojämförligt största utgiftsposten, nära 990 000 kronor eller ungefär 70 procent av utgifterna vid samtliga anstalter, utgöres av avlöningar.

Beträffande övriga utgiftsposter kan nämnas att kostnaderna för hyra, ljus, bränsle, städning samt inventarier motsvara genomsnittligt 8 procent av samtliga utgifter.

Inkomster (tabell 7 a). Om man bortser från Tornedalens rättshjälpsanstalt, som icke erhåller medel från kommunalt håll, kan utgiftssumman år 1949, 1 355 000 kronor, anses täckas till 24 procent eller med 320 000 kronor genom inkomst av rörelsen, till 14 procent eller med 195 000 kronor genom statsbidrag samt till 62 procent eller med 840 000 kronor genom anslag från kommun eller landsting. Statsbidraget har därvid upptagits med det belopp som utgått på grund av 1949 års verksamhet, oaktat detta influit till anstalterna först år 1950. Såsom anslag från kommun eller landsting har räknats vad som återstår sedan utgiftssumman minskats med övriga inkomstbelopp.

Av posten inkomst av rörelsen utgör största delen, 239 000 kronor, ersättningar av allmänna medel för biträde i rättegång. I övrigt ingå häri ersättningar från rättssökande och deras motparter.

Inkomsten av rörelsen är procentuellt sett mycket skiftande de olika anstalterna emellan. Medan nämnda inkomst vid Hälsingborgs stads anstalt utgör endast 15 procent av anstaltens samtliga inkomster, är motsvarande procentsiffra för Västmanlands läns och Göteborgs stads anstalter 35 resp. 36. Olikheterna sammanhånga givetvis främst med rättegångarnas antal och omfattning, men härjämte inverkar anstalternas praxis vid uttagande av ersättning för meddelad rättshjälp.

I sistnämnda hänseende må till en början erinras om föreskriften i 5 § andra stycket normalreglementet, enligt vilken sökanden, då han genom anstaltens biträde tillvunnits egendom av någon betydelse, är skyldig att återgälda anstaltens utgifter och erlägga skälig ersättning för rättshjälpen. Anstalterna tillämpa detta stadgande mycket olika. Några anstalter uttaga med vissa undantag en schablonmässig inkassoprovision å 1—3 procent av den tillvunna egendomens värde. Andra anstalter påföra i särskilda fall rättssökande arvode med större eller mindre belopp. Influtna belopp torde kunna uppskattas till omkring 1 procent av samtliga inkomster. Flertalet anstalter uttaga emellertid ersättning jämväl i andra fall. Då biträde i rättegång lämnas åt rättssökande, som icke åtnjuter fri rättegång, brukar anstalten sålunda betinga sig ett visst belopp, i regel ej överstigande 25 kronor, såsom arvode. Några anstalter uttaga härjämte av sökanden, i den mån han anses kunna betala, ersättning för upprättande av ansökningar om boskillnad, svenskt medborgarskap, släktnamn o. dyl. samt vissa legala handlingar, såsom bouppteckningar, arvskiften och äktenskapsförord. Vid vissa anstalter plägar i ärenden rörande gemensam ansökan om hem- eller äktenskapskillnad, vari fri rättegång ej åtnjutes, motparten anmodas att till anstalten erlägga ett arvode av högst omkring 25 kronor.

Vad angår statsbidraget kan anmärkas att detsamma icke beviljats med det högsta belopp, som 1919 års kungörelse medger. Enligt 2 § 2 mom. näm-

da kungörelse kan statsbidrag utgå med högst 50 procent av viss nettokostna, uträknad på i momentet angivet sätt. Denna nettokostnad täckes emellertid till allenast 21,9 procent av statsbidrag. Oaktat statsbidrag härjämte enligt 1 mom. i nyssnämnda paragraf utgår med hela summan av vissa kostnader, utgjorde det sammanlagda statsbidraget för år 1949 som ovan nämnts allenast ca 14 procent av samtliga inkomster. Även om statsbidrag enligt 2 § 2 mom. i kungörelsen utgått med 50 procent, skulle sammanlagda statsbidraget likväl ha stannat vid ca 28 procent av samtliga inkomster.

Kostnad per ärende (tabell 8). Vid en bedömning av det allmännas kostnader för den utomprocessuella rättshjälpen synas dessa kostnader böra ställas i relation till antalet ärenden. Därest summan av statsbidraget och anslaget från kommun eller landsting för år 1949 slås ut på hela antalet under året nyinkomna ärenden, blir kostnaden per ärende vid samtliga anstalter genomsnittligt kronor 22: 26. Tages enbart de fem stadsanstalterna i betraktande, stannar kostnaden per ärende vid kronor 20: 21. För de åtta länsanstalterna blir motsvarande kostnad kronor 26: 59.

Såsom ovan påpekats har vid den statistiska redovisningen av antalet ärenden i viss utsträckning medtagits även avvisade ärenden samt förekommit dubbelföringar. Ett beaktande härav skulle dock medföra endast en obetydlig ökning av de nyssnämnda kostnadsbeloppen. Då desamma grundats på hela antalet under året nyinkomna ärenden, har emellertid jämväl ett antal processuella ärenden inräknats. Minskas antalet ärenden med samtliga rättegångar, blir den genomsnittliga kostnaden per ärende: för samtliga anstalter kronor 26: 39, för stadsanstalterna 24: 31 och för länsanstalterna kronor 30: 60. Alla ärenden som redovisats såsom rättegångar böra dock icke frånräknas i detta sammanhang. I åtminstone hälften av dessa ärenden torde även utomprocessuell rättshjälp ha lämnats, t. ex. vid förlikningsförhandlingar före rättegångens inledande.

På grund av det sålunda anförda synes det allmännas genomsnittliga kostnad för varje vid rättshjälpsanstalt handlagt utomprocessuellt ärende kunna uppskattas till 25 kronor. För enbart stadsanstalterna skulle motsvarande belopp bli 23 kronor och för länsanstalterna 29 kronor.

B. Jämtlandssystem.

Gällande bestämmelser.

Enligt *kungörelsen den 20 september 1946 (SFS nr 619) angående understöd av statsmedel för utomprocessuell rättshjälp annorledes än genom offentlig rättshjälpsanstalt* utgår understöd till landsting som slutit avtal med Sveriges advokatsamfund eller avdelning av samfundet om att alla eller flertalet av samfundets i länet (landstingsområdet) verksamma ledamöter skola meddela fri utomprocessuell rättshjälp, under förutsättning att den bedrivna rättshjälpsverksamheten står under betryggande tillsyn. Un-

derstödet utgör högst en tredjedel av den årliga kostnad som landstinget jämlikt avtalet vidkänts för verksamheten. Landsting som uppbär understöd enligt kungörelsen skall sörja för att statistiska uppgifter om verksamheten enligt formulär som fastställs av Konungen avgivas till statistiska centralbyrån.

Organisation och verksamhet¹.

Rättshjälpsverksamhet på grundval av avtal som avses i 1946 års kungörelse, s. k. jämtlandssystem, bedrivs inom nedannämnda landstingsområden från och med den tidpunkt som angives inom parentes.

Jämtlands läns (1945)	Uppsala läns (1948)
Västerbottens läns (1946)	Kalmar läns norra (1948)
Norrbottnens läns (1946)	Malmöhus läns (1949)
Östergötlands läns (mars 1946)	Skaraborgs läns (1949)
Jönköpings läns (1947)	Kronobergs läns (1950)
Kalmar läns södra (1947)	Blekinge läns (1950)
Västernorrlands läns (1947)	Kopparbergs läns (april 1950)
Södermanlands läns (mars 1947)	Kristianstads läns (februari 1951)
Göteborgs och Bohus läns (maj 1947)	

Avtalens innehåll. De till grund för verksamheten liggande avtalen äro icke helt likalydande. Sammanfattningsvis kunna de sägas innehålla följande.

Styrelsen för vederbörande avdelning av Sveriges advokatsamfund åtager sig att tillse att om möjligt samtliga inom landstingsområdet verksamma advokater stå till de mindre bemedlades förfogande då dessa äro i behov av rättshjälp utom rätta. Rättshjälpen lämnas å advokaternas kontor under vanlig mottagningstid och i samma ordning som till andra klienter. Annonsering av den anordnade fria rättshjälpen skall ske.

Den som önskar erhålla fri rättshjälp har att enligt särskilt formulär avlämna en på heder och samvete underskriven uppgift angående sina ekonomiska förhållanden. Uppgiften skall vara bestyrkt av person i viss ställning. I korthet skall därjämte i uppgiften vara angivet i vilket avseende rättshjälp påkallas samt huruvida sökanden anser sig vara helt eller delvis ur stånd att själv betala hjälpen.

I fråga om villkoren för att fri rättshjälp skall beviljas kunna avtalen indelas i två huvudtyper. Enligt den ena huvudtypen, omfattande flertalet avtal, gäller en bestämd maximigräns i inkomsthänseende. I allmänhet stadgas sålunda att sökande är berättigad till fri rättshjälp allenast om hans vid senast verkställda taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt påförda beskattningsbara belopp icke överstiger visst belopp. I de för år 1949 gällande avtalen voro följande belopp angivna, nämligen för Kalmar

¹ Beträffande detta avsnitt hänvisas till de i särskild bilaga intagna tabellerna 1b, 2b, 3b, 4b, 6b, 7b.

läns södra 2 500 kronor, för Södermanlands, Östergötlands och Skaraborgs län 2 000 kronor, för Jönköpings län och Kalmar läns norra 1 500 kronor samt för Göteborgs och Bohus län 1 000 kronor. För en icke försörjnings-skyldig person i ortsgrupp III motsvarade dessa belopp enligt 1948 års taxering en omkring 1 000 kronor högre taxerad inkomst. Med ledning av de i avtalen angivna grunderna prövar vederbörande advokat huruvida fri rättshjälp skall beviljas. Finnes därvid sökanden kunna till någon del själv bekosta rättshjälpen, skall advokaten bestämma det högsta belopp som sökanden kan bli skyldig att gälda.

Den andra huvudtypen av avtal innehåller icke närmare bestämmelser om vad som avses med begreppet mindre bemedlad. Den person som bestyrker uppgiften om sökandens ekonomiska förhållanden avgör huruvida sökanden skall erhålla fri rättshjälp samt, därest så befinnes vara fallet, huruvida sökanden skall till någon del själv bekosta rättshjälpen.

Varje advokat skall över ifrågavarande ärenden föra särskilt diarium, i vilket bl. a. ärendenas art, vidtagna åtgärder och datum för desamma samt använd tid skola angivas så utförligt att man därav kan någorlunda bedöma vilket arbete som utförts. I diariet bokförs för varje ärende samtliga inkomster och utgifter. Av sökandena lämnade uppgifter angående deras ekonomiska förhållanden skola biläggas diariet.

Advokat erhåller av landstinget dels ersättning för utlägg, dels ock arvode för nedlagt arbete. Vid arvodesberäkningen skola sedvanliga debiteringsgrunder tillämpas. Förslår icke det av landstinget beviljade anslaget, reduceras advokaternas arvoden proportionellt. Fråga om advokats arvodesdebitering kan av såväl rättssökande som landstinget hänskjutas till advokatsamfundets styrelse att av styrelsen eller utav styrelsen utsedd särskild skiljenämnd avgöras genom skiljedom.

Innan advokat begär ersättning av landstinget, är han emellertid skyldig att enligt särskilda regler gottgöra sig för utlägg och arvode ur klienten tillkommande medel. Överstiger det klienten tillkommande belopp som motpart eller annan kontant inbetalat 600 kronor, skall advokaten taga betalning i första hand av det överskjutande beloppet. I den mån det inbetalade beloppet uppgår till mer än 400 kronor men icke överstiger 600 kronor äger advokaten efter prövning med hänsyn till omständigheterna bestämma att arvode och utlägg till större eller mindre del skola täckas av vad som inbetalats utöver 400 kronor.

Landstinget företrädes såvitt angår rättshjälpsverksamheten av förvaltningsutskottet eller särskild rättshjälpsstyrelse.

Advokat, som är villig att lämna rättshjälp enligt vederbörligt avtal, har att underteckna särskild *förbindelse*. Däri åtager han sig bl. a. att ägna ärendena enligt avtalet samma omsorg som varje annat ärende, att lämna rättshjälp i stället för kollega som anmält förhinder samt att icke i andra fall än då rättssökandens förmögenhetsställning därtill berättigar eller då rättssökande genom advokatens åtgärder tillförts visst i avtalet angivet belopp begära eller mottaga ersättning av rättssökanden.

Advokatorter m. m. (tabell 1 b kol. 5—7). Samtliga advokater inom de tretton landstingsområden, där jämtlandssystemet år 1949 tillämpades, hade förbundit sig att lämna fri rättshjälp, varjämte vissa advokater utom områdena anslutit sig till rättshjälpsverksamheten. Denna handhades sålunda av 200 advokatbyråer med sammanlagt omkring 300 jurister. Advokatbyråerna voro med hänsyn till belägenheten fördelade på ett 60-tal orter. Inom de olika landstingsområdena varierade antalet advokatorter mellan 1 (Jämtlands län) och 11 (Malmöhus län).

Antalet ärenden (tabell 1 b kol. 2—4). Antalet diarieförda nya ärenden enligt jämtlandssystemet uppgick år 1949 till sammanlagt c:a 1 900. I tre landstingsområden (Kalmar läns norra och södra samt Västernorrlands län) omfattade verksamheten allenast ett eller annat 10-tal ärenden. För övriga landstingsområden höll sig antalet ärenden mellan 100 och 300 utom i Uppsala läns, där antalet utgjorde 360.

I de elva landstingsområden, där verksamheten börjat senast år 1948, uppgick antalet ärenden till 1 711 år 1949 mot 1 722 år 1948. Till belysning av verksamhetens utveckling under en något längre följd av år kan nämnas att i Jämtlands läns landstingsområde antalet nya ärenden under åren 1945—1949 utgjorde resp. 53, 93, 96, 112 och 108. I Västerbottens läns landstingsområde inkommo under åren 1946—1949 resp. 71, 112, 137 och 208 nya ärenden.

På liknande sätt som beträffande rättshjälpsanstalterna synes det i fråga om jämtlandssystemet vara anledning att söka klarlägga de förhållanden som kunna inverka vid bedömande av totala antalet ärenden såsom uttryck för verksamhetens omfattning. Härvid är till en början att märka att relativt stränga fordringar gälla för att en rättssökande skall komma i åtnjutande av fri rättshjälp. I de landstingsområden, där en maximigräns i inkomsthänseende är bestämd i avtalet, förefaller det som om endast personer med en årsinkomst ungefär 2 000 kronor lägre än motsvarande vid anstalterna tillämpade inkomstgräns kunna erhålla rättshjälp. Jämväl i övriga landstingsområden med jämtlandssystem följes vid beviljandet av fri rättshjälp i allmänhet restriktivare normer än vid anstalterna. Någon avvikelse från anstalternas praxis i förevarande hänseende torde dock icke kunna anses föreligga i det landstingsområde, där det högsta antalet ärenden redovisats. Dessutom kan i vissa landstingsområden med jämtlandssystem rättshjälp medges även om sökanden äger visst kapital, förutsatt givetvis att sökandens totala inkomst icke överstiger den maximigräns som eljest tillämpas. Eftersom uppgift om sökandens ekonomiska omständigheter alltid skall lämnas enligt jämtlandssystemet, äro tydligen förutsättningarna, för att fri rättshjälp skall beviljas endast dem som äro berättigade därtill, bättre än vid anstalterna. Å andra sidan måste emellertid påpekas, att inom flera landstingsområden rätten att erhålla nämnda förmån icke prövas i vidare mån än att den som bestyrker uppgiftens riktighet vitsordar behovet av fri rättshjälp. Vad slutligen beträffar den statistiska redovisningen av antalet ärenden synes ofullständighet förefinnas i

viss utsträckning. Sålunda förekommer att såsom ett ärende antecknas vad som vid anstalterna redovisas såsom flera. Fri rättshjälp har vidare lämnats utan att några anteckningar därom gjorts. För att undgå det arbete och besvär, som är förenat med att avfordra sökanden skriftlig uppgift om hans ekonomiska förhållanden, att diarieföra ärendet och att utskryva räkning däri, ha advokaterna stundom föredragit att ge hjälp i enklare ärenden utan att därför debitera vare sig landstinget eller sökanden. Enligt advokaternas egna uppgifter uppgår antalet dylika ärenden år 1949 till omkring 1 700. Denna siffra måste emellertid vara ganska osäker, eftersom den framkommit såsom resultat av en i efterhand gjord uppskattning. Detta bestyrkes av att proportionen mellan rådgivningsärenden, vartill ifrågavarande ärenden i huvudsak torde vara att hänföra, och övriga ärenden skulle, om siffran godtoges, bli en helt annan än vid anstalterna (ca 60 procent i stället för ca 40 procent). Härtill kommer att man icke i dessa ärenden kan veta om sökanden överhuvudtaget varit berättigad att erhålla fri rättshjälp enligt vederbörande avtal.

För att en såvitt möjligt rättvisande jämförelse skall kunna göras mellan den enligt jämtlandssystemet bedrivna rättshjälpsverksamheten och anstalternas verksamhet, synes med hänsyn till det anförda antalet diarieförda ärenden enligt jämtlandssystemet böra antagas ha varit väsentligt högre än i verkligheten. Uppenbarligen är det mycket vanskligt att söka uppskatta huru stor ökning som man med anledning härav bör räkna med. Om man emellertid, såsom kommittén funnit vara befogat, utgår från en fördubbling av ärendenas antal och därjämte beaktar den reduktion av anstalternas ärenden som ovan berörts, måste dock konstateras, att rättshjälpsverksamheten haft avsevärt större omfattning vid anstalterna än i landstingsområden med jämtlandssystem. Under förutsättning att rättshjälpsbehovet överallt står i samma proportion till folkmängden, torde skillnaden i effektivitet bäst framträda vid en beräkning av antalet ärenden per 10 000 personer. Med utgångspunkt från de jämkade ärendesiffrorna blir det genomsnittliga antalet för samtliga anstalter 132 (för stadsanstalterna 189 och för länsanstalterna 79), medan detsamma för landsstingsområden med jämtlandssystem stannar vid 14.

Det bör emellertid icke förbises att på grund av sakens natur rättshjälpsverksamhet enligt jämtlandssystemet aldrig torde kunna uppnå ett så stort antal ärenden som en rättshjälpsanstalt. Då en advokat med säkerhet kan påräkna att få sitt arbete och sina kostnader ersatta, vare sig ur klienten tillkommande medel eller genom t. ex. ett försäkringsbolag, saknas det uppenbarligen anledning att behandla ärendet såsom avseende fri rättshjälp, även om klienten i och för sig är berättigad till sådan förmån. Likaså kommer tydligen rättegångsbiträde utan samband med utomprocessuell rättshjälp i regel ej att redovisas bland ärenden rörande fri rättshjälp. Vid en anstalt måste däremot redan av bokföringsmässiga skäl fall sådana som de nämnda ingå bland antalet ärenden.

Beträffande orsakerna till rättshjälpsverksamhetens ringa omfattning

enligt jämtlandssystemet må först framhållas att de hjälpbehövande icke alltid torde känna till de möjligheter till rättshjälp som stå till buds. Annonsering och annat tillkännagivande av den fria rättshjälpen har icke skett i erforderlig utsträckning. Detta gäller särskilt de landstingsområden, där verksamheten haft den obetydligaste omfattningen.

En annan anledning synes vara att de privata advokatbyråerna i motsats till anstalterna i allmänhet icke hålla mottagningar efter den ordinarie arbetstidens slut. Kvällsmottagningarnas stora betydelse torde i viss mån bestyrkas av erfarenheter från Lund. Sedan många år tillbaka ha sålunda två advokater enligt överenskommelse med staden meddelat obemedlade fri rättshjälp. Mottagningarna för de obemedlade voro bestämda till en timme varje dag, i regel efter den ordinarie kontorstidens slut. Antalet diarieförda besök uppgingo sista verksamhetsåret eller år 1948 till 795, vilket torde motsvara 300—400 nya ärenden. Sedan jämtlandssystemet från och med år 1949 börjat tillämpas i Malmöhus läns landstingsområde, lämnas rättshjälpen å sedvanlig kontorstid. För Lunds samtliga 7 advokatbyråer uppgingo år 1949 antalet diarieförda nya ärenden till sammanlagt 48 (antalet icke diarieförda ärenden är enligt advokaternas uppskattning omkring 100). Nedgången är alltså påfallande, framför allt med hänsyn till att under år 1949 i motsats till tidigare även rättssökande som icke hade hemort i Lund erhöles hjälp av de där verksamma advokaterna.

Såsom ytterligare en orsak till verksamhetens begränsade omfattning må nämnas att i de landstingsområden, där rättssökande måste förete bestyrkt uppgift angående sina ekonomiska omständigheter, sökanden stundom frivilligt avstår från förmånen av fri rättshjälp. I sådana ärenden, där advokatarvodet icke uppgår till mer än 5—10 kronor, förekommer det nämligen att sökanden hellre erlägger arvodet än underkastar sig besväret med att anskaffa ett felande intyg.

Uppenbarligen kunna även andra omständigheter än de nu nämnda anföras såsom förklaringsgrunder till den ringa utvecklingen av rättshjälpsverksamheten enligt jämtlandssystemet. En eller annan advokat med ringa intresse för verksamheten kan sålunda ha visat sig ovillig att mottaga mindre bemedlade rättssökande med påföljd att dessa i viss mån avskräckts från att vidare anlita hjälpmöjligheten. Och jämväl utan att någon advokat kan lastas därför måste människor i enkla förhållanden lätt ha kunnat få den uppfattningen att de icke äro väl sedda hos advokater, som givetvis helst vilja syssla med ärenden av mera inkomstbringande natur.

Ärendenas fördelning å olika advokatbyråer. Fullständiga upplysningar om huru de år 1949 diarieförda nya ärendena fördela sig på olika advokatbyråer ha ej kunnat erhållas. Av tillgängliga uppgifter framgår emellertid att envar av 56 byråer hade lägre antal ärenden än 20. Högre antal ärenden handlades ifrågavarande år av ett 30-tal byråer. Av sistnämnda byråer hade allenast två flera ärenden än 100. Å 51 byråer hade inga ärenden förekommit. Dessa byråer voro till stor del belägna i de områden, där verk-

samheten var särskilt obetydlig samt i städer som icke deltaga i vederbörande landsting.

Ärendenas beskaffenhet (tabell 2 b). I nära överensstämmelse med vad fallet är vid rättshjälpsanstalterna utgöra även enligt jämtlandssystemet de familjerättsliga ärendena 49 procent av hela antalet ärenden. Ej heller i övrigt föreligga procentuellt sett några anmärkningsvärda skiljaktigheter med avseende å ärendenas beskaffenhet. Gruppen privaträttsliga ärenden i övrigt uppgår sålunda till 28 procent, medan straffrättsliga ärenden och ärenden som röra utmätning och konkurs samt offentligrättsliga ärenden i övrigt utgöra sammanlagt drygt 9 procent av hela antalet ärenden. De icke särskilt specificerade ärendena motsvara ca 14 procent av totala antalet ärenden.

I ärendena vidtagna åtgärder (tabell 3 b). I ca 29 procent av de under år 1949 behandlade ärendena var det allenast fråga om rättsupplysning eller annat råd. Antalet ärenden som förlikts utan rättegång uppgår till ungefär 23 procent, medan antalet ärenden, däri annan åtgärd vidtagits, utgör ca 48 procent av samtliga ärenden.

Eftersom varken ärenden, som resulterat i gemensam ansökan om hem- eller äktenskapsskillnad, eller ärenden, vari annan rättegång förekommit, redovisats särskilt i de till grund för nyssnämnda siffror liggande statistiska uppgifterna, kan direkt jämförelse med rättshjälpsanstalternas ärenden icke göras. Förekomna rättegångar torde emellertid ingå bland ärenden, vari »annan åtgärd» vidtagits, eller möjligen, såvitt fråga är om hemskillnad eller äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan, bland ärenden som förlikts utan rättegång. Motsvarigheten till de ovan angivna procentalen skulle vid sådant förhållande för anstalternas del vara resp. 39, 16 och 45. Det vill härav synas som om rättshjälpsverksamheten enligt jämtlandssystemet anlitats förhållandevis mer för tvister än för rådfrågningar.

Någon möjlighet att, såsom skett i fråga om anstalterna, ställa antalet förlikningar i relation till samtliga tvister, giver det tillgängliga materialet icke. Det saknas emellertid anledning antaga att förlikningsverksamheten skulle nämnvärt avvika från vad den för anstalterna framkomna siffran, 60 procent, utvisar.

De rättssökandes hemorter (tabell 4 b). Om man betraktar den största staden inom varje landstingsområde såsom områdets huvudort och undersöker huru ärendena efter de rättssökandes hemorter fördela sig på huvudorten och området i övrigt, synes en jämförelse med rättshjälpsanstalterna kunna ske. Vid en dylik undersökning bör emellertid bortses från Göteborgs och Bohus läns landstingsområde, eftersom staden Göteborg snarare än den största staden inom området måste anses såsom huvudort. Med nu angivna utgångspunkter visar det sig att de rättssökande i 51 procent av de under år 1949 diarieförda nya ärendena voro bosatta å huvudorten. Då motsvarande siffra för länsanstalterna är 57, kan följaktli-

gen icke någon mera påtaglig skillnad anses föreligga. Procenttalen för de olika landstingsområdena giva för övrigt icke någon enhetlig bild. I Uppsala län voro sålunda 70 procent av de sökande bosatta å huvudorten, medan i Västerbottens län endast 24 procent av sökandena hade sin bostad å denna ort.

Mottagningar utanför advokatort. Advokaterna ha i några fall åtagit sig att hålla regelbundna mottagningar jämväl å andra orter än där advokatkontor finnes. Mottagningar höllos sålunda år 1949 varannan vecka i Reftele, Jönköpings län, samt en gång varje månad i Lysekil och Strömstad, Göteborgs och Bohus län. Vid varje mottagning i Lysekil och Strömstad förekommo i genomsnitt 3—4 nya ärenden. Dessutom kan nämnas att advokaterna i Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län enligt avtalen äro skyldiga att i viss utsträckning hålla mottagningar i samband med tingssammanträden. Från och med år 1950 hållas i Västerbottens län bestämda mottagningar i Storuman, Vilhelmina och Åsele, å vardera platsen fem gånger om året.

Utgifter (tabell 6 b). Totala rättshjälpskostnaden för de 13 landsting, som år 1949 tillämpade jämtlandssystemet, uppgick nämnda år till 103 000 kronor. Kostnaden skulle ha blivit ca 5 000 kronor högre, därest icke på vissa håll de av advokaterna fordrade ersättningarna nedsatts med hänsyn till storleken av beslutat anslag.

Frånsett de landsting, inom vilkas områden allenast ett mycket obetydligt antal ärenden förekommit, uppgå de olika landstingens kostnader till belopp mellan 6 000 och 15 000 kronor.

Huvudparten av totalkostnaden eller 94 000 kronor utgöres av de till advokaterna utgående ersättningarna. Dessa bestå till övervägande delen av arvoden men utgöra till ca 5 procent kostnader för protokoll, bevis och delgivningar samt andra sådana utlägg, som advokaterna haft för sökandenas räkning. Kostnaden för annonsering och blanketter m. m. uppgår till 9 000 kronor. Omkring hälften av landstingen ha emellertid icke haft någon utgift för annonsering, när advokaterna enligt avtalen äro skyldiga att svara därför.

Inkomster (tabell 7 b kol. 2—4). De utgifter, för vilka ovan redogjorts, drabba i allmänhet helt landstingen. Landstingen i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ha dock för 1949 års verksamhet erhållit statsbidrag med tillhoppa 4 760 kronor. Beloppet motsvarar 20 procent av dessa landstings på visst sätt beräknade kostnader för rättshjälpsverksamheten.

I den mån advokat uppburit ersättning från rättssökande eller dennes motpart kommer denna ej till synes såsom inkomst. Advokaterna debitera nämligen landstinget allenast den kostnad, vilken icke på annat sätt blivit täckt. Beträffande flertalet landsting gäller emellertid att några belopp ej influtit från rättssökande eller deras motparter. Den bestämmelse i avtalen, enligt vilken arvode m. m. skall uttagas ur klienten tillkommande medel,

har sålunda icke vunnit tillämpning annat än i enstaka landstingsområden, och där ha allenast obetydliga belopp influtit. I de fåtal fall, där motpart erlagt ersättning för rättshjälp, ha icke heller några nämnvärda belopp influtit.

Kostnad per ärende (tabell 7 b kol. 6). Då ovan angivna utgifter för rättshjälpsverksamheten utgöra det allmännas nettokostnad för verksamheten samt ärendena, så när som på några få undantag, äro utomprocessuella, skulle det allmännas kostnad per utomprocessuellt ärende bli i medelta kronor 53: 21.

Såsom av det föregående framgår har emellertid fri rättshjälp i viss utsträckning tillhandahållits utan att detta fått inflytande på antalet ärenden. Om man i anledning härav skulle öka antalet ärenden med hela det av advokaterna uppskattade antalet icke diariesförda ärenden, bleve kostnaden per ärende kronor 28: 28. Av förut anförda skäl bör dock icke räknas med så många ytterligare ärenden. Härjämte måste beaktas att en ökning av antalet diariesförda ärenden jämväl komme att medföra en viss kostnadsökning. Såvida de av landstingen beviljade anslagen medgivit ersättning till advokaterna med hela de av dem fordrade beloppen, skulle för övrigt kostnaden även eljest ha stigit.

Det synes icke böra ifrågakomma att i detta sammanhang hänsyn tages till sådana ärenden, vari advokat lämnat mindre bemedlad rättshjälp utan att belasta landstinget, enär han räknat med att få sina kostnader ersatta, vare sig ur klienten tillkommande medel eller genom t. ex. ett försäkringsbolag. I enlighet med det ovan sagda saknas anledning att behandla dylika ärenden såsom avseende fri rättshjälp, även om klienten i och för sig är berättigad till sådan förmån. Därest man likväl för jämförelsen med anstalterna ville beakta ärendena och därför sökte utföra den nästan olösliga uppgiften att uppskatta deras antal, skulle emellertid det framkomna kostnadsbeloppet per ärende bli i viss mån missvisande. På grundval av detta kunde nämligen totalkostnaderna för framtiden icke riktigt uppskattas med mindre det beräknade antalet ärenden innefattade även ärenden av nu ifrågavarande slag.

Med hänsyn till huvudsakligen vad sålunda anförts synes det allmännas genomsnittliga kostnad för varje enligt jämtlandssystemet handlagt ärende kunna uppskattas till ungefär 40 kronor.

Kostnaden per ärende enligt jämtlandssystemet ligger följaktligen avgjort högre än motsvarande kostnad vid anstalterna. I den mån ärendenas antal enligt jämtlandssystemet ökar, kan kostnaden per ärende väntas nedgå något, bland annat genom att de fasta kostnaderna, t. ex. för annonsering, slås ut på ett större antal ärenden. Då, såsom tidigare framhållits, ärendena inom ett område med jämtlandssystem aldrig torde komma att uppgå till lika stort antal som om anstalt i stället funnits å området, är det icke utan vidare givet att totalkostnaden för rättshjälp blir högre enligt jämtlandssystemet än med anstaltsorganisation. Även andra faktorer än kostnaden per ärende måste tillmätas betydelse vid en sådan jämförelse.

C. Övriga anordningar.

Inom Gotlands läns landstingsområde har utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade från och med år 1950 anordnats på ett sätt, som skiljer sig från de organisationsformer, för vilka ovan redogjorts. En tidigare i landstingsområdet icke verksam advokat har sålunda i förhållande till landstinget åtagit sig att lämna sådan rättshjälp mot ett bestämt arvode, 7 000 kronor om året, samt rätt att därutöver uppbära en viss mindre ersättning av rättssökandena. Då hinder möter för advokaten att lämna rättshjälp emedan sökandens motpart redan begärt bistånd, skall advokaten hänvisa sökanden till annan advokat, som erhåller ersättning av landstinget för den hjälp han lämnar. Anledningen till att på Gotland rättshjälpen anordnats på detta sätt är delvis den att man velat få ytterligare en advokat utöver den ende tidigare där verksamme att driva advokatrörelse inom landstingsområdet. Den som åtagit sig att meddela rättshjälp åt mindre bemedlade är nämligen oförhindrad att vid sidan härom ha praktik även för annat klientel.

Varken i Gävleborgs läns landstingsområde eller i Gävle stad ha några anordningar vidtagits för att fri utomprocessuell rättshjälp skall tillhandahållas mindre bemedlade.

Slutligen kan anmärkas att, oaktat jämtlandssystemet införts i Malmöhus läns landstingsområde, i Ystad två advokater mot fast ersättning meddela rättshjälp åt obemedlade enligt ett sedan gammalt gällande särskilt avtal med staden. Antalet ärenden i denna verksamhet uppgick år 1949 till 42.

Förslagets huvudgrunder.

1. Rättigheten att erhålla utomprocessuell rättshjälp.

Genom lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång har part som saknar medel till kostnaderna för rättegången fått möjlighet att erhålla vissa förmåner på det allmännas bekostnad. Den som beviljats fri rättegång är sålunda befriad från att erlägga eljest utgående rättegångsavgifter, och ersättningar till vittnen och sakkunniga betalas av statsverket. Därest han icke är i stånd att själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans väckande eller utförande, kan dessutom lämplig person förordnas att mot ersättning av allmänna medel biträda honom. Med institutet fri rättegång har man avsett att förverkliga principen om allas likhet inför lagen; ingen skall på grund av medellöshet gå miste om möjligheten att i rättegång tillvarataga sina intressen.

Att på detta sätt den som är mindre bemedlad kan få rättshjälp i rättegång, är uppenbarligen av största vikt men kan ingalunda anses vara tillfyllest. Sakkunnig hjälp i rättsliga angelägenheter erfordras även då det icke är fråga om process. Under nutida komplicerade samhällsförhållanden ställas människor ofta inför situationer, i vilka de behöva juridiskt biträde av ett eller annat slag. På det familjerättsliga området, där rättshjälpsbehovet torde vara störst, är det särskilt förhållandena i samband med hem- och äktenskapsskillnad, som påkalla råd och bistånd i skilda hänseenden. Men även då fråga är om upprättande av olika legala handlingar, såsom testamenter, bouppteckningar och arvskiften, uppkomma mycket ofta spörsmål av juridisk natur. Vad civilrättsliga förhållanden i övrigt beträffar torde i synnerhet avbetalningsköp och hyra icke sällan draga med sig problem som en lekman ej kan bemästra. Dessutom må erinras om de konflikter, som anställnings- och grannelagsförhållanden lätt ge upphov till. I alla fall av nu antydd art är uppenbarligen behovet av rättshjälp icke i och för sig beroende på om rättegång kommit till stånd. Den utomprocessuella rättshjälpsverksamhet, som därför får anses nödvändig såsom komplement till institutet fri rättegång, utgör även den ett viktigt led vid förverkligandet av principen om likställighet inför lagen. Om en person, som saknar ekonomiska förutsättningar för att anlita en privatpraktiserande advokat, icke annorledes erhåller erforderliga juridiska upplysningar, kan han just härigenom komma att

drabbas av rättsförlust. Och ett dylikt resultat är långt ifrån uteslutet jämväl då vederbörande vänt sig till en icke kvalificerad men billigare rådgivare. Genom möjligheten till sakkunnig juridisk hjälp utom rätta kunna dessutom rättegångar undvikas i viss utsträckning. Detta är av betydelse redan för rättssökanden själv. Även om den som åtnjuter fri rättegång erhåller sina egna kostnader täckta, medför nämligen en rättegång alltid risker och obehag av skilda slag. Men också ur allmän synpunkt är det angeläget att rättegångarnas antal nedbringas. Statsverkets stora kostnader för fri rättegång torde visserligen knappast undergå någon omedelbar reduktion genom anordnandet av utomprocessuell rättshjälpsverksamhet. En undersökning har visat att såväl inrättandet av rättshjälpsanstalt som påbörjandet av verksamhet enligt jämtlandssystemet snarast haft den motsatta effekten. Men på längre sikt synes det icke vara obefogat att räkna med en viss nedgång i de fria rättegångarnas antal. I den mån parterna i en tvist ha tillgång till sakkunnigt bistånd måste det givetvis för dem vara lättare att godtaga en ifrågasatt förlikning.

Vad särskilt angår behovet av hjälp på den sociala lagstiftningens område är det naturligt att de organ som omhänderha den sociala verksamheten i första hand stå till tjänst med råd och upplysningar. De talrika reformer som under senaste decennier genomförts ha ju åsyftat främst att förbättra de mindre bemedlades förhållanden. Förtroendemän och tjänstemän i olika sociala nämnder böra sålunda tillhandagå allmänheten i angelägenheter inom respektive nämnds verksamhetsområde. Bäst information kan givetvis förväntas i de större kommuner, där särskilda socialvårdsbyråer finnas. Den av 1948 års riksdag beslutade nämnden för kommunal upplysningsverksamhet, som är avsedd att genom olika åtgärder tillgodose de kommunala förtroende- och tjänstemännens upplysningsbehov, torde indirekt även kunna befrämja den till allmänheten riktade upplysningsverksamheten. Även med dessa utgångspunkter finnes otvivelaktigt också på den sociala lagstiftningens område ett visst behov av rättshjälp. Då någon icke erhållit den socialhjälp, till vilken han anser sig berättigad, bör han ha möjlighet att få rådgöra med en juridiskt sakkunnig person som intar en fristående ställning. Särskilt i fråga om överklagande av de sociala organens beslut och åtgärder ter sig möjligheten till rättshjälp motiverad.

Liknande synpunkter som beträffande den sociala verksamheten kunna i viss mån anläggas även när det gäller rent administrativa förhållanden. Visserligen böra tjänstemännen vid länsstyrelser och andra myndigheter i största möjliga utsträckning tillhandagå allmänheten med råd och anvisningar i angelägenheter inom vederbörande myndighets verksamhetsområde. Stundom kunna emellertid de ärenden, i vilka hjälp erfordras, röra sådana frågor eller vara så omfattande att biträde icke lämpligen kan lämnas av tjänstemännen ifråga. Allmänt taget synes på det administrativa området finnas betydligt större utrymme för fristående rättshjälpsverksamhet än på det sociala området.

Sedan gammalt har också personalen vid domstolarna brukat ge allmän-

heten hjälp och upplysningar, framför allt i inskrivningsärenden och liknande rutinmässiga ärenden. Någon mera omfattande och regelbunden hjälp på denna väg kan dock icke påräknas. Med hänsyn till domstolens opartiskhet är det av vikt att rådgivning undvikas så snart tvist kan komma i fråga.

Den hittillsvarande verksamheten för att tillgodose det behov av utomprocessuell rättshjälp som sålunda finnes, har varit helt beroende på kommunalt initiativ. Anledningen till att 1919 års kungörelse angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter icke föreskrev obligatoriskt inrättande av anstalter var, att det vid tiden för tillkomsten av kungörelsen ansågs lämpligt att anstalterna organisatoriskt växte fram ur de särskilda orternas behov av rättshjälp och tillgång på därför lämpliga krafter. Vid ett tvångsvis upprättande av anstalter över hela riket kunde man eljest, ansågs det, riskera att posterna såsom anstaltsföreståndare måste besättas med mindre lämpliga personer. I 1940 års utredning rörande de offentliga rättshjälpsanstalterna föreslogs emellertid, under hänvisning till det ringa antal anstalter som ditintills kommit till stånd, att anstalt i princip skulle inrättas i varje landstingsområde och stad som ej deltagar i landsting. De tidigare anförda rekryteringssvårigheterna ansågos icke längre föreligga. Ehuru detta förslag ej blivit genomfört, har sedermera, såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen för nuvarande anordningar, möjligheter för mindre bemedlade att erhålla utomprocessuell rättshjälp öppnats nästan överallt.

Rättshjälpsbehovets storlek kan naturligtvis, med hänsyn till bland annat befolkningens struktur, variera i olika delar av landet. Men likaväl som det inom varje län årligen förekommer ett icke ringa antal fria rättegångar,¹ synes det uppenbart att utomprocessuell rättshjälpsverksamhet för mindre bemedlade ej på något håll kan undvaras. På grund härav och då möjligheten att erhålla sakkunnigt bistånd i rättsliga angelägenheter utom rätta är av synnerlig vikt, synes det i lag böra fastslås att mindre bemedlade skola ha rätt till utomprocessuell rättshjälp genom det allmännas försorg.

2. Skyldigheten att ombesörja offentlig rättshjälpsverksamhet.

Som nämnts har det hittills ankommit på kommunalt initiativ huruvida utomprocessuell rättshjälp skolat tillhandahållas mindre bemedlade. Även om rättshjälpsverksamheten för framtiden icke skall vara grundad på frivillighet, kan det naturligtvis vara ändamålsenligt att landsting och motsvarande kommunala enheter alltjämt svara för verksamheten. Principiella skäl kunna visserligen anföras för att den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten är att anse som en statlig angelägenhet. Liksom fri rättegång, som ju helt bekostas och organiseras av staten, kan rättshjälpen utom rätta sägas ingå bland statens rättsvårdande uppgifter. Å andra sidan kan man icke

¹ Se tabell 9.

bortse från att en verksamhet, varigenom endast de ekonomiskt sämre ställda folkgrupperna skola tillgodoses, har ett icke oväsentligt socialt inslag. Men framför allt lämplighetsskäl tala för ett bibehållande av det kommunala ansvaret för verksamheten. Det synes sålunda vara tydligt att en efter de lokala förhållandena anpassad organisation lättare kan åstadkommas genom kommunal försorg. Vidare måste det vara fördelaktigt att kommunala representationer stå såsom målsmän för en verksamhet där den personliga kontakten med befolkningen är så oundgänglig som vid rättshjälps meddelande. Dessutom förefaller det sannolikt att vissa kostnader, särskilt lokalkostnader, skola kunna hållas lägre med en organisation i kommunal regi. På grund härav synes det böra åläggas varje landsting att, ett vart för sitt område, ombesörja den ifrågavarande rättshjälpsverksamheten. Motsvarande uppgift bör ankomma på de städer som ej deltaga i landsting.

Med hänsyn till verksamhetens rättsvårdande karaktär torde det emellertid icke böra överlämnas åt landstingen och nämnda städer att helt självständigt anordna verksamheten. För att i möjligaste mån säkra effektivitet och enhetlighet synes det vara nödvändigt att låta staten få medinflytande vid verksamhetens organiserande. I första hand bör sålunda Kungl. Maj:t äga bestämma huvuddragen av den organisationsform som skall komma till användning. Men även i andra, mer detaljbetonade avseenden bör Kungl. Maj:t ha möjlighet att ingripa. Med beaktande av de olikartade förhållandena inom skilda delar av landet synes det därför vara lämpligt föreskriva att rättshjälpsverksamhet skall anordnas och utövas i enlighet med särskilt av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente. Om förslag till erforderligt reglemente upprättas av vederbörande landsting eller stad med tillämpning av vissa allmänt hållna direktiv, får tydligen kännedomen om lokala och andra speciella förhållanden tillfälle att komma till uttryck, även om det slutliga avgörandet ligger i Kungl. Maj:ts hand.

3. Organisationen.

Den rättshjälps utom rätta, som för närvarande står mindre bemedlade till buds, lämnas såsom av redogörelsen för nuvarande anordningar framgår huvudsakligen vid rättshjälpsanstalter och enligt jämtlandssystemet. I den offentliga debatten¹ ha de båda organisationsformernas fördelar och nackdelar vid upprepade tillfällen diskuterats.

Härvid har å ena sidan gjorts gällande att de mindre bemedlades behov av rättshjälps bäst skulle tillgodoses genom särskilda rättshjälpsanstalter. Till stöd för denna uppfattning har anförts bland annat följande. De ärenden, i vilka de mindre bemedlade främst sökte hjälp, rörde huvudsakligen familjerätt, exekutionsrätt, semester och övriga anställningsfrågor samt sociallag-

¹ Se bl. a. *Svensk Juristtidning* 1939 s. 138, *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund* 1939 s. 156, 1941 s. 20, 45, 77 och 119, 1942 s. 196, 1943 s. 97, 1945 s. 25, 71, 86, 97, 164, 167, 1946 s. 152, 1947 s. 39, 45, 117 och 120 samt 1948 s. 44 och *Sveriges Landstings tidskrift* 1945 häftena 2, 3, 4 och 5.

stiftningen. En anstaltsjurist sysslade, i motsats till en privat advokat, ständigt med dylika ärenden och bleve därför den mest kompetente att taga itu med rättshjälpsklientelets problem. De hjälpbehövande föredrogo också att vända sig till de för denna rättshjälp särskilt anordnade anstalterna framför att anlita privata advokater, som hade sina huvudsakliga inkomster från annat klientel och därför kunde väntas ha mest intresse för detta. Prövningen av de rättssökandes ekonomiska villkor bleve mera likformig, såvida den anförtroddes åt en anstalt och icke åt ett flertal privata advokater som kunde bedöma behovet av rättshjälp på olika sätt. Fara förelåge att det med jämtlandssystemet skulle bli de av annat klientel minst uppskattade och därför ofta de sämsta advokaterna som huvudsakligen komme att stå till förfogande för rättshjälpen åt de mindre bemedlade.

Å andra sidan har hävdats att jämtlandssystemet vore fördelaktigare som organisationsform. Såsom skäl härför har anförts i huvudsak: Samma advokater borde bistå alla rättssökande oberoende av deras ekonomiska ställning. Frånsett vissa advokater i de största städerna finge de privata advokaterna god erfarenhet även av de mindre bemedlades ärenden. En uppdelning av advokat kåren i två kategorier, av vilka den ena biträdde mindre bemedlade och den andra de bättre situerade, kunde föranleda ensidighet vid bedömning av rättsproblemen. Jämtlandssystemet erbjöde rättssökanden möjlighet att välja den advokat, för vilken han hade största förtroendet. Denna valfrihet kunde, särskilt i tvister, vara av stor betydelse. Genom att advokater i allmänhet funnes å ett flertal orter inom varje landstingsområde, bleve de rättssökandes resekostnader lägre. Om rättshjälp åt mindre bemedlade helt meddelades genom anstalter, uppkomme risk för att å mindre orter verk samma advokater, som ofta för sin fulla bärgning vore beroende" jämväl av ifrågavarande klientel, kunde avskräckas från att å dessa orter driva advokatverksamhet. Även om behovet av rättshjälp för de ekonomiskt sämst ställda skulle kunna avhjälpas genom att anstalter å dessa platser anordnade mottagningar, bleve följderna att övriga rättssökande, som ofta ekonomiskt hade det obetydligt bättre än de hjälpberättigade, finge sina möjligheter till rättshjälp beskurna. Rättshjälp genom anstalt medförde risk för rutinmässig och opersonlig behandling av uppdragen. Den omständigheten att anstaltsjuristen hade tjänstemans ställning medförde att han icke komme att stå helt oberoende gentemot stat och kommun. Det vore olägligt om en part med fri rättegång icke av sitt biträde kunde få hjälp i sådana utomprocessuella frågor, som ofta uppkomme i samband med rättegång. I den mån advokater icke vore berättigade att lämna utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade, kunde följderna lätt bli att en rättssökande föredroge en yrkesutövare, som kunde bistå honom i samtliga frågor, för vilkas lösande han behövde bistånd. Enligt jämtlandssystemet anpassade sig kostnaden för den fria rättshjälpen städse efter det faktiska rättshjälpsbehovet, medan kostnaderna för en anstalt till stor del vore fasta och alltså oberoende av antalet ärenden.

Beträffande den rätt att välja advokat som jämtlandssystemet skulle med-

föra har invänts att denna rätt lätt bleve illusorisk genom att den sökta advokaten icke stode till förfogande. Man kunde ej heller räkna med att varje advokat vore villig att hålla kvällsmottagningar i erforderlig utsträckning. I fråga om anstaltsjuristernas av stat och kommun beroende ställning har framhållits att även en privat advokat, som finge ersättning av det allmänna, saknade en helt fristående ställning.

Vad sålunda anförts beträffande de hittills använda organisationsformer-
na synes vara förtjänt av beaktande. Vissa fördelar äro onekligen förenade med såväl det ena som det andra av systemen, men olika invändningar kunna också riktas mot dem båda. Målsättningen för den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten bör vara att de mindre bemedlade i görligaste mån tillförsäkras samma hjälp som andra rättssökande kunna få. Rent teoretiskt sett måste det väl anses vara riktigt att samma yrkesutövare, som stå till buds för dem som själva skola betala sin rättshjälp, också ombesörja rättshjälpen åt de mindre bemedlade. Det vore sålunda naturligt om de privatpraktiserande advokaterna icke blott betroddes med uppdrag som offentlig försvarare och ombud i rättegång utan även handhade en av det allmänna anordnad utomprocessuell rättshjälpsverksamhet. I praktiken har det emellertid visat sig att jämtlandssystemet fungerat otillfredsställande och medfört förhållandevis stora kostnader. Förutom att i vissa län förekommit endast ett eller annat tiotal ärenden under ett helt år, har såväl där systemet längst tillämpats som där de ekonomiska villkoren för rättshjälps erhållande varit desamma som vid anstalterna antalet ärenden varit betydligt lägre än jämförliga siffror från anstalterna. Den genomsnittliga kostnaden per ärende enligt jämtlandssystemet överstiger väsentligt motsvarande kostnad vid anstalterna. Skulle all rättshjälp åt mindre bemedlade tillhandahållas enligt ett effektiviserat jämtlandssystem, måste alltså totalkostnaderna bli avsevärda. Under dessa förhållanden torde en fortsatt diskussion om de hittills tillämpade organisationsformernas förtjänster och olägenheter såtillvida vara gagnlös som man icke genom att väga dem mot varandra kan uppnå det bästa resultatet. För att överallt inom landet kunna få till stånd en effektiv rättshjälpsverksamhet synes man snarare böra kombinera systemen på sådant sätt att en blivande organisation innesluter de praktiskt sett lämpligaste anordningarna. Självklart är att härvid även kostnadssynpunkter måste beaktas.

Eftersom den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade avser bistånd i rättsliga angelägenheter, är rättshjälpsverksamheten tydligen till sin natur en advokatuppgift. Även anstaltsföreståndare måste emellertid förutsättas vara advokat, och en anstalt torde därför i och för sig icke kunna betraktas annorledes än såsom en advokatbyrå. Så långt kan det alltså knappast föreligga någon skiljaktighet mellan en anstalt och en advokat som driver egen rörelse. Men om rättshjälpsverksamhet skall ombesörjas av anstalt, är det av ekonomiska skäl nödvändigt att anstalten tillerkännes en viss monopolställning, och härigenom komma då de rättssökande att gå miste om den förmån, det innebär att fritt få vända sig till vilken som helst av

de privatpraktiserande advokaterna. Särskilt för en rättssökande som kommit i tvist med kommunen eller staten kunde det ju tyckas värdefullt att icke vara hänvisad att få rättshjälp av en hos det allmänna anställd jurist. Vare sig nämnda förmån i verkligheten icke har den betydelse man kunnat vänta eller den uppväges av den omständigheten att en anstalt inrättats och drives just för att betjäna ifrågavarande rättssökande, ha emellertid de nuvarande anstalterna omfattats av den mindre bemedlade allmänheten med största förtroende. Från de rättssökandes synpunkt synes därför icke finnas något hinder att såsom ett led i rättshjälpsorganisationen räkna med särskilda anstalter av väsentligen hittillsvarande typ.

Däremot torde med visst fog en principiell invändning kunna göras mot anstalters anlåtande i organisationen. Med hänsyn till det personliga moment som ingår i all advokatverksamhet måste det anses ligga i advokatyrbets natur att dess utövare böra inta en fristående ställning. En utveckling mot en advokatkår, vars medlemmar till övervägande delen äro anställda i allmän tjänst, kan icke vara lycklig. De anstalter som för närvarande finnas torde visserligen icke i sin verksamhet ha givit belägg för att mera opersonlig rättshjälp är en given följd av att de som lämna hjälpen äro tjänstemän. Men om anstalter inrättas i mycket stor utsträckning kunna lätt tendenser till slentrianmässig behandling av ärendena och andra olägenheter komma att visa sig. Det synes därför vara önskvärt att de mindre bemedlades behov av rättshjälp icke uteslutande tillgodoses genom anstalter utan att även advokater med egen rörelse tagas i anspråk för verksamheten, där så lämpligen kan ske. Den första förutsättningen härför är emellertid att erforderliga advokater äro villiga att medverka, men dessutom måste uppenbarligen fordras att advokaternas verksamhet i huvudsak lika effektivt som anstaltsverksamheten tillgodoser de mindre bemedlades intressen. Skulle det av en eller annan anledning icke vara möjligt att på ett fullt tillfredsställande sätt tillhandahålla rättshjälp genom advokater med egen rörelse, synes det vara nödvändigt att i större omfattning än eljest inrätta nya anstalter eller utvidga redan befintliga anstalter.

I enlighet med nu gjorda överväganden bör alltså varje landsting och stad som ej deltagar i landsting i sista hand ha möjlighet att ombesörja den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade genom rättshjälpsanstalt. Med tanke på det nyss berörda önskemålet om återhållsamhet vid anstalters inrättande och utvidgande måste emellertid klargöras, under vilka förhållanden en anstalt är den ändamålsenligaste organisationsformen. På grund av anstaltens karaktär av i viss mån specialiserad advokatbyrå är det naturligt att anstaltsverksamhet blir till bästa nytta för de mindre bemedlade och samtidigt ur ekonomisk synpunkt mest fördelaktig på sådana platser där en större befolkning är bosatt inom ett relativt begränsat område. Såsom av redogörelsen för nuvarande anordningar framgår ha också så gott som samtliga hittills inrättade anstalter visat sig effektivast tillgodose rättshjälpsbehovet å anstaltens förläggningssort och trakten däromkring, medan antalet rättssökande från längre bort liggande orter inom verksamhetsom-

rådet varit lägre än vad folkmängdsfördelningen inom området skulle giva anledning antaga. Och stadsanstalterna, som ju i allmänhet ha hela sitt klientel på själva anstaltsorten, uppvisa i stort sett den lägsta kostnaden i proportion till antalet ärenden. Med hänsyn härtill synes man böra utgå ifrån att anstalt i vart fall skall vara inrättad överallt där folkmängden i och omkring den ort, där anstaltens kontor bör förläggas, kan anses utgöra tillräckligt underlag för anstaltsverksamhet.

Då rättshjälpsverksamheten inom landstingsområde skall ombesörjas genom anstalt, är det emellertid tydligt att avlägset boende rättssökande i allmänhet icke kunna erhålla erforderlig hjälp utan att särskilda anordningar vidtagas. Den närmast till hands liggande utvägen i detta hänseende är uppenbarligen att anstalten regelbundet håller mottagningar på lämpliga platser utanför anstaltsorten. Att dylika mottagningar kunna vara av stor betydelse synes framgå vid en jämförelse av förhållandena vid Tornedalens rättshjälpsanstalt, som har mottagningar å ett flertal olika platser, och förhållandena vid exempelvis Örebro läns rättshjälpsanstalt, där mottagningar hållas å allenast en ort utanför Örebro. Om vid båda anstalterna bortses från anstaltsorten och dess närmaste omgivning, hade nämligen år 1949 Tornedalens rättshjälpsanstalt två å tre gånger så många ärenden per tusen invånare som Örebroanstalten. Mottagningar utanför anstaltsorten draga emellertid med sig ökade utgifter. I den mån det endast är fråga om rese- och traktamentsersättning åt anstaltsjuristen torde visserligen merkostnaden i allmänhet ej uppgå till nämnvärt belopp, men om mottagningsresorna föranleda att anstaltens personal behöver utökas, kan betydande kostnadsökning uppkomma. Det synes därför ofta kunna vara lämpligt att anstaltens mottagningar utanför anstaltsorten ersättas genom att advokater med egen rörelse lämna rättshjälp. En dylik kombination av anstaltsverksamhet och rättshjälp genom privata advokater torde sålunda kunna bli den för det allmänna mest ekonomiska organisationsformen. Men även då någon direkt besparing icke kan vinnas, synes den kunna vara motiverad. I stället för att de rättssökande skola nödgas invänta anstaltens ofta med långa mellanrum inträffande mottagningar få de sålunda mera stadigvarande tillgång till advokathjälp, vilket framstår såsom särskilt betydelsefullt om man beaktar att för varje ärende i regel erfordras flera besök. En särskild fördel med kombinationen är att den medger en smidig anpassning efter rättshjälpsbehovet.

I landstingsområden, där icke redan befolkningen i och omkring den eventuella anstaltsorten kan beräknas giva full sysselsättning åt en anstalt, torde en sådan ej kunna drivas med samma fördel som eljest. Behovet av rättshjälp på mera avlägset belägna orter inom området gör det visserligen alltid möjligt att taga anstaltsjuristens hela arbetskraft i anspråk. Med hänsyn bland annat till den tidspillan, som förorsakas av många och långa mottagningsresor, måste emellertid det allmännas kostnader för rättshjälpen bli proportionsvis större än då klientelet är koncentrerat kring den ort där kontoret är beläget. Vid detta förhållande synes det ur ekonomisk syn-

punkt kunna erbjuda fördel att låta landstinget ombesörja rättshjälpsverksamheten uteslutande genom advokater med egen rörelse. Det relativt ringa antalet ärenden bör sålunda kunna medföra att kostnaderna stanna vid ett lägre belopp än nettoutgiften för en anstalt. På grund av erfarenheterna från jämtlandssystemet kan visserligen befaras att en organisation, grundad enbart på medverkan från privatpraktiserande advokaters sida, icke blir tillfredsställande ur effektivitetssynpunkt. Såsom framgår av redogörelsen för nuvarande anordningar äro emellertid orsakerna till jämtlandssystemets bristande effektivitet delvis av den art att de med förhållandevis enkla medel böra kunna undanröjas. Med hänsyn till den fastare ledning av och den särskilda uppsikt över rättshjälpsverksamheten, som i det följande förordas, torde man därför kunna räkna med att även en organisation av här ifrågasatta beskaffenhet skall giva ett godtagbart resultat.

I den mån advokaterna efter kontorens belägenhet äro fördelade på flera orter inom landstingsområdet, finnas givetvis utsikter att rättshjälpsbehovande inom olika delar av området skola få nytta av verksamheten. Liksom inom anstalts verksamhetsområde torde det dock jämväl där rättshjälpsverksamheten handhaves enbart av privatpraktiserande advokater vara nödvändigt att i särskild ordning tillgodose rättssökande som äro bosatta på långt avstånd från advokatorterna. På grund härav måste advokaternas åtagande att ombesörja rättshjälpsmeddelande även innefatta förpliktelse att anordna mottagningar på orter där det anses erforderligt.

I enlighet med det nu anförda skall alltså rättshjälps åt mindre bemedlade tillhandahållas antingen genom anstalt, eventuellt under medverkan av advokater med egen rörelse utanför anstaltsorten, eller ock genom enbart advokater med egen rörelse. Vare sig den ena eller den andra av dessa organisationsformer kommer till användning är det uppenbarligen av största vikt att verksamheten står under en effektiv ledning. På grund härav synes en särskild rätts hjälps styrelse böra finnas inom varje verksamhetsområde. I första hand bör det åligga styrelsen att ägna uppmärksamhet åt organisatoriska frågor. Sålunda skall styrelsen bland annat tillse att erforderliga mottagningar utanför anstalts- resp. advokatort anordnas, att mottagningstiderna såvitt möjligt tillgodose de rättssökandes intresse, att privatpraktiserande advokater i lämplig utsträckning anknytas till verksamheten samt att till buds stående rättshjälpsmöjligheter bli allmänt kända. Överhuvud bör styrelsens främsta uppgift i förevarande hänseende vara att söka få till stånd sådana anordningar att behovet av rättshjälps inom verksamhetsområdets olika delar på mest ändamålsenliga sätt blir tillgodosett. I den mån styrelsen icke själv äger befogenhet att vidtaga erforderliga åtgärder, har den givetvis att framlägga förslag därtill. Vidare bör styrelsen övervaka verksamhetens utövande och därvid särskilt söka åstadkomma enhetlighet vid bedömning av de sökandes rätt att erhålla hjälp. Slutligen bör det också åvila styrelsen att ombesörja förvaltningen av de medel som erfordras för verksamheten samt att verkställa utbetalningar till anstalt resp. advokater.

För att rättshjälpsstyrelsen skall kunna fullgöra sina sålunda antydda åligganden, torde det vara nödvändigt att den har tillgång till ett utredande och verkställande organ. Givet är att de organisatoriska spörsmålen i allmänhet kräva förberedande undersökningar och planläggning, men även övervakningen av verksamhetens utövande samt den ekonomiska förvaltningen påkalla arbetsbiträde. Där rättshjälpen tillhandahålles genom anstalt, vare sig med eller utan medverkan av privatpraktiserande advokater, synes det naturligt att anstaltsföreståndaren åläggas att ombesörja ifrågasvarande utrednings- och verkställighetsuppgifter. I praktiken torde härigenom föreståndaren komma att närmast under styrelsens överinseende få ansvaret för rättshjälpsverksamhetens utveckling inom verksamhetsområdet, och då flera advokater med egen rörelse deltaga i verksamheten, synes sålunda en önskvärd samordning smidigt kunna komma till stånd. Där rättshjälpens meddelande helt anförtros åt advokater med egen rörelse, är tydligen behovet av en sammanhållande kraft särskilt stort; utan tvivel är just en central ledning i organisatoriskt hänseende den grundläggande förutsättningen för en verkligt effektiv verksamhet. På grund härav bör till styrelsens förfogande finnas en särskild rättshjälpskonsulent, vilken alltså skall ha att ombesörja de utrednings- och verkställighetsuppgifter som vid anstaltsverksamhet avsetts skola ankomma på föreståndaren. Rättshjälpskonsulenten torde sålunda, på liknande sätt som anstaltsföreståndaren, i viss mån få ansvaret för verksamheten inom verksamhetsområdet.

Med rättshjälpsverksamheten fördelad på ett stort antal skilda områden synes det ur olika synpunkter vara önskvärt att uppsikt äger rum från lämplig central myndighets sida. Det främsta syftet med en dylik uppsikt är givetvis att skapa säkerhet för en så ändamålsenlig verksamhet som möjligt. Uppsikten torde emellertid också kunna bidra till en någorlunda likformig lösning av uppkommande organisatoriska problem. Åtminstone i viss utsträckning skulle till syns myn d i g h e t e n därjämte kunna medverka till en lämplig samordning mellan de skilda verksamhetsområdena. Då hovrätt för närvarande utövar tillsyn över de domstolar som höra under hovrätten, torde det vara naturligt att även den rättsvårdande uppgift, som ifrågasvarande utomprocessuella rättshjälpsverksamhet utgör, ställes under vederbörande hovrätts uppsikt. Hovrättspresidenterna synas i samband med de ämbetsresor, som de företaga för att inspektera domstolar, med fördel kunna ägna uppmärksamhet jämväl åt rättshjälpsverksamheten.

Den organisation för den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade, vars huvudlinjer nu angivits, innebär alltså bland annat att organisationsformen med anstalt i princip skall äga företräde framför rättshjälpsverksamhet enbart genom advokater med egen rörelse. Sistnämnda organisationsform bör sålunda komma till användning endast där särskilda skäl tala emot anstaltsverksamhet. Enligt det förut anförda är lämpligheten av anstaltsverksamhet främst beroende av folkmängdens storlek i och omkring den ifrågasatta förläggningssorten. I samband med en närmare undersökning av frågan var anstalter böra finnas har därför gjorts en

uppskattning av dylikt befolkningsunderlag inom olika delar av landet. Härvid har utgångspunkten varit att en rättssökande bör kunna resa till den tilltänkta anstaltsorten, hinna få sitt ärende behandlat vid anstalten och återvända till hemorten utan att mer än omkring en halv arbetsdag går till spillo. I viss utsträckning ha dock även på större avstånd från anstaltsorten belägna trakter medräknats, varjämte kan anmärkas att landstingsområdenas gränser i och för sig icke fått inverka. Vid sidan av det sålunda beräknade befolkningsunderlaget har även uppskattats folkmängdens storlek i enbart tätorterna inom motsvarande trakter. Vid beräkandet av detta tätortsunderlag har hänsyn endast tagits till städer samt köpingar, municipal-samhällen och icke administrativa tätorter om mer än 2 000 invånare (tabell 9).

Den verkställda undersökningen har icke givit anledning till annat än att rättshjälpsverksamheten bör ombesörjas genom anstalt, där sådan hittills varit inrättad. De nuvarande anstalterna i *dels* Stockholms, Göteborgs, Malmö, Norrköpings och Hälsingborgs städer, *dels* Örebro, Västmanlands, Stockholms, Älvsborgs, Hallands och Värmlands läns landstingsområden, *dels* ock Tornedalen av Norrbottens län torde alltså böra bibehållas.

Undersökningen synes därjämte visa att anstaltsverksamhet med fördel kan drivas inom Skaraborgs, Malmöhus, Gävleborgs, Uppsala, Jönköpings, Kopparbergs, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Södermanlands, Östergötlands samt Västernorrlands läns landstingsområden. Beträffande Malmöhus, Kristianstads och Östergötlands läns landstingsområden har därvid förutsatts den inskränkningen i verksamhetsområdena som följer av att närmaste trakten kring städerna Malmö, Hälsingborg och Norrköping lämpligast betjänas av anstalterna i dessa städer. I fråga om Gävleborgs läns landstingsområde har även staden Gävle avsetts skola ingå i verksamhetsområdet. Och slutligen har, vad angår Göteborgs och Bohus läns landstingsområde, i verksamhetsområdet inräknats jämväl närliggande delar av Hallands och Älvsborgs län. Samtliga ifrågasvarande landstingsområden ha större befolkningsunderlag än Hallands läns landstingsområde, som av de nuvarande anstalternas verksamhetsområden uppvisar det minsta underlaget. Och då anstaltsverksamheten där redan under det andra verksamhetsåret erhållit god omfattning, synes det vara berättigat att antaga att även de nu ifrågasatta anstalterna skola på ett ur alla synpunkter fullt tillfredsställande sätt fylla sin uppgift.

Även i fråga om Kalmar läns södra samt Jämtlands, Blekinge, Kronobergs, Västerbottens och Norrbottens läns landstingsområden synes den verkställda undersökningen giva anledning att förorda anstaltsverksamhet. Beträffande Norrbottens läns landstingsområde förutsättes därvid den inskränkningen i verksamhetsområdet som följer av Tornedalsanstaltens verksamhet. För åtminstone Kalmar läns södra landstingsområde utgör det uppskattade befolkningsunderlaget ett tal som endast oväsentligt ligger under motsvarande siffra för Hallands läns landstingsområde. I Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens läns landstingsområden äro vissa speciella förhållanden att beakta. För att rättshjälpsbehovet överallt i dessa vidsträckta landstingsom-

råden skall bli tillgodosett, erfordras nämligen mottagningar på ett flertal platser, där advokater icke ha kontor. I Jämtlands län är sålunda en sammanlagd folkmängd överstigande 38 000 bosatt på ett avstånd av mer än sju mil från närmaste advokatort, och motsvarande siffror för Västerbottens och Norrbottens län äro 32 000 resp. 20 000. Det förefaller icke sannolikt att, åtminstone i längden, de privatpraktiserande advokaterna i erforderlig utsträckning skulle kunna genom regelbundna mottagningar tillgodose rätts-hjälpsbehovet i så avlägsna bygder.

I de sist berörda landstingsområdena är emellertid i stort sett befolkningsunderlaget förhållandevis lågt. Med hänsyn därtill har förordet för anstaltsverksamhet givits efter viss tvekan. En mera ingående undersökning av de lokala förhållandena än den kommittén haft möjlighet att företaga skulle sålunda kunna tänkas leda till att i ett eller annat område rätts-hjälpsverksamheten med viss fördel kan anförtros helt åt advokater med egen rörelse.

Vad slutligen beträffar Gotlands läns och Kalmar läns norra landstingsområden är uppenbarligen befolkningsunderlaget alltför knappt för att anstaltsverksamhet i och för sig skall vara att föredraga. Under förutsättning att en effektiv verksamhet kan anordnas enbart med anlitan- de av advokater med egen rörelse, synes alltså denna organisationsform vara att förorda i dessa landstingsområden.

4. Villkor för erhållande av rättshjälp.

I det vid 1919 års kungörelse angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter fogade normalreglementet stadgas att rättshjälpsanstalt har att i rättsliga angelägenheter tillhandagå mindre bemedlade. Vilka som skola anses såsom mindre bemedlade angives icke. Av 1940 års utredning angående offentliga rättshjälpsanstalter föreslogs en uttrycklig definition, angivande vilka mindre bemedlade som skulle komma i åtnjutande av fri rättshjälp. Med mindre bemedlad skulle sålunda förstås den som i anseende till förmögenhetsvillkor och honom åliggande underhållsskyldighet kunde antagas ur stånd att utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för fri rättshjälp annorledes än genom anstalt. Härmed avsågs att i huvudsak enahanda kategorier rättssökande, som kunde erhålla fri rättegång, skulle beredas utomprocessuell rättshjälp. Utrymme skulle dock givas åt ett något friare bedömande av förutsättningarna för erhållande av rättshjälp hos anstalt än vad lagen om fri rättegång för där avsedda fall medgäve. Enligt 1 § lagen om fri rättegång må sådan förmån beviljas den som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången förenade kostnaderna eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Det möter uppenbarligen mycket stora svårigheter att utröna de hittillsvarande anstalternas praxis i förevarande hänseende. Ett flertal olika omständigheter måste ju inverka då det gäller att bedöma om viss person med

hänsyn till sina ekonomiska förhållanden är berättigad att få hjälp. Härtill kommer att även ärendets beskaffenhet ofta har betydelse vid denna prövning. Tydligt synes sålunda vara att det icke går att ange en bestämd inkomstgräns av innebörd att samtliga rättssökande med lägre inkomst äga rätt att anlita anstalt. För att likväl få en viss uppfattning om anstaltens klientel har kommittén (i slutet av år 1949) hos anstaltsföreståndarna begärt uppgift om vilken högsta inkomst en sökande i allmänhet finge ha för att erhålla rättshjälp, om sökanden förutsattes icke vara försörjningsskyldig och icke ha vare sig förmögenhet eller skulder av nämnvärd betydelse. Svaren, som vittna om en i viss mån växlande praxis vid de olika anstalterna, innebära att maximiinkomsten i det förutsatta fallet genomsnittligt uppgått till ca 5 000 kronor per år.

För jämförelsens skull har kommittén samtidigt sökt att från underdomstolarna få motsvarande uppgift beträffande praxis vid beviljande av fri rättegång. Det torde knappast behöva framhållas att vad nyss sagts om omöjligheten att ange en bestämd inkomstgräns här äger motsvarande tillämpning. I förfrågan hos domstolarna förutsattes, förutom att sökanden saknade försörjningsskyldighet och icke hade vare sig förmögenhet eller skulder av nämnvärd betydelse, ytterligare att sökandens rättegångskostnader, om fri rättegång ej beviljades, skulle uppgå till högst 200—300 kronor. Omkring 140 domstolar ha svarat, och den uppgivna maximiinkomsten är mycket varierande. Genomsnittligt synes i det förutsatta fallet sökandens årsinkomst högst ha fått uppgå till ca 3 500 kronor.

Oaktat den osäkerhet som naturligen måste vidlåda de sålunda framkomna siffrorna, kan dock den slutsatsen dragas att anstalterna i gemen tillämpat en mindre sträng praxis i fråga om villkoren för rättshjälp än domstolarna vid beviljande av fri rättegång. Detta bestyrkes därav att anstalter stundom ansett sig böra biträda parter även då fri rättegång icke kunnat beviljas. Ett dylikt förhållande kan, principiellt sett, icke anses motiverat. Snarare skulle det kunna hävdas att motsatsen borde gälla. Eftersom kostnaden för bistånd av privatpraktiserande advokat i ett utomprocessuellt ärende av normal omfattning regelmässigt torde vara lägre än i ett motsvarande rättegångsmål, kan nämligen en person i blygsamma ekonomiska omständigheter lättare skaffa sig erforderlig hjälp i det förra hänseendet än i det senare. Starka skäl tala emellertid för att i princip samma villkor skola gälla för rätten att erhålla utomprocessuell rättshjälp genom det allmännas försorg och för rätten att erhålla fri rättegång. Om den som är berättigad till fri rättegång icke skulle kunna få utomprocessuell hjälp, kunde lätt onödiga rättegångar bli följd; en tvistande part bör icke med hänsyn till kostnaderna för advokathjälp kunna finna domstolsprövning vara att föredraga framför frivillig uppgörelse. Det skulle vidare vara mycket olägligt om t. ex. en part med fri rättegång icke av anstalt som biträtt honom kunde få hjälp jämväl i sådana utomprocessuella frågor som ofta uppkomma i samband med rättegång. Framhållas må även att ett ärende som från början avser allenast exempelvis en rättsupplysning kan utveckla sig till ett ärende,

vari omfattande åtgärder äro erforderliga. Det vore självfallet icke lämpligt om sökanden i dylikt fall först skulle besöka privatadvokat för att mot vanligt konsultationsarvode erhålla rättsupplysningen och därefter, då medel till ytterligare arvode saknades, bleve hänvisad till rättshjälpsanstalt.

I enlighet med det anförda bör alltså vid lämnande av utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade närmare anpassning ske till praxis vid beviljande av fri rättegång. En rekommendation i detta avseende kan dock icke göras utan förbehåll. Ett stort antal domstolar synas nämligen tillämpa lagen om fri rättegång så restriktivt att man knappast kan antaga att alla, som icke själva kunna bestrida kostnaderna för en rättegång, erhålla möjlighet att i sådan ordning tillvarata sina intressen. Å andra sidan torde en eller annan av hittillsvarande anstalter ha gått till motsatt ytterlighet. Det måste emellertid betecknas som ett angeläget önskemål att nyss åsyftade domstolar framdeles äro mindre återhållsamma på förevarande område. Betonas bör dock att villkoren för att erhålla rättshjälp genom det allmännas försorg, vare sig i utomprocessuellt ärende eller i rättegång, givetvis icke kunna vara lika på alla orter, eftersom hänsyn måste tagas till bland annat levnadsomkostnader för sökanden och hans familj.

Då i det föregående förordats att principiellt samma villkor skola gälla för lämnande av utomprocessuell rättshjälp som vid beviljande av fri rättegång, har därmed avsetts att i huvudsak enahanda kategorier rättssökande skola vara berättigade till båda förmånerna. Huruvida fri rättegång i visst fall kan beviljas, är emellertid beroende av om parten äger förmåga att gälda den antagliga kostnaden för rättegången. I fråga om förmånen av utomprocessuell rättshjälp kan tydligen icke den beräknade kostnaden för hjälpen på liknande sätt få vara avgörande. Ty därav skulle följa att t. ex. sökande, som endast begära råd eller rättsupplysningar, i stor utsträckning komme att uteslutas från möjligheten att erhålla rättshjälp. Vid begäran om utomprocessuell rättshjälp bör därför i stället, utan hänsyn till det särskilda fallet, konstateras om sökanden är oförmögen att själv skaffa sig sakkunnigt bistånd i rättsliga angelägenheter. Naturligt synes då vara att till utgångspunkt tages normalkostnaden för en rättegång, vilken i stort sett torde motsvara kostnaden för ett någorlunda vidlyftigt utomprocessuellt ärende. Skulle den beräknade kostnaden i det särskilda fallet uppgå till högre belopp, bör givetvis detta anses utgöra vad sökanden behöver ha för att själv kunna skaffa sig hjälp.

5. Avgift för erhållen rättshjälp.

Enligt det vid 1919 års kungörelse angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter fogade normalreglementet åligger det anstalt att kostnadsfritt tillhandagå mindre bemedlade i rättsliga angelägenheter. Jämväl 1940 års utredning föreslog att rättshjälp skulle lämnas kostnadsfritt. Utredningen förklarade emellertid att den övervägt lämpligheten av

en anordning, som — utan att utvidga kretsen av de mindre bemedlade, vilka bilda rättshjälpsanstalternas klientel — skulle tillåta en anstalt att av en mindre bemedlad rättssökande, som ej vore helt obemedlad, upptaga en efter hans villkor lämpad mindre avgift för rättshjälpen. En dylik anordning vore, ansåg utredningen, ur principiella synpunkter ingalunda otänkbar. Att förslaget icke innehölle bestämmelser i denna riktning hade sin grund huvudsakligen däri att man ej velat ifrågasätta en anordning som utan att ha större praktisk betydelse måhända vore ägnad att bland privatadvokaterna väcka — visserligen oberättigade — farhågor för att vid en mindre sträng tillämpning av anordningen ett antal rättssökande, som rätteligen icke kunde anses mindre bemedlade utan tillhörde privatadvokaternas klientel, kunde erhålla bistånd hos anstalterna.

Eftersom rättshjälp, varom här är fråga, skall tillhandahållas personer som icke på egen bekostnad kunna anlita privatpraktiserande advokat, är det tydligt att sökanden i regel icke kan ersätta erhållen hjälp av mera betydande omfattning. I ett stort antal rättshjälpsärenden torde emellertid skälig ersättning för hjälpen ej uppgå till högre belopp än att sökanden ofta utan olägenhet skulle kunna erlägga den. Ej heller i dessa ärenden bör dock ersättningsskyldighet under vanliga förhållanden ifrågakomma. Det kan ju icke vara rimligt att en förmån av ifrågavarande beskaffenhet skall helt ersättas då den representerar ett förhållandevis ringa värde men erhållas kostnadsfritt när värdet är större. Att i vissa fall uttaga ersättning men i andra icke, skulle för övrigt bli en mycket ömtålig uppgift. Härtill kommer att ersättningsskyldigheten lätt skulle kunna föranleda att prövningen av de rättssökandes ekonomiska omständigheter bleve eftersatt. På grund härav bör all utomprocessuell rättshjälp, liksom hittills, i princip tillhandahållas utan ersättning.

Av det sagda följer emellertid icke att de som erhålla rättshjälp måste vara helt fritagna från att bidra till kostnaderna för rättshjälpsverksamheten. Uttagandet av en mindre avgift för den erhållna hjälpen torde tvärtom kunna medföra icke oväsentliga fördelar. Sålunda synes en dylik avgift vara ägnad att åtminstone i viss mån hindra okynneskonsultationer. Vidare skulle avgiften, om den på lämpligt sätt kan varieras, utgöra ett medel att motverka en stel gränsdragning mellan hjälpberättigade och icke hjälpberättigade. Avgiftens uttagande torde dessutom i många fall kunna antagas motsvara en naturlig önskan hos sökanden att i någon mån få göra rätt för sig. Och slutligen skulle den ej minsta fördelen vara att det allmänna komme att tillföras ett ganska väsentligt belopp såsom bidrag till utgifterna för rättshjälpsverksamheten.

En given förutsättning för att ett avgiftssystem skall kunna accepteras synes vara att avgiften konstrueras så att den icke påverkar prövningen av sökandes rätt till rättshjälp och därigenom utvidgar kretsen av hjälpberättigade. Avgiften måste emellertid vara avhängig av sökandens betalningsförmåga, ty den får givetvis icke heller leda till att någon förvägras den rätts-hjälp vartill han i och för sig är berättigad. Av den som är helt medellös bör

sålunda icke någon avgift uttagas. Beträffande den som väl äger erhålla rättshjälp men dock har förmåga att erlægga ett mindre belopp måste avgiftens storlek bestämmas även med hänsyn till den erhållna hjälpens omfattning. Detta torde vara nödvändigt ur rättvisesynpunkt. En sökande, som fått hjälp endast i ett obetydligt ärende, skulle säkerligen icke vilja finna sig i att erlægga samma avgift som en sökande med ett betydligt vidlyftigare ärende, även om båda sökandena vore i liknande ekonomiska omständigheter. Slutligen synes avgiften böra maximeras till visst belopp, lämpligen 20 kronor. Ett högre belopp kunde lätt medföra att avgiftskaraktären ginge förlorad, och de ovan anförda olägenheterna med ersättningskyldighet skulle då i viss mån göra sig gällande. Dessutom måste otvivelaktigt ett högre maximibelopp öka svårigheterna vid avgiftens bestämmande i det enskilda fallet.

Det är nämligen givet att en avgift i enlighet med nu angivna grunder måste medföra ett visst besvär. Detta synes dock icke böra överdrivas. De som lämna rättshjälpen torde tämligen snart få vana att inom skalan upp till 20 kronor utmäta ett med hänsyn till hjälpens art och omfattning lämpligt avgiftsbelopp, vilket sedan endast behöver jämkas efter sökandens betalningsförmåga. För att själva uttagandet av avgiften icke skall behöva föranleda åtgärder, som ej stå i proportion till det ringa beloppet, torde endast befogenhet att utkräva avgift böra föreskrivas. Om exempelvis svårigheter skulle visa sig att utfå en redan bestämd avgift, skall alltså ej föreligga skyldighet att anlita rättsliga medel för beloppets indrivande.

6. Statsbidraget.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen för gällande bestämmelser beträffande rättshjälpsanstalterna uppdelas vid beräkandet av statsbidraget anstalts utgifter i tre olika grupper. Statsbidrag utgår för den första gruppen med hela beloppet av utgifterna och för den andra gruppen med högst hälften av utgifterna, sedan vissa inkomster frånräknats, medan anstaltens huvudman helt har att stå för utgifterna i den tredje gruppen. Beträffande jämtlandssystemet utgår för närvarande statsbidrag med högst en tredjedel av den årliga kostnad som landsting vidkänts för verksamheten.

1940 års utredning bibehöll uppdelningen av rättshjälpsanstalternas utgifter i tre olika grupper med helt statsbidrag för utgifterna i en grupp och intet statsbidrag för utgifterna i en annan grupp. För tredje utgiftsgruppen föreslog utredningen ett väsentligt kraftigare statligt ekonomiskt stöd än det som ditintills lämnats. Det olika behovet av statsbidrag till anstalter i skilda delar av landet föranledde emellertid att statens bidrag till dessa utgifter skulle bestämmas efter växlande procenttal, lägst 30 och högst 80 procent alltefter förhållandena i de särskilda verksamhetsområdena. Hänsyn skulle sålunda tagas till faktorer som vore ägnade att inverka höjande eller

sänkande på utgifterna för anstaltens verksamhet i förhållande till andra anstalters verksamhet, såsom rättshjälpsbehovets storlek samt naturförhållanden och folktäthet inom anstaltens verksamhetsområde, så ock till områdets ekonomiska bärkraft.

Beträffande tanken att de kommunala enheternas olika ekonomiska bärkraft skall tillmätas betydelse vid graderingen av statsbidraget må följande anmärkas.

Att låta skattetrycket påverka statsbidragets storlek synes vara föga ägnat att uppmuntra till sparsamhet och rationell förvaltning. Ifrågavarande kommunala enheter äga ju själva fastställa skattesatsen. Skattesatserna variera för övrigt ej i utpräglat hög grad de olika landstingen emellan. Medan sammanlagda kommunalskatten och landstingsskatten genomsnittligt för samtliga landsting enligt den år 1949 beslutade utdebiteringen var 10,01 kronor, hade allenast fyra landsting en sammanlagd utdebitering, som med mer än 20 procent skilde sig från medeltalet. För Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens landsting utgjorde sålunda debiteringen resp. 12,94, 13,44 och 14,52 kronor, medan den för Malmöhus läns landsting var 7,66 kronor. För städer, som ej deltaga i landsting, utdebiterades i medeltal 9,60 kronor. Icke för någon av dessa städer skilde sig utdebiteringen med mer än 20 procent från nyssnämnda medelvärde.

Med större skäl skulle kunna göras gällande att statsbidraget bör stå i viss proportion till skatteunderlaget i de olika kommunala enheterna. Enligt 1949 års taxering (taxeringsnämndernas beslut) utgjorde medeltalet skattekoronor per invånare i samtliga landsting 20,16. Allenast Stockholms läns landsting med 27,24 skattekoronor per invånare skilde sig med mer än 20 procent från medeltalet. För städer utom landsting låg medeltalet vid 32,59. Endast Stockholms stad med 42,66 avvek med mer än 20 procent från medeltalet. Åren 1943—1945 var medeltalet för landstingen 11,92 och för städer utanför landsting 20,40. Motsvarande tal åren 1932—1934 voro resp. 4,55 och 13,78.

Av de anförda siffrorna synes icke kunna dragas annan slutsats än att medeltalet för städerna ligger på en väsentligt högre nivå än medeltalet för landstingen. Den ökning som inträtt under årens lopp har visserligen procentuellt sett varit störst för landstingen. Skillnaden mellan de båda medeltalen var emellertid åren 1932—1934 över 9 skattekoronor, åren 1943—45 nära 8,50 samt år 1948 nära 12,50. Det torde därför kunna sägas att det gynnsammare läget för städerna är ett ganska bestående förhållande.

I detta sammanhang kan slutligen framhållas att statsbidragets gradering efter de kommunala enheternas olika bärkraft komme att få endast ringa betydelse ur skatteutjämningsynpunkt. Den beräknade nettokostnaden för den offentliga rättshjälpen utgör sålunda icke mer än, för landstingen ca 0,3 procent och för städer utanför landsting ca 0,1 procent av respektive kommuners samtliga nettoutgifter.

Vad härefter angår de faktorer som inverka på kostnaderna för rättshjälpsverksamheten inom olika områden, torde rättshjälpsbehovets storlek vara viktigast. Endast i den mån behovet tillgodosetts, förtjänar det emel-

lertid beaktande i förevarande hänseende, och behovets storlek kommer sålunda att framgå av antalet handlagda ärenden. Av övriga faktorer synas främst verksamhetsområdets storlek och folktäthet ha betydelse för kostnadernas storlek. En effektiv rättshjälpsorganisation i ett vidsträckt landstingsområde med ringa folktäthet måste bli förhållandevis dyrare än i ett mindre område med befolkningen koncentrerad till ett fåtal större tätorter. Bland annat tillhandahållandet av rättshjälps utanför anstalts- eller advokatort medför sålunda extra kostnader. Billigast torde rättshjälps kunna anordnas, där verksamheten är inskränkt till ett mycket begränsat område såsom t. ex. en stad.

Vid överbägande av vad ovan anförts ha tillräckliga skäl för differentiering av statsbidraget ansetts föreligga endast såtillvida att landstingen böra erhålla dylikt bidrag efter förmånligare grunder än städer som ej deltaga i landsting. Eftersom såväl handlagda ärendens antal som den fördyring verksamhetsområdets storlek och folktäthet medför komma till uttryck i nettokostnaderna för verksamheten, kunde det visserligen förefalla som om statsbidraget helt enkelt borde utgå i bestämd proportion till nämnda kostnader och att sålunda någon differentiering överhuvud taget ej skulle ifrågakomma. Emellertid måste det uppmärksammas att rättshjälpsorganisationen i ett område som omfattar landsbygd icke kan göras fullt lika effektiv som den blir då verksamheten endast avser en stad. Av naturliga skäl kan rättshjälpsverksamheten icke organiseras så att varje person inom ett landstingsområde har möjlighet att få rättshjälps på bostadsorten. Detta innebär å andra sidan att rättshjälpsorganisationen i en stad som ej deltagar i landsting kommer att anlitas i större utsträckning än organisationen i ett landstingsområde, och antalet ärenden blir sålunda förhållandevis större i staden. Vid detta förhållande skulle tydligen de fördyrande faktorerna vid rättshjälpsbehovets tillgodoseende ej bli tillbörligt beaktade genom ett statsbidrag som alltid utginge efter en och samma procentsats. Det torde därför vara nödvändigt att bestämma en högre bidragsprocent för landsting än för städer. Den fördel som stadsbefolkningen får genom rättshjälpsens lättillgänglighet kommer på detta sätt att åtminstone till en del bekostas av staden. Ej minst med hänsyn till att de städer varom här är fråga genomsnittligt ha ett avsevärt större skatteunderlag än landstingen, måste detta anses rimligt.

De principiella skäl som kunna anföras för att betrakta den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten såsom en statlig angelägenhet synas motivera att staten i väsentligt högre grad än vad hitintills varit fallet bidrager till kostnaderna. Med hänsyn till verksamhetens sociala karaktär och då rättshjälpsens anordnande till stor del skall ombesörjas av kommunala enheter, är det å andra sidan viktigt att dessa få ett icke alltför obetydligt ekonomiskt medansvar för verksamheten. På grund härav och med beaktande av vad ovan anförts angående erforderlig differentiering synes statsbidraget böra utgå med 60 procent till landsting och med 40 procent till stad som ej deltagar i landsting.

De sålunda förordade procentsatserna ha förutsatts skola räknas på prin-

cipiellt samtliga utgifter för verksamhetens bedrivande. Det är givetvis önskvärt att uträkningen av statsbidraget icke i onödan kompliceras. Kostnaderna för lokaler med värme, lyse och städning samt för inventarier synas emellertid intaga en särställning. Av praktiska skäl böra dessa helt ersättas av de kommunala enheterna. Kommunerna få härigenom ett speciellt intresse att ordna dessa detaljer på ett ekonomiskt och i övrigt ändamålsenligt sätt. Vad särskilt gäller rättshjälpsanstalt för landstingsområde synes det icke oberättigat att räkna med att den ort, där anstalten skall ha kontor eller hålla mottagning, ställer erforderliga lokaler till förfogande. Så sker redan för närvarande i viss utsträckning, och dessutom kan erinras om den fördel som rättshjälpsanstaltens lättillgänglighet medför för befolkningen i orten. Med hänsyn härtill böra icke lokal- och inventariestkostnader grunda rätt till statsbidrag, men däremot synes i övrigt ej finnas skäl att göra åtskillnad mellan olika slag av utgifter. I enlighet med det sålunda anförda skall alltså statsbidraget utgå å det belopp som erhålles sedan från samtliga utgifter utom lokal- och inventariestkostnader dragits alla ersättningsbelopp som guldits av rättssökande eller deras motparter och, beträffande rättshjälpsanstalt, jämväl vad av allmänna medel influerats såsom ersättning för rättegångskostnad.

Speciell motivering.

Förslaget till lag om offentlig rättshjälp.

1 §.

Såsom närmare utvecklats här ovan under »Förslagets huvudgrunder», avsnitt 1 och 4, bör den som av ekonomiska skäl icke kan själv skaffa sig sakkunnigt bistånd i rättsliga angelägenheter städse vara berättigad att erhålla utomprocessuell rättshjälp genom det allmännas försorg. Dylik hjälp har för korthetens skull synts kunna benämnas offentlig rättshjälp. Huruvida oförmåga att själv skaffa sig hjälp föreligger, måste givetvis bedömas med hänsyn till sökandens samtliga ekonomiska omständigheter. I första hand skall sålunda beaktas hans inkomster av skilda slag och den försörjningsbörda som på grund av lag eller eljest faktiskt åvilar honom. Bland övriga omständigheter, som öva inflytande på sökandens förmåga att själv stå kostnaderna för rättshjälp, kunna nämnas innehav av förmögenhet, behov av nödiga medel för eget uppehälle samt skyldighet att betala skatt och andra dylika oundvikliga utgifter.

Ehuru lagförslaget endast avser rättshjälp utom rätta, har i sista punkten av förevarande paragraf intagits en erinran om möjligheten att på det allmännas bekostnad erhålla rättegångsbiträde, främst enligt lagen om fri rättegång. Härigenom torde framgå att uttrycket rättshjälp utom rätta ej skall fattas alltför bokstavligt. Meningen är att utomprocessuell rättshjälp skall stå till buds så snart icke särskilda stadganden om processuell rättshjälp äga tillämpning.

2 §.

Utöver vad som anförts i avsnitt 5, Avgift för erhållen rättshjälp, må här framhållas följande.

Förslaget utgår från att, i enlighet med nuvarande praxis vid rättshjälpsanstalterna, sökanden själv skall svara för utgifter i samband med rättshjälpen; endast själva hjälpen lämnas utan ersättning. Sökanden skall sålunda regelmässigt ersätta utlägg för exempelvis läkarintyg, värderingsinstrument och officiella avskrifter. Liksom hitintills bör dock sökande, som är oförmögen att betala kostnaderna för dylika utlägg, kunna helt eller delvis befrias från att gälda dem. Något hinder att av sökande fordra förskott för utlägg, som beräknas uppkomma, kan visserligen icke anses föreligga, men

självklart är att försiktighet måste iakttagas i detta hänseende, så att vederbörande därigenom icke blir berövad möjligheten att erhålla hjälp.

Vid bestämmandet av avgiften för erhållen rättshjälp bör viss hänsyn kunna tagas till sökandens kostnader för utlägg liksom ock till kostnad som han ådragit sig för att komma i åtnjutande av rättshjälpen, t. ex. resekostnad.

3 §.

Oaktat offentlig rättshjälp enligt nästföregående paragraf skall tillhandahållas utan ersättning, synes i överensstämmelse med vad som för närvarande gäller enligt 5 § normalreglementet för rättshjälpsanstalter ersättning i efterhand böra kunna uttagas i vissa speciella fall. Om någon genom erhållen hjälp tillvunnits egendom av sådan betydelse att värdet därav väsentligt överstiger skälig ersättning för hjälpen, bör sålunda ersättningskyldighet föreligga. Givetvis skall därvid tillgodoräknas honom vad han erlagt i form av avgift och vad motpart kan ha betalat. Ett annat fall då ersättningskyldighet torde böra vara för handen är att någon eljest efter det han erhållit rättshjälp befinnes vara i sådana ekonomiska omständigheter att han ej är berättigad att få hjälp. Särskilt om vederbörandes förhållanden redan när han erhöi rättshjälpen voro sådana att han rätteligen ej ägt få hjälp, är det nödvändigt att kunna utkräva ersättning, men även om han först efter hjälpens erhållande kommit i ett bättre ekonomiskt läge synes ersättningskyldighet vara motiverad.

Liksom i fråga om fri rättegång torde en preklusionsfrist för ersättningskyldighetens utkrävande böra uppställas. Någon anledning att avvika från den femårstid som gäller enligt 13 § lagen om fri rättegång synes ej finnas.

4 §.

I enlighet med vad som anförts i avsnitt 2, Skyldigheten att ombesörja offentlig rättshjälpsverksamhet, skola landstingen och de städer, som ej deltaga i landsting, vara skyldiga att, vart landsting och var stad för sitt område, vidtaga anordningar för meddelande av offentlig rättshjälp. Rättshjälpen behöver sålunda ej nödvändigtvis lämnas inom själva området. Stockholms läns landsting skall alltså liksom hittills kunna meddela rättshjälp vid en i Stockholms stad förlagd anstalt.

Anordning för rättshjälp som landsting eller stad vidtagit för sitt område synes i princip böra få anlitas jämväl av sökande som är bosatt utanför området. Endast då, såsom i Stockholm för närvarande, två anstalter äro belägna på en och samma ort bör det kunna ifrågakomma att en anstalt helt reserveras för den egna befolkningen. Beträffande möjligheten att erhålla ersättning för utgifter som av nyssnämnd anledning vållas landsting eller stad hänvisas till 8 § lagförslaget.

Med förbehållet, att annorlunda kan ha blivit bestämt, åsyftas att särskilda anordningar för visst område kunna vidtagas av Kungl. Maj:t och riksdagen, såsom redan skett beträffande Tornedalen.

5 §.

Beträffande första stycket av förevarande paragraf må hänvisas till avsnitt 2, Skyldigheten att ombesörja offentlig rättshjälpsverksamhet. Närmare bestämmelser om upprättande av förslag till reglemente ha intagits i 6 § av förslaget till tillämpningskungörelse.

Vad angår andra stycket av förevarande paragraf har behovet av särskild rättshjälpsstyrelse närmare berörts i avsnitt 3, Organisationen. I princip böra givetvis styrelsens ledamöter utses av vederbörande landsting eller stad, men med hänsyn till att statsbidrag skall utgå och för att säkra statens medinflytande vid verksamhetens bedrivande synes ordföranden och vice ordföranden böra förordnas av statlig myndighet. Eftersom hovrätt avses skola utöva tillsyn över verksamheten, kan även utseendet av statsverkets representanter lämpligen ankomma på hovrätten. Bland styrelsens uppgifter ingår att bestämma ersättningen till de privatpraktiserande advokater som delta i verksamheten, och det förefaller därför vara angeläget att domarerefarens finnas inom styrelsen. Jämväl önskvärdheten att ernå likformig praxis vid beviljande av fri rättegång och vid meddelande av offentlig rättshjälps talar i denna riktning. På grund härav har föreskrivits att ordföranden och vice ordföranden skola vara eller ha varit innehavare av domarämbete. För övriga ledamöter synes någon dylik speciell kvalifikation icke böra uppställas. Då två eller flera landsting eller landsting och stad gemensamt anordnat rättshjälpsverksamhet, kan det vara erforderligt att flera kommunvalda ledamöter än tre ingå i styrelsen. Med hänsyn härtill har förordats att dessa ledamöter skola utses till antal och på sätt som i vederbörande reglemente anges.

6 §.

Två eller flera landsting eller landsting och stad, som icke deltagar i landsting, kunna gemensamt vidtaga anordningar för offentlig rättshjälpsverksamhet. Sålunda har i det föregående, avsnitt 3, Organisationen, förutsatts att en gemensam rättshjälpsanstalt skall inrättas för Gävleborgs läns landstingsområde och Gävle stad, att anstalterna i Malmö, Hälsingborg och Norrköping även skola betjäna närmaste trakten kring dessa städer samt att i verksamhetsområdet för en anstalt för Göteborgs och Bohus läns landstingsområde skall ingå även vissa delar av Hallands och Älvsborgs län. I regel torde överenskommelse kunna träffas om fördelning av kostnaderna för dylika gemensamma anordningar. Därest enighet ej kan nås, skola enligt förevarande paragraf kostnaderna fördelas efter förhållandet mellan antalet ärenden från de olika i verksamhetsområdet ingående delområdena. Denna schematiska regel har ansetts tillfyllest med hänsyn till syftet att utgöra en reservbestämmelse.

7 §.

Här må endast hänvisas till den redogörelse för den föreslagna organisationen som lämnats i avsnitt 3.

8 §.

I denna paragraf föreskrives till en början att statsbidrag utgår för rätts-hjälpsverksamhet enligt förevarande lag. Rätt till statsbidrag föreligger således endast om verksamheten anordnats och bedrivs i överensstämmelse med lagen, tillämpningskungörelsen och vederbörande reglemente.

Beträffande första stycket av paragrafen må i övrigt hänvisas till vad som anförts i avsnitt 6, Statsbidraget.

Såsom förut framhållits skola rättshjälpsanstalter och privatpraktiserande advokater, som förbundet sig att meddela offentlig rättshjälp, i princip vara skyldiga att meddela rättshjälp åt rättssökande oavsett deras hemorter. I allmänhet torde den utgiftsökning, som ett landsting eller en stad åsamkas genom att rättshjälp lämnas personer som äro bosatta utom området, icke uppgå till nämnvärt belopp. Och dessutom kan förutsättas att landstinget eller staden får en motsvarande minskning i utgifterna till följd av att personer bosatta inom området erhålla rättshjälp på annat håll. På grund härav synes i regel någon kostnadsutjämning icke vara erforderlig. Om emellertid i något fall nettoantalet ärenden från främmande områden skulle vara så stort att det utgör åtminstone fem procent av hela antalet inom det egna området handlagda utomprocessuella ärenden, torde man icke böra bortse från utgiftsökningen. Ej heller synes detta böra ske då ärenden från ett främmande område visserligen motsvara en mindre del av det totala antalet ärenden men kunna sägas vara uttryck för ett år från år bestående förhållande.

Den utjämning som i dylika fall bör komma till stånd har syntts lämpligast kunna genomföras i samband med statsbidragets bestämmande. Anses exempelvis ett landstings utgifter för rättshjälpsverksamheten till väsentlig del belöpa på ärenden från annat landstings område, kan statsbidraget till det förra landstinget ökas och till det senare minskas med 40 procent av utgiftsdelen. Eftersom statsbidraget till landsting utgår med 60 procent, kommer tydligen härigenom kostnaden för ifrågavarande ärenden att i erforderlig mån överflyttas från det ena till det andra landstinget. På liknande sätt kan givetvis kompensationen uträknas då en stad haft ärenden från ett landstingsområde, men därvid måste beaktas att statsbidraget till stad utgår med endast 40 procent och att följaktligen ett belopp motsvarande 60 procent av de på ärendena belöpande utgifterna bör överflyttas.

En så noggrann kompensationsberäkning som i de angivna exemplen torde emellertid icke uttryckligen böra föreskrivas. När ärenden av ifrågavarande slag härleda sig från ett flertal olika områden, skulle tydligen ganska invecklade uträkningar behövas, och i huvudsak samma resultat bör då kunna ernås på ett enklare sätt. Den erforderliga utjämningen synes sålunda kunna åstadkommas genom att statsbidraget till de landsting och städer som ha största antalet ärenden från annat område skönsmässigt ökas på bekostnad av de i detta hänseende minst betungade landstingen och städerna.

På grund av vad sålunda anförts har i förevarande paragraf endast ansetts böra intagas ett medgivande för Konungen att — om landstings eller stads nettoutgifter för rättshjälpsverksamheten med avdrag för lokal- och inven-

tarietkostnader till väsentlig del kunna anses belöpa på ärenden från annat område — med hänsyn därtill jämka de bidragsbelopp som eljest skulle utgå.

Ikraftträdandet.

Enligt 5 § i förevarande lagförslag skall offentlig rättshjälpsverksamhet anordnas och utövas enligt särskilt av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente. Förslag till reglemente har förutsatts skola upprättas av vederbörande landsting eller stad. Detta torde kunna ske först under hösten 1952. Sedan reglemente utfärdats, skall bland annat rättshjälpsstyrelse utses och för verksamheten erforderliga medel beviljas. I den mån dessa åtgärder ankomma på landsting, synas de icke kunna beslutas tidigare än hösten 1953. Vid angivna förhållanden har lagen föreslagits skola träda i kraft den 1 januari 1954. Såvitt angår förberedande åtgärder, avses den dock skola äga tillämpning redan dessförinnan.

Förslaget till kungörelse med närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om offentlig rättshjälp.

1 §.

I enlighet med vad som anförts i avsnitt 3, Organisationen, skall rättshjälpsanstalt inrättas då folkmängden i och omkring den ort, där anstalts kontor bör förläggas, kan anses utgöra tillräckligt underlag för anstaltsverksamhet. Dylikt underlag förutsättes finnas för alla städer, som ej deltaga i landsting. Även om folkmängden i själva staden icke skulle motivera anstalt, torde befolkningsunderlaget alltid vara tillräckligt, då hänsyn tages till att jämväl del av angränsande landstingsområde betjänas av anstalten.

I landstingsområde där underlag för anstalt saknas på den eventuella anstaltsorten med kringliggande trakt bör, såsom i nyssnämnda avsnitt närmare utvecklats, offentlig rättshjälp kunna meddelas genom advokater som driva egen rörelse. Förutsättningen härför är emellertid att avtal om meddelande av rättshjälp kan träffas med så många inom området verksamma advokater att en effektiv verksamhet kan komma till stånd. Önskvärt är givetvis att avtal träffas med samtliga sådana advokater. I regel torde böra fordras att åtminstone en och helst två advokater å varje inom landstingsområdet belägen ort, där advokater äro verksamma, förbinda sig att lämna rättshjälp. En advokats rörelse kan emellertid vara begränsad till exempelvis vattenrättsliga frågor eller av annan anledning beräknas få endast ringa betydelse för den offentliga rättshjälpsverksamheten. Någon oefftergivlig fordran att avtal skall ha slutits med advokat å varje advokatort har fördenskull icke ansetts böra uppställas. Visar det sig inom något landstingsområde att en effektiv rättshjälpsverksamhet icke kan komma till stånd med

anlitande av allenast advokater som driva egen rörelse, måste rättshjälpen meddelas genom anstalt även i det fall varom nu är fråga.

2 §.

Vidkommande anstaltsföreståndarens uppgift att tjänstgöra som beredande och verkställande organ åt rättshjälpsstyrelsen må hänvisas till vad som anförts i avsnitt 3, Organisationen.

Med hänsyn till rättshjälpsverksamhetens natur synes som kompetenskrav för anstaltsföreståndare böra uppställas att han skall vara advokat, d. v. s. ledamot av Sveriges advokatsamfund. I speciella undantagsfall kan givetvis dispens därifrån meddelas av Kungl. Maj:t.

Paragrafens tredje stycke överensstämmer i sak nära med 12 § gällande normalreglemente. Förbudet att inneha avlönad allmän eller enskild tjänst torde ej utgöra hinder mot att anstaltsjurist mottager uppdrag exempelvis såsom sekreterare i kommunal nämnd, under förutsättning givetvis att uppdraget ej inkräktar på vederbörandes möjligheter att behörigen fullgöra sin tjänst vid anstalten.

3 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad som anförts i avsnitt 3, Organisationen. Härutöver må framhållas följande.

Offentlig rättshjälp avses skola kunna meddelas genom advokater med egen rörelse endast å annan ort än anstaltsorten. Att rättssökande även på anstaltens förlägningsort skulle kunna erhålla offentlig rättshjälp hos privatpraktiserande advokater, kan icke förordas som regel, enär betänkliga ekonomiska konsekvenser lätteligen föranledas därav. Varje av advokat handlagt rättshjälpsärende komme ju i sådant fall att medföra direkta utgifter för det allmänna utan att de fasta kostnaderna för anstalten minskades, och särskilt om anstaltspersonalens arbetskraft tidvis bleve utnyttjad till endast ringa del, skulle uppenbarligen en avsevärd fördyring av rättshjälpsverksamheten inträda. Däremot synes anstalt böra ha möjlighet att på anstaltsorten hänvisa en rättssökande till privat advokat i speciella fall, t. ex. då fråga är om tvist och anstalten redan åtagit sig att biträda motparten. I dylika fall bör dock anstalten ha förvissat sig om sökandens rätt att erhålla offentlig rättshjälp, om advokaten skall erhålla ersättning genom anstalten.

Paragrafen lämnar möjlighet att låta advokat med egen rörelse meddela rättshjälp även vid mottagning å ort där någon advokat ej har kontor. En dylik anordning synes kunna medföra en speciell fördel såtillvida att skillnaden mellan hjälpberättigade och icke hjälpberättigade blir mindre markerad. Jämväl de sistnämnda kunna nämligen därigenom få tillfälle att konsultera advokat utan att åsamka sig den resekostnad de eljest fått vidkännas för att komma i åtnjutande av advokathjälp.

Det torde i vissa fall kunna vara lämpligt att anlita sådana ortsombud som avses i 11 § gällande normalreglemente. Sådant ombuds uppgift synes böra vara begränsad till att biträda hjälpbehövande med att komma i kontakt

med anstaltsjurist eller annan som meddelar offentlig rättshjälp. Något stadgande härom har ej ansetts behöfvligt.

4 §.

Beträffande rättshjälpskonsulents uppgifter må hänvisas till avsnitt 3, Organisationen.

Till uppdraget såsom rättshjälpskonsulent bör företrädesvis utses någon som avlagt för behörighet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov. Icke endast jurist har sålunda ansetts kunna komma i fråga. Jämväl t. ex. en socialvårdsutbildad person kan finnas lämpad för uppdraget.

Huruvida det är lämpligt att advokat, som själv deltagit i rättshjälpsverksamhet, förordnas såsom rättshjälpskonsulent, kan förefalla tveksamt. Rättshjälpskonsulenten har att förbereda och föredraga de ärenden som skola behandlas av styrelsen. De organisatoriska uppgifter som därvid ankomma på honom torde visserligen kunna fullgöras av en advokat lika väl som av en annan person, men vid den prövning av advokaternas ersättningsanspråk, som åvilar rättshjälpsstyrelsen, kan advokatens ställning bli ömtålig av hänsyn till kollegerna. Självklart är i vart fall att en advokat såsom rättshjälpskonsulent icke får taga befattning med frågor om ersättning för av honom själv meddelad offentlig rättshjälp.

5 §.

Innehållet i denna paragraf har berörts i avsnitt 3, Organisationen.

6 §.

Här kan hänvisas till avsnitt 2, Skyldigheten att ombesörja offentlig rättshjälpsverksamhet.

Att upprätta särskilt förslag till reglemente för skilda delar av visst område är uppenbarligen ändamålsenligt när, såsom för närvarande i Älvsborgs län, varje delområde skall ha egen anstalt. Då rättshjälpsverksamheten inom visst område avses skola ombesörjas gemensamt av två eller flera landsting eller av landsting och stad, bör särskilt reglementsförslag upprättas för området.

7 §.

Den grundläggande förutsättningen för att rättshjälp skall meddelas endast dem som äro berättigade därtill, är uppenbarligen att de rättssökande sanningsenligt uppgiva sina ekonomiska omständigheter. Med hänsyn härtill och med tanke på rättshjälpsstyrelsens övervakning av verksamheten synes det vara nödvändigt att varje sökande på heder och samvete lämnar skriftlig uppgift i detta hänseende. Om en lämpligt utformad blankett tillhålls, torde skyldighetens fullgörande icke bli betungande. Kontorspersonalen bör givetvis stå till tjänst med anvisningar för blankettens ifyllande, i den mån så erfordras.

För att de som ha att lämna rättshjälpen icke skola förorsakas alltför myc-

ket besvär, torde det vara tillräckligt att uppgiften kontrolleras endast då anledning därtill förekommer. Förutom när oriktighet kan misstänkas, synes anledning till kontroll föreligga då ärende påkallar mera omfattande åtgärder. Kan kontrollen icke ske så enkelt som t. ex. genom telefonförfrågan, synes sökanden få anmodas att styrka sina uppgifter genom intyg från arbetsgivare, företeende av debetsedel eller på annat sätt.

Då ifrågavarande paragraf i viss mån motsvarar 2 § i gällande normalreglemente, kan slutligen framhållas att sökanden självklart är skyldig att inställa sig personligen, om ej särskilda skäl till annat föranleda.

8 §.

Paragrafen utgör motsvarighet till 3 § första stycket gällande normalreglemente.

Att utredning skall verkställas i varje ärende som upptages, har icke ansetts behövt uttryckligen föreskriva. Givet är att graden av noggrannhet vid utredningen måste vara beroende av sakens vikt och beskaffenhet. Beaktas bör dock att ett ärende kan ha annan betydelse för sökanden än rent ekonomisk. De åtgärder som vidtagas i ett ärende måste alltid stå i rimlig proportion till det resultat som kan vinnas genom åtgärderna i fråga.

9 §.

Paragrafen motsvarar 3 § andra stycket i gällande normalreglemente.

10 §.

Enligt 9 § i förslagen till normalreglemente skall rättshjälpsstyrelse bl. a. verka för en såvitt möjligt enhetlig praxis vid rättshjälpsverksamhetens utövande. Det har därför ansetts lämpligt att den som vägrats rättshjälp eller icke vill erlägga avgift som avfordrats honom för erhållen hjälp beredes möjlighet att klaga hos rättshjälpsstyrelsen.

Underrättelse om klagorätten har ej synts behöva lämnas varje sökande som vägrats hjälp eller avfordrats avgift.

11 §.

Det är uppenbarligen angeläget att rättshjälpsanstalter och advokater, som åtagit sig att meddela offentlig rättshjälp, samverka med varandra. Om exempelvis en advokat i ett rättshjälpsärende, som handlägges av honom, behöver göra viss undersökning på ort i annan del av landet, bör advokaten kunna få hjälp med undersökningen av en anstalt som finnes på orten. I överensstämmelse med 6 § gällande normalreglemente har därför i första stycket av ifrågavarande paragraf stadgats skyldighet för rättshjälpsanstalt att lämna biträde även i ärende som handlägges på ort där anstalten icke har kontor eller håller mottagning. I paragrafens andra stycke föreskrives motsvarande skyldighet för advokat som förbundit sig att meddela offentlig rättshjälp.

Ersättning till advokat för biträde som lämnas enligt denna paragraf avses skola utgå i samma ordning som eljest (se 6 § i förslagen till normalreglemente).

Då jämkning av statsbidrag enligt 8 § andra stycket i den föreslagna lagen om offentlig rättshjälp ifrågakommer, erfordras uppgift om den på ärenden från främmande område belöpande delen av nettoutgifterna. Det torde icke vara möjligt att låta uppgiften avse de faktiska utgifterna för ifrågavarande ärenden, utan på ärendena bör anses belöpa så stor del av totalutgifterna som svarar mot ärendenas antal. På grund härav har i förevarande paragraf föreskrivits att vid ansökan om statsbidrag uppgift skall lämnas om såväl hela antalet handlagda ärenden som antalet ärenden från varje landstingsområde eller stad utanför verksamhetsområdet.

Då landsting eller stad har rättshjälpsanordning gemensamt med annat landsting, skall nyssnämnda uppgift givetvis upptaga allenast sådana ärenden för vilka landstinget eller staden måste vidkännas kostnader (jfr 6 § lagförslaget). Ett exempel torde visa vad härmed åsyftas. En stad utanför landsting samt en del av ett landstingsområde förutsättes ha gemensam rättshjälpsanstalt, varjämte landstinget för återstoden av området har särskild anstalt. Hela antalet ärenden vid den gemensamma anstalten antages vara 2 200, varav 1 200 från staden, 800 från landstingsområdet och 200 från andra delar av landet. Ärendena vid den särskilda anstalten antagas uppgå till 1 600, varav 100 från främmande områden. Enligt förevarande paragraf skall då uppgivas, av staden $(1\,200 + \frac{1\,200}{2\,000} \cdot 200 =)$ 1 320 ärenden, varav 120 från annat område, samt av landstinget $(800 + \frac{800}{2\,000} \cdot 200 + 1\,600 =)$ 2 480 ärenden, varav $(80 + 100 =)$ 180 från annat område.

Ikraftträdandet.

Här hänvisas till vad som anförts beträffande ikraftträdandet av lagen om offentlig rättshjälp.

Förslaget till normalreglemente (för rättshjälpsverksamhet genom rättshjälpsanstalt).

Då förevarande förslag avser ett normalreglemente, tager författningstexten hänsyn till allenast det vanligaste fallet, nämligen att verksamhetsområdet utgöres av ett landstingsområde. I den mån fråga är om annat verksamhetsområde, måste således reglementet för området anpassas härefter. Även eljest kunna givetvis avvikelser från normalreglementet bli erforderliga.

1 §.

Även om det i allmänhet icke erfordras mer än en rättshjälpsanstalt i varje landstingsområde eller stad utanför landsting, möter i och för sig intet hinder att flera anstalter inrättas.

Till förhindrande av att biträdande jurister anställas utan tillräckliga skäl synes deras antal böra fastslås i reglementet. Biträdande jurist bör nämligen i regel icke anställas, förrän arbetsbördan är så stor att anställandet av ytterligare en hel arbetskraft är erforderlig. Därest arbetet dessförinnan är omfattande för den redan anställda personalen, bör i första hand undersökas om icke arbetsbördan vid anstalten kan nedbringas genom att rättgångar och tvister, som kunna leda till rättegång, överlåtas på privatpraktiserande advokater. Vidare bör uppmärksammas den i 3 § kungörelseförslaget stadgade möjligheten att låta advokater, som äro villiga därtill, meddela offentlig rättshjälp å orter där anstalten eljest skulle behövt hålla mottagning.

2 §.

Då det är av stor vikt att behovet av rättshjälp tillgodoses inom olika delar av verksamhetsområdet, har det ansetts lämpligt att i reglementet angiva såväl anstalts mottagningar utom förlägningsorten som de orter å vilka offentlig rättshjälp lämnas av advokater med egen rörelse. För den händelse erfarenheten skulle visa att rättshjälp behöver tillhandahållas även på annan ort, bör rättshjälpsstyrelsen äga behörighet att bestämma därom.

3 §.

Anstalts jurister äro för närvarande i allmänhet tillgängliga för de rättsökande två timmar varje helgfri dag. Privata advokater ha däremot i regel icke särskild tid angiven då de äro anträffbara för den rättssökande allmänheten. Även om en rättssökande infinner sig å tid, då advokatbyrå är öppen, har han således ingen säkerhet för att få sammanträffa med advokat, såvida han icke i förväg överenskommit om viss tid för sitt besök. Ifrågavarande klientel torde ofta icke inse att sådan överenskommelse är nödvändig, varför ett besök stundom kan bli förgäves. För att förhindra detta synes det önskvärt att varje advokatbyrå åtminstone tillkännagiver viss tid när advokat företrädesvis är personligen anträffbar på byrån.

Såsom i annat sammanhang påpekats, har anordnandet av kvällsmottagningar visat sig vara av stor betydelse för en effektiv rättshjälpsverksamhet. Av denna anledning föreslås i andra stycket av förevarande paragraf att dylika mottagningar skola hållas i den utsträckning rättshjälpsstyrelsen bestämmer. Det är angeläget att styrelsen därvid tillser att behovet av kvällsmottagningar blir vederbörligen tillgodosett. Å ort, där offentlig rättshjälp meddelas av flera privatpraktiserande advokater, kan det vara tillräckligt att en advokat åt gången håller dylik mottagning.

4 §.

Advokat skall enligt paragrafens andra stycke för varje ärende bl. a. lämna uppgifter om arten och omfattningen av den rättshjälp han lämnat. Dessa uppgifter skola vara så utförliga att värdet av det nedlagda arbetet kan bedömas. Beträffande de enklaste ärendena, för vilka advokaten ej betingar

sig högre arvode än 5—10 kronor, synes det dock tillräckligt att endast anmärka att ärendet avsett exempelvis konsultation angående rätt till semester.

Har advokat avslagit begäran om offentlig rättshjälp, behöver ej anteckning göras, men däremot skall givetvis sökandens uppgift om sina ekonomiska omständigheter bevaras, lämpligen försedd med påskrift om avslaget. Sedan advokat funnit sökande berättigad till offentlig rättshjälp, får han ej underlåta att göra anteckning om ärendet. Även om advokaten för egen del skulle vilja nöja sig med avgift som sökanden må ha erlagt, skola alltså anteckningarna utvisa såväl avgiftens belopp som den ersättning advokaten gottskrivit sig.

5 §.

Stadgandet i första stycket motsvarar 4 § i gällande normalreglemente. Ehuru den offentliga rättshjälpen allenast innefattar utomprocessuell hjälp, böra anstalterna liksom hittills kunna föra processer för de hjälpberättigade. Med den gränsdragning som åsyftas i 1 § av förslaget till lag om offentlig rättshjälp kunna dock endast rättegångar, i vilka parten är berättigad till fri rättegång, komma i fråga.

Syftet med andra stycket av förevarande paragraf är att få till stånd en klar gräns i ersättningshänseende mellan fri rättegång och offentlig rättshjälp.

6 §.

Beträffande första stycket må påpekas att advokat naturligtvis ej behöver vänta till kalenderårs utgång för att begära ersättning. Rättshjälpsstyrelsen torde i undantagsfall utan särskilt bemyndigande av Kungl. Maj:t kunna medgiva en kortare tids anstånd med ersättningsframställning.

Ersättning för offentlig rättshjälp synes böra utgå efter sedvanliga debiteringsgrunder. Finnes åtgärd i ärende ha vidtagits utan skäl kan, där advokaten brustit i nödig aktsamhet, ersättningen efter omständigheterna ned sättas under vad som eljest bort utgå eller ock advokaten förklaras ej äga rätt till ersättning. Även om, såsom tidigare framhållits, rättssökande i princip skall vara skyldig att vidkännas kostnaden för utlägg, bör advokat kunna tillerkännas ersättning för utlägg som rättssökande icke förmått gälda. Det torde ofta vara lämpligt att rättshjälpsstyrelse inhämtar yttrande från styrelsen för vederbörande avdelning av Sveriges advokatsamfund eller från samfundets styrelse.

Någon klagorätt över rättshjälpsstyrelsens beslut i ersättningsfrågor har icke ansetts behövlig; styrelsen kan i detta fall betraktas som en skiljenämnd. Avtal, som advokat och vederbörande landsting eller stad träffar angående offentlig rättshjälps meddelande, måste således innebära att det slutgiltigt överlämnas åt rättshjälpsstyrelsen att bestämma ersättningen. Utöver den ersättning som utgår enligt styrelsens beslut får advokat givetvis icke be tinga sig gottgörelse i någon form.

7 §.

De formulär, enligt vilka statistiska uppgifter för närvarande skola lämnas av statsunderstödd rättshjälpsanstalt samt av advokat som meddelar fri utomprocessuell rättshjälp, ha fastställts genom kungörelse den 22 oktober 1948 (nr 710) angående rättsstatistiken. Ifyllandet av dessa formulär synes vålla mycket arbete, som knappast står i rimlig proportion till det ändamål statistiken tjänar. Då härtill kommer att formulären äro otidsenliga, synas desamma böra överses. I samband därmed bör övervägas om icke ett gemensamt formulär, anpassat efter de blivande bestämmelserna om den offentliga rättshjälpen, kan utarbetas.

8 §.

I 5 § av förslaget till lag om offentlig rättshjälp stadgas att rättshjälpsstyrelse skall bestå av ordförande och vice ordförande samt ytterligare minst tre ledamöter, samt att ordföranden och vice ordföranden skola förordnas av hovrätten. Enligt förevarande paragraf skola de ledamöter som icke förordnas av hovrätten utses av landstinget. Utgöres verksamhetsområdet av en stad, blir det givetvis staden, som äger utse de kommunala representanterna. Vid gemensamma anordningar enligt 6 § lagförslaget får från fall till fall avgöras huru de kommunalvalda representanterna i rättshjälpsstyrelsen böra utses. Som förut sagts kan det därvid stundom visa sig lämpligt att mer än tre kommunala representanter finnas.

9 §.

Utöver vad i avsnitt 3, Organisationen, anförts må här anmärkas följande.

Sedan rättshjälpsverksamhetens organisation blivit genom reglementet fastställd, ankommer det närmast på rättshjälpsstyrelsen att tillse att verksamheten i praktiken giver tillfredsställande resultat. Skulle exempelvis anstalts mottagningar utanför anstaltsorten ej tillgodose förefintligt rättshjälpsbehov eller kan rättshjälpens ombesörjande av advokater med egen rörelse icke anses medföra tillräckligt effektiv verksamhet, skall sålunda styrelsen föreslå de åtgärder som kunna anses påkallade.

En av orsakerna till att rättshjälpsverksamhet enligt jämtlandssystemet erhållit så ringa omfattning är att annonsering och annat tillkännagivande av den fria rättshjälpen icke skett i erforderlig utsträckning. Annonsering har däremot icke visat sig lika nödvändig för att sprida kännedom om anstalts verksamhet annat än då det gällt mottagningar utanför anstaltsorten. Framförallt i landstingsområden där advokater med egen rörelse medverka i organisationen är det därför av vikt att lämpliga åtgärder vidtagas för att de möjligheter till rättshjälp som stå till buds skola bli allmänt kända. Detta bör ske såväl genom tydligt utformade annonser i lämpliga tidningar som genom anslag och andra tillkännagivanden på sådana ställen där de kunna beräknas bli uppmärksammade av hjälpberättigade.

Styrelsens skyldighet att söka utfå ersättning enligt 3 § lagen om offentlig rättshjälp torde icke böra fullgöras alltför rigoröst. Då lämnad rättshjälp

varit av obetydlig omfattning, synes sålunda styrelsen utan att riskera anmärkning böra kunna underlåta att utkräva ersättning, särskilt om de omständigheter som grunda ersättningsskyldighet uppkommit efter rättshjälps meddelande. I sådana fall, då rättssökande genom erhållen hjälp tillvunnits egendom av betydenhet, bör givetvis styrelsen underrättas av den som lämnat rättshjälpen, om denne icke erhållit bemyndigande att själv söka utfå ersättningen.

Skyldighet att upprätta årsredogörelse är för närvarande stadgad i 9 § gällande normalreglemente.

Sista punkten i förevarande paragraf motsvarar 10 § i gällande normalreglemente.

10—12 §§.

Dessa paragrafer motsvara i viss mån 7—9 §§ i gällande normalreglemente.

Något hinder torde ej föreligga att räkenskaperna över rättshjälpsstyrelsens förvaltning och anstaltens verksamhet föras gemensamt. Beträffande revisorernas antal kan anmärkas att, då rättshjälpsverksamhet anordnats gemensamt av två eller flera landsting eller av landsting och stad som ej deltagar i landsting, det synes vara lämpligt att varje landsting eller stad utser en revisor.

Förslaget till normalreglemente (för rättshjälpsverksamhet annorledes än genom rättshjälpsanstalt).

Vad här ovan anförts beträffande förslaget till normalreglemente för rättshjälpsverksamhet genom rättshjälpsanstalt gäller i tillämpliga delar även förevarande förslag.

Förslaget till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång.

Såsom i avsnitt 4, Villkor för erhållande av rättshjälp, närmare utvecklats måste det betecknas som ett angeläget önskemål att åtskilliga domstolar framdeles äro mindre återhållsamma än för närvarande vid beviljande av fri rättegång. Ett tillgodoseende av detta önskemål synes i och för sig ej förutsätta lagändring. Den hittillsvarande restriktiva tillämpningen torde emellertid åtminstone i viss mån bero på att möjligheterna att låta part själv vidkännas någon del av rättegångskostnaderna äro ganska begränsade. Efter rättegångsreformens genomförande lär förordnande av biträde i regel ej kunna vägras, och praktiskt sett kan därför parten bli betalningsskyldig endast i fråga om kostnader för personlig inställelse och andra i 4 § lagen om fri rättegång omförmälda utgifter. På grund härav förefaller det vara lämpligt att förmånen av fri rättegång såtillvida differentieras att part, som

erhåller fri rättegång men dock ej är medellös, mera regelmässigt kan få svara för någon del av rättegångskostnaderna. Förutom att en sådan ordning skulle vara ägnad att motverka den kostnadsstegring för det allmänna som mindre återhållsamhet vid beviljande av fri rättegång måste medföra, synes den även vara motiverad ur en annan synpunkt. Om avgift skall kunna avkrävas den som erhållit offentlig rättshjälp, bör nämligen jämväl motsvarande processuella förmån vara förenad med viss betalningsskyldighet. Eljest skulle tydligen en rättegång kunna ställa sig fördelaktigare än en frivillig uppgörelse och ett onödigt processande bli följden.

Differentiering av den fria rättegången har redan tidigare varit ifrågasatt. Sålunda framlade 1941 års utredning om fri rättegång (SOU 1942:50) ett förslag till ändring av lagen om fri rättegång, enligt vilket tre former av sådan förmån skulle finnas. De sämst ställda parterna skulle erhålla fri rättegång i nuvarande utsträckning — alltså med möjlighet att åtnjuta samtliga delförmåner. En andra grupp, bestående av parter med bättre ställning men dock ur stånd att annat än i mindre mån bestrida processutgifterna, skulle själv få svara för expeditioner men i övrigt erhålla det allmännas bistånd i full omfattning. De bäst ställda slutligen skulle erhålla fri rättegång i form av enbart kostnadsfri biträdeshjälp.

Dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, (prop. 1944: 12 s. 56 o. f.) ansåg sig emellertid icke kunna tillstyrka att den föreslagna differentieringen genomfördes och anförde bl. a.: En utredning angående den inkomstgräns, över vilken fri rättegång enligt praxis i regel icke ifrågakommer för ensamstående, har visat att denna inkomstgräns, beträffande de domstolar som angivit viss gräns, dragits vid rådhusrätterna genomsnittligt vid en årsinkomst av 1 800—2 000 kronor och vid häradsrätterna vid en årsinkomst av 1 500—1 600 kronor. Av personer med dessa låga inkomster kan knappast annat än i undantagsfall något väsentligt bidrag till processkostnaderna begäras. En differentiering som innebär att parten beviljas förmånen av biträde men icke övriga förmåner torde även kunna föranleda vissa praktiska olägenheter i själva rättegången. Den som förordnats till biträde åt parten skulle icke kunna lösa protokoll eller ombesörja andra åtgärder som äro förenade med kostnader utan att riskera att han själv får vidkännas kostnaden, om han ej av parten fordrar förskott.

Om man bortser från den av de ifrågasatta formerna av fri rättegång som skulle innebära enbart biträdeshjälp, synas de sålunda anförda invändningarna icke längre äga betydelse. Den högre inkomstgräns för den fria rättegången, som bland annat på grund av de genom rättegångsreformen ökade processkostnaderna numera tillämpas av domstolarna, torde möjliggöra att parter med fri rättegång i större utsträckning än tidigare kunna bidra till gäldandet av processkostnaderna. Vidare äro parterna enligt nu gällande författningar i allmänhet icke skyldiga att lösa protokoll, och ingivandet till högre rätt av protokoll och dom är icke längre en förutsättning för att fullföljd talan skall upptagas till prövning. På grund av de nuvarande rättegångsprinciperna är ej heller i övrigt någon olägenhet förknippad

med att rättegångsbiträde ej kan erhålla dom eller protokoll på det allmännas bekostnad. Den enda kostnad, som måste gäldas innan domen meddelats, är stämpel med 5—10 kronor å ansökan om stämning eller annan ansökan, varigenom målet anhängiggöres.

Enligt gällande bestämmelser om stämpelavgift och expeditionslösen är lägsta kostnad för expeditioner i ett skillnadsmål grundat på gemensam ansökan 15 kronor, om förenklad dom användes, och eljest 25 kronor. Minimikostnaden för expeditioner i annan rättegång vid underrätt utgör 20 kronor med förenklad dom och eljest 30 kronor. För den händelse två förberedelser och en huvudförhandlingsdag förekommit, stiger expeditionskostnaden till 60 kr. I överrätt kan kostnaden variera från lägst 25 kronor (med dom i förenklad form) till 95 kronor, såvida två förberedelser hållits och huvudförhandling tagit en dag i anspråk. Nu angivna kostnader gälla under förutsättning att inga protokoll begäras samt att för utskrift av domen åtgår allenast ett ark. I beloppen för expeditioner har även inräknats stämpel för stämmningsansökan eller annan ansökan, varigenom mål anhängiggöres vid domstol.

Vad sålunda anförts synes giva vid handen att en differentiering av den fria rättegången lämpligen kan utformas på grundval av expeditionskostnaderna, inklusive stämpelavgift för stämmningsansökan eller motsvarande handling. Liknande synpunkter som beträffande frågan om avgift för erhållen offentlig rättshjälp göra sig nämligen här gällande. Sålunda bör partens bidrag till rättegångskostnaderna utgöra endast en mindre del av desamma. Då kostnaderna för en rättegång i regel äro större än skälig ersättning för offentlig rättshjälp, torde emellertid bidraget oftast böra kunna överstiga det för offentlig rättshjälp bestämda maximibeloppet, 20 kronor. Högre belopp än ungefär 100 kronor lär dock endast undantagsvis kunna gäldas av den som erhållit fri rättegång. Dessutom bör bidragets storlek variera efter målets omfattning. Genom det sätt, varpå expeditionskostnaderna bestämmas i det särskilda fallet, kommer detta att ske i erforderlig mån. Att det önskade resultatet inträder automatiskt och alltså utan särskilt bedömande, är uppenbarligen en fördel ur synpunkten av största möjliga enkelhet vid tillämpningen.

Emellertid har icke varje part i en rättegång skyldighet att lösa expeditioner. Jämlikt 10 § expeditionslösenförordningen är kärke, klagande eller sökande vid domstol i regel skyldig utlösa dom och slutligt beslut samt protokoll i vad det innefattar sådant beslut eller gäller ärende, vari endast är fråga om bevisupptagning eller eljest ej meddelas slutligt beslut. Varken för svarande i civila mål eller för målsägande eller tilltalad i kriminella mål föreligger dylik skyldighet. Denna omständighet bör dock icke tillmätas avgörande betydelse. Uti de mål som genom slutligt utslag avgjordes vid underrätternas åren 1945—1947 hade i medeltal 6 088 parter per år fri rättegång och av dessa utgjorde kärke (sökande) 4 878 eller 80,2 procent, svarande (förklarande) 909 eller 14,9 procent, målsägande 42 eller 0,7 procent samt tilltalade 259 eller 4,2 procent. Härav framgår att expeditioner måste lösas av det all-

deles övervägande flertalet parter med fri rättegång. Tilltalade med fri rättegång torde i regel vara att finna bland dem, som icke i någon mån kunna bidra till rättegångskostnaderna. Efter genomförandet av nya rättegångsordningen den 1 januari 1948 lära för övrigt tilltalade, i den mån de kunna erhålla offentlig försvarare, i mindre omfattning begära fri rättegång. I allmänhet torde rättegångskostnaderna för svaranden i ett civilt mål vara lägre än motsvarande kostnader för käranden, eftersom denne vanligen har bevisbördan. Då domstolen vid beviljandet av fri rättegång tager hänsyn till den antagliga processkostnaden, kan inkomstgränsen för erhållande av fri rättegång beräknas ligga lägre för svaranden än för käranden. Svaranden kan följaktligen under alla omständigheter lämna bidrag till kostnaden för rättegången i mindre utsträckning än käranden. Vidare får svaranden på ett annat sätt än käranden anses tvingad att delta i processen. Slutligen kan i detta sammanhang framhållas att ett system, enligt vilket differentieringen bleve oberoende av att vissa parter lösa expeditioner endast då de själva önska det, skulle medföra ökat besvär för de tillämpande myndigheterna och likväl säkerligen bli mindre effektivt ur ekonomisk synpunkt.

På grund av nu gjorda överväganden bör alltså, då part är berättigad att erhålla fri rättegång men finnes själv kunna svara för stämpelavgift och lösen för rättens expeditioner angående rättegången, fri rättegång kunna beviljas med förbehåll att förmånen ej skall omfatta nämnda kostnader. Eftersom parten även kan få vidkännas andra utgifter i samband med rättegången, t. ex. resor, torde ovillkorlig skyldighet för domstolen att göra sådant förbehåll ej böra föreskrivas. Om expeditionskostnaderna under rättegången visa sig bli mer betungande för parten än beräknat, synes domstolen med stöd av 4 § 3 stycket lagen om fri rättegång kunna tillerkänna honom ersättning med lämpligt belopp. Dessutom finnes möjlighet för parten att efter ny ansökan erhålla fri rättegång utan förbehåll. Jämlikt 49 kap. 4 § 7. rättegångsbalken kan klagan i samma ordning som om ansökningen helt avslagits föras över att fri rättegång beviljats med förbehåll.

Den sålunda förordade ändringen beträffande fri rättegång synes lämpligen kunna genomföras på det sätt att en ny paragraf införes i lagen om fri rättegång närmast efter 2 § samt att 3 och 10 §§ i lagen underkastas mindre jämkningar. Ehuru ändringen föranletts av den föreslagna lagstiftningen om offentlig rättshjälp, torde den kunna träda i tillämpning oberoende av sistnämnda lagstiftning. Ikraftträdandet föreslås därför äga rum redan den 1 januari 1953.

Övriga författningsförslag.

Den föreslagna ändringen i lagen om fri rättegång påkallar vissa jämkningar av 5 och 8 §§ *kungörelsen den 26 september 1947 med bestämmelser angående tillämpningen av lagen om fri rättegång*. Likaså måste ändring ske av 7 § *förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften*. På grund av 19 § samma förordning medför sistnämnda ändring att även stäm-

pelavgift för stämmingsansökan eller annan dylik handling, såsom i nästföregående avsnitt förutsatts, kommer att få betalas av den som erhållit fri rättegång med förbehåll att förmånen icke skall omfatta stämpelavgift och lösen för rättens expeditioner angående rättegången.

Slutligen ha vissa ändringar syntts böra vidtagas i 36 och 45 §§ *arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947*. Utöver vad som anförts i avsnitt 3, Organisationen, torde ytterligare motivering icke erfordras. Då hovrätt får att taga befattning med den offentliga rättshjälpsverksamheten redan på förberedelsestadiet, bör ikraftträdandet ske omedelbart vid utfärdandet.

Kostnadsberäkning.

För beräkning av kostnaderna för rättshjälpsverksamhet enligt förslaget har uppgjorts nedan intagna organisationsplan. Vid utformandet av denna ha de riktlinjer följts som angivits i det föregående. Beträffande de områden, för vilka nya anstalter föreslås, ha privatpraktiserande advokater utanför anstaltsorten avsetts skola anlitas i sådan utsträckning att arbetet vid vederbörande anstalt skall kunna ombesörjas av allenast en jurist. I sin slutliga utformning kan organisationen av olika skäl, exempelvis på grund av att avtal i förutsatt omfattning icke kan träffas med privatpraktiserande advokater, givetvis komma att förete avvikelser från planen, men denna torde oberoende härav utgöra en godtagbar grundval för uppskattning av kostnaderna.

Till ledning för bedömandet av antaglig arbetsbörda vid nya anstalter har uträknats antalet diarietförda ärenden per 1 000 invånare av folkmängden i de fem äldsta länsanstalternas nuvarande verksamhetsområden. Resultatet visar att till dessa anstalter år 1949 inkommo i genomsnitt 10,8 ärenden per 1 000 invånare eller, såvitt rättegångar frånräknas, 9,3 ärenden per 1 000 invånare. Med hänsyn till att anstalterna i viss omfattning till följd av bristande kontroll av sökandens ekonomiska omständigheter hjälpt personer som icke bort ha hjälp ävensom att bland nya ärenden medtagits ärenden som icke bort medräknas, har i enlighet med vad i annat sammanhang angivits dessa siffror reducerats med 10 procent. De nya anstalterna beräknas följaktligen erhålla 9,7 ärenden per 1 000 invånare eller, om det bortses från rättegångar, 8,4 ärenden per 1 000 invånare av uppskattat befolkningsunderlag.

Organisationsplan.

Verksamhetsområde	Rättshjälp meddelas av	
	anstalt i	privata advokater i
1	2	3
1) Stockholms stad	Stockholm	—
2) Stockholms läns ltområde	»	—
3) Uppsala » »	Uppsala	Enköping
4) Södermanlands läns ltområde	Eskilstuna	Nyköping, Katrineholm
5) Norrköpings stad jämte del av angränsande ltområde	Norrköping	—
6) Östergötlands läns ltområde (utom Norrköpingstrakten)	Linköping	Kisa, Motala, Vadstena

Verksamhetsområde	Rättshjälp meddelas av	
	anstalt i	privata advokater i
1	2	3
7) Jönköpings läns Itområde	Jönköping	Nässjö, Sävsjö, Tranås, Vetlanda, Värnamo
8) Kronobergs » »	Växjö	Ljungby, Älmhult
9) Kalmar läns södra Itområde	Kalmar	Oskarshamn, Ålem
10) Kalmar » norra »	—	Västervik, Vimmerby
11) Gotlands läns Itområde	—	Visby
12) Blekinge » »	Karlskrona	Karlshamn, Sölvesborg
13) Kristianstads läns Itområde (utom Hälsingborgstrakten)	Kristianstad	Borrby, Hässleholm, Osby, Simrishamn, Tomelilla, Ängelholm
14) Malmö stad jämte del av angränsande Itområde	Malmö	—
15) Malmöhus läns Itområde (utom Malmö- och Hälsingborgstrakterna)	Lund	Anderslöv, Hörby, Landskrona, Skurup, Trelleborg, Ystad
16) Hälsingborgs stad jämte del av angränsande Itområden	Hälsingborg	—
17) Hallands läns Itområde (utom Göteborgstrakten)	Halmstad	Varberg
18) Göteborgs stad	Göteborg	—
19) Göteborgs och Bohus läns Itområde jämte del av övriga Göteborgs stad angränsande Itområden	»	Grebbestad, Grohed, Stenungsund, Strömstad, Uddevalla
20)–21) Älvsborgs läns Itområde (utom Göteborgstrakten)	Borås, Vänersborg	Ulricehamn, Åmål
22) Skaraborgs läns Itområde	Skövde	Lidköping, Mariestad, Skara, Vara
23) Värmlands » »	Karlstad	Ambjörby, Arvika, Säffle, Torsby, Årjäng
24) Örebro » »	Örebro	Karlskoga, Lindesberg
25) Västmanlands läns Itområde	Västerås	Köping, Sala
26) Kopparbergs » »	Borlänge	Avesta, Hedemora, Leksand, Ludvika, Malung, Mora
27) Gävleborgs läns Itområde jämte Gävle stad	Gävle	Bollnäs, Hudiksvall, Söderhamn
28) Västernorrlands läns Itområde	Sundsvall	Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Örnsköldsvik
29) Jämtlands läns Itområde	Östersund	—
30) Västerbottens läns Itområde	Umeå	Lycksele, Skellefteå
31) Norrbottens läns Itområde (utom Tornedalen)	Luleå	Gällivare, Kiruna, Malmberget, Piteå
32) Tornedalen	Haparanda	—

Vidkommande de före år 1948 upprättade anstalterna ha bl. a. de förändringar av anstalternas verksamhet, som äro betingade av organisationsplanen beaktats vid beräkandet av bruttokostnader och inkomster. Nämnade kost-

nader och inkomster ha uppskattats med utgångspunkt från förhållandena år 1949. Hänsyn har emellertid tagits till den fördyring som inträtt sedan sistnämnda år. Sålunda har räknats med ett rörligt tillägg till anstalternas befattningshavare med 33 procent å den del av lönen som ej överstiger 500 kronor i månaden samt med 32 procent å den del av lönen som överstiger 500 men icke 1 200 kronor. Uppräkningen av lönekostnaden har medfört en förhöjning jämväl av den beräknade pensionskostnaden. Andra utgifter än löne- och pensionskostnader ha uppräknats med 15 procent. Vid Stockholms stads anstalt har räknats med en jurist utöver de år 1949 anställda. I övrigt ha — med hänsyn till bland annat möjligheten att anlita privatpraktiserande advokater för medverkan i organisationen — kostnaderna uppskattats på grundval av antalet befattningshavare nämnda år. De inkomster som icke utgöras av avgifter från rättssökande ha uppräknats med 15 procent.

Beträffande de från och med år 1948 inrättade anstalterna ävensom de föreslagna nya anstalterna ha för anstalter med en jurist och ett kanslibitråde såsom bruttokostnad upptagits 42 000 kronor samt såsom inkomst härrörande från annat än rättssökandes avgifter 8 000 kronor. Nämnda kostnadsbelopp ha för några anstalter höjts med hänsyn till mottagningsresor och andra fördyrande faktorer. För vissa anstalter, där personalen beräknas få svårt att i större utsträckning medhinna rättegångar, har med hänsyn härtill inkomstbeloppet reducerats. För anstalt med två jurister, ett kanslibitråde och ett skrivbiträde ha motsvarande poster upptagits till 71 000 respektive 15 000 kronor. Det har förutsatts att personalen vid samtliga nu ifrågavarande anstalter utom Värmlands läns anstalt skall kunna begränsas till en jurist och ett kanslibitråde.

Bruttokostnaden för de båda anstaltstyperna har beräknats enligt följande.

	Löne- grad	Löne- klass	Dyrorts- grupp	Anstalt med 1 jurist	Anstalt med 2 jurister
Avlöning till föreståndare	33	35	III	20 388	20 388
biträdande jurist	27	29	»		16 440
kanslibitråde	11	12	»	7 116	7 116
skrivbiträde	6	7	»		5 472
Pensionskostnader				5 500	10 000
Vikariatsersättningar				2 000	2 000
Hyra, värme, lyse				2 200	2 800
Städning				700	800
Inventarier och litteratur				600	700
Post, telefon, telegram				1 200	1 800
Skrivmateriel och tryck				700	1 300
Resor och traktamenten				500	1 900
Annonser				200	200
Arvode till styrelsens ordf., ev. traktamenten till styrelsens ledamöter, ers. för förskotte- rade ej återgäldade utlägg m. m.				896	1 084
				<hr/> 42 000	<hr/> 71 000

Vad angår kostnaderna för rättshjälp genom advokater med egen rörelse inom landstingsområden där anstalt inrättas, har antalet ärenden per 1 000 invånare av beräknat befolkningsunderlag antagits bli endast tre. Vid denna bedömning har beaktats — förutom anstalts större effektivitet — att anstalterna i motsats till de privata advokaterna inom varje landstingsområde räkna den största staden och dess förortsbebyggelse till sitt befolkningsunderlag. Rättssökande som ha närmare till annan advokatort än anstaltsorten beräknas dessutom i viss utsträckning komma att föredraga att söka rättshjälp å anstalten, enär de ofta ha även andra ärenden att uträtta på huvudorten. Kostnaden för varje ärende har beräknats till 40 kronor. Då den i redogörelsen för nuvarande anordningar till samma belopp uppskattade kostnaden per ärende vid jämtlandssystemet även innefattar utgifter för annonsering m. m., borde strängt taget räknas med en något lägre siffra, men med hänsyn till det sedan år 1949 förhöjda prisläget har dylik nedsättning ej skett. Utgiften för annonsering och vissa andra fasta kostnader för advokat-hjälpen ha allt efter de lokala förhållandena upptagits till varierande belopp, lägst 800 och högst 4 000 kronor.

För landstingsområden där all rättshjälp meddelas av advokater med egen rörelse har kostnaden för rättshjälpkonsulent, annonsering och övriga fasta utgifter uppskattats till 5 000 kronor. Beräkningen av ersättningen till advokaterna har skett efter en kostnad av 40 kronor per ärende samt fyra ärenden per 1 000 personer av befolkningsunderlaget.

Vid beräkning av avgiftens storlek har antagits att 20 procent av de rättssökande komma att på grund av medellöshet helt befrias från avgift. Av övriga rättssökande beräknas ungefär hälften eller fyrtio procent begära hjälp i enklare ärenden, för vilka avgift kan komma att uttagas med genomsnittligt 3 kronor per ärende. I återstående fyrtio procent av ärendena beräknas genomsnittliga avgiften uppgå till 10 kronor. Detta blir genomsnittligt för alla ärenden ungefär 5 kronor per ärende.

Med tillämpning av vad nu anförts har upprättats vidstående sammanställning av kostnaderna för rättshjälpsverksamheten inom olika verksamhetsområden.

Såsom av organisationsplanen framgår överensstämman icke alltid de olika verksamhetsområdena med en stads eller ett landstings område. I kol. 8 angiven nettokostnad är följaktligen icke alltid vederbörande stads eller landstings beräknade nettokostnad. För att giva en uppfattning om denna nettokostnad, bortsett från den jämkning som kan föranledas av bestämmelserna i 8 § förslaget till lag om offentlig rättshjälp, har kostnaden för gemensamma anordningar uppdelats på resp. landsting och städer. Detta har skett efter det beräknade antalet ärenden från de olika områden, för vilka anordningarna äro gemensamma. Enligt denna uppdelning skulle kostnaden för anstalten i Norrköpings stad till ett belopp av 9 000 kronor bestridas av Östergötlands läns landsting. Av kostnaden för Malmö stads anstalt skulle Malmöhus läns landsting gälda 3 000 kronor, medan kostnaden för Hälsingborgsanstalten skulle bestridas med 7 000 kronor av sist-

Verksamhetsområde, landsting el. stad ¹	K o s t n a d e r			I n k o m s t e r			Nettokostnad
	Anstalt resp. rätts- hjälpkon- sulent	Privata advoka- ter	S:a kost- nader	Avgifter	Övriga inkoms- ter	Summa inkoms- ter	
1	2	3	4	5	6	7	8
1) Stockholms st.	522 000	—	522 000	58 000	98 000	156 000	366 000
2) Stockholms l.	158 000	—	158 000	13 000	40 000	53 000	105 000
3) Uppsala l.	42 000	3 000	45 000	5 000	5 000	10 000	35 000
4) Södermanlands l. ..	42 000	17 000	59 000	7 000	5 000	12 000	47 000
5) Norrköpings st.	108 000	—	108 000	16 000	24 000	40 000	68 000 (59 000)
6) Östergötlands l.	42 000	12 000	54 000	6 000	5 000	11 000	43 000 (52 000)
7) Jönköpings l.	42 000	22 000	64 000	7 000	7 000	14 000	50 000
8) Kronobergs l.	42 000	7 000	49 000	5 000	7 000	12 000	37 000
9) Kalmar l:s södra ...	42 000	6 000	48 000	5 000	7 000	12 000	36 000
0) Kalmar l:s norra ...	5 000	13 000	18 000	2 000	—	2 000	16 000
1) Gotlands l.	5 000	9 000	14 000	1 000	—	1 000	13 000
2) Blekinge l.	42 000	7 000	49 000	5 000	7 000	12 000	37 000
3) Kristianstads l.	42 000	20 000	62 000	6 000	7 000	13 000	49 000 (51 000)
4) Malmö st.	101 000	—	101 000	14 000	23 000	37 000	64 000 (61 000)
5) Malmöhus l.	42 000	21 000	63 000	7 000	7 000	14 000	49 000 (59 000)
6) Hälsingborgs st.	94 000	—	94 000	16 000	8 000	24 000	70 000 (61 000)
7) Hallands l.	42 000	5 000	47 000	5 000	7 000	12 000	35 000 (39 000)
8) Göteborgs st.	220 000	—	220 000	36 000	76 000	112 000	108 000
9) Göteborgs o. Bohus l.	42 000	18 000	60 000	7 000	7 000	14 000	46 000 (37 000)
0) Älvsborgs l:s norra .	76 000	2 000	78 000	7 000	16 000	23 000	55 000
1) Älvsborgs l:s södra .	85 000	4 000	89 000	10 000	16 000	26 000	63 000 (68 000)
2) Skaraborgs l.	43 000	17 000	60 000	7 000	5 000	12 000	48 000
3) Värmlands l.	71 000	14 000	85 000	9 000	15 000	24 000	61 000
4) Örebro l.	86 000	9 000	95 000	11 000	17 000	28 000	67 000
5) Västmanlands l.	82 000	9 000	91 000	12 000	17 000	29 000	62 000
6) Kopparbergs l.	42 000	23 000	65 000	7 000	7 000	14 000	51 000
7) Gävleborgs l. med Gävle.....	42 000	21 000	63 000	8 000	7 000	15 000	48 000
8) Västernorrlands l. ...	42 000	22 000	64 000	7 000	7 000	14 000	50 000
9) Jämtlands l.	44 000	—	44 000	4 000	5 000	9 000	35 000
0) Västerbottens l.	45 000	15 000	60 000	6 000	6 000	12 000	48 000
1) Norrbottens l.	44 000	12 000	56 000	5 000	5 000	10 000	46 000
2) Tornedalen	47 000	—	47 000	5 000	10 000	15 000	32 000
S:a samtliga	2 424 000	308 000	2 732 000	319 000	473 000	792 000	1 940 000
S:a 1, 5, 14, 16, 18	1 045 000	—	1 045 000	140 000	229 000	369 000	676 000 (655 000)
S:a 2—4, 6—13, 15, 17, 19—31.....	1 332 000	308 000	1 640 000	174 000	234 000	408 000	1 232 000 (1 253 000)

¹ Där gemensamma anordningar förutsatts i organisationsplanen angives allenast den huvudsakliga delen av verksamhetsområdet.

nämnda landsting och med 2 000 kronor av Kristianstads läns landsting. Slutligen skulle av kostnaderna för Göteborgs och Bohus läns anstalt 4 000 kronor gäldas av Hallands läns samt 5 000 kronor av Älvsborgs läns landsting. Den nettokostnad, som med beaktande härav faller på varje landsting eller stad med gemensamma rättshjälpsanordningar, har i kol. 8 av sammanställningen angivits inom parentes.

Sammanställningen ger vid handen att nettokostnaden för hela rättshjälpsorganisationen beräknas bli 1 940 000 kronor om året. Av denna nettokostnad skulle, om hänsyn togs till nyss nämnda fördelning av kostnaden för gemensamma anordningar, 655 000 kronor belöpa på städer, 1 253 000 kronor på landsting samt 32 000 kronor på Tornedalens rättshjälpsanstalt.

Enligt förslaget skall statsbidrag utgå till stad, som ej deltagar i landsting, med 40 procent och till landsting med 60 procent av nettokostnaden, sedan lokal- och inventariestikostnader frånräknats. Om lokal- och inventariestikostnaderna uppskattas till genomsnittligt 9 procent av städernas och landstingens nettokostnad, skulle statsbidraget täcka 36,4 procent av städernas samt 54,6 procent av landstingens nettokostnad. Statens bidrag till rättshjälpsorganisationen skulle följaktligen bli 238 420 kronor till städerna, 684 138 kronor till landstingen samt hela nettokostnaden eller 32 000 kronor för rättshjälpsorganisationen i Tornedalen eller tillhoppa 954 558 kronor.

Den uppgjorda kostnadsberäkningen avser rättshjälpsorganisationen sedan den kommit i full verksamhet. Dessförinnan torde de årliga nettoomkostnaderna bli lägre. I områden, där nya anstalter inrättas, uppkomma emellertid vissa engångsutgifter för inrättandet av vederbörande anstalt, vilka utgifter kunna uppskattas till omkring 10 000 kronor per anstalt. För de sjutton föreslagna nya anstalterna uppgå sålunda engångsutgifterna till sammanlagt 170 000 kronor. Staten synes böra bidraga med hälften av kostnaden för inrättandet av varje anstalt, dock högst med 5 000 kronor. Eftersom dessa engångsutgifter uppkomma under första året, då verksamheten har den minsta omfattningen, kan statsverkets kostnad likväl beräknas stanna vid det för full verksamhet beräknade statsbidraget, 954 558 kronor.

Såsom ovan sagts beräknas det allmännas nettokostnad för den föreslagna rättshjälpsorganisationen sedan den kommit i full verksamhet till 1 940 000 kronor. År 1949 utgjorde det allmännas nettokostnad för rättshjälpsverksamheten 1 170 000 kronor. Med hänsyn till nu (juni 1951) inträdd kostnadsfördyring måste det emellertid antagas att kostnaden för rättshjälpsverksamheten i den år 1949 bedrivna omfattningen skulle ha stigit till åtminstone 1 340 000 kronor per år. Den föreslagna organisationen innebär alltså en förhöjning av det allmännas utgifter för rättshjälpsverksamheten med ungefär 600 000 kronor. Vid denna jämförelse måste emellertid beaktas att medan år 1949 i sex landstingsområden och en stad utanför landsting icke meddelades någon som helst utomprocessuell rättshjälj genom landstingens eller stadens försorg, och rättshjälpsverksamheten i ett stort antal andra landstingsområden icke var effektiv, förslaget kostnadsberäkning utgår från en överallt utbyggd och effektiv organisation.

Statens andel av det allmännas nettokostnad för den föreslagna organisationen skulle enligt vad ovan angivits bli ca 955 000 kronor. Statens utgifter för den år 1949 bedrivna rättshjälpsverksamheten vid anstalter och enligt jämtlandssystemet utgjorde tillhoppa ca 233 000 kronor. Såvida den efter år 1949 inträdda kostnadsfördyringen beaktas, kunna statens utgifter

för sistnämnda rättshjälpsverksamhet uppskattas till ca 265 000 kronor. Kommitténs förslag skulle följaktligen medföra en kostnadsökning för staten å ca 690 000 kronor. Härav framgår att hela den kostnadsökning, som förslaget medför för det allmänna, kommer att drabba statsverket. Detta är en följd av förslaget bestämmelser om statsbidrag, vilka för både lands- ting och städer äro betydligt gynnsammare än nu gällande föreskrifter, särskilt så som dessa tillämpats i praktiken. De kommuner, som redan nu ha en effektiv verksamhet, få sålunda enligt förslaget sina kostnader minskade. Kommuner, där tidigare ingen eller allenast en ineffektiv verk- samhet förekommit, åsamkas däremot naturligt nog nya eller ökade utgifter.

Sammanfattning.

Förslaget innebär att var och en som av ekonomiska skäl icke är i stånd att själv skaffa sig utomprocessuell rättshjälp skall vara berättigad att erhålla sådan genom det allmännas försorg. Denna offentliga rättshjälp avses i princip skola tillhandahållas utan ersättning. Den som erhållit rättshjälp skall dock kunna avkrävas en mindre avgift, ej överstigande tjugu kronor. Avgiftens storlek i det särskilda fallet bestämmes efter vederbörandes betalningsförmåga och den erhållna hjälpens omfattning.

Landsting och städer som ej deltaga i landsting föreslås skola ha skyldighet att ombesörja den erforderliga rättshjälpsverksamheten. Om ej särskilda skäl föranleda till annat, skall rättshjälpen tillhandahållas genom rättshjälpsanstalt. Anses folkmängden i och omkring den ort, där anstalts kontor bör förläggas, icke utgöra tillräckligt underlag för anstaltsverksamhet, skall rättshjälpen kunna meddelas av advokater som driva egen rörelse. Även inom områden, där anstalt inrättas, skola sådana advokater i viss utsträckning kunna medverka.

Rättshjälpsverksamheten inom varje verksamhetsområde skall stå under ledning av en rättshjälpsstyrelse, sammansatt av representanter för stat och kommun. Hovrätt skall utöva tillsyn över verksamheten inom hovrättens domkrets.

Statsbidrag skall enligt förslaget utgå till landsting med sextio och till stad med fyrtio procent av årliga nettoutgifterna för rättshjälpsverksamheten sedan avdrag skett för lokal- och inventariestikostnader. Staten förutsättes härjämte bidraga med hälften av engångskostnaderna för ny anstalts inrättande, dock högst med 5 000 kronor.

Det allmännas nettokostnad för den föreslagna rättshjälpsorganisationen beräknas till 1 940 000 kronor om året. I förhållande till det allmännas nuvarande kostnader innebär detta en ökning med cirka 600 000 kronor. Till följd av att nyssnämnda grunder för statsbidraget äro avsevärt gynnsammare än de hittills tillämpade för såväl landsting som städer, kommer statsverkets kostnad att öka med cirka 690 000 kronor.

Slutligen kan nämnas att förslaget innefattar en differentiering av den fria rättegången såtillvida, att sagda förmån skall kunna beviljas i två olika former. De ekonomiskt sämst ställda parterna avses skola erhålla fri rättegång i nuvarande utsträckning, alltså med möjlighet att åtnjuta samtliga delförmåner. Parter, vilka finnas själva kunna svara för stämpelavgift och lösen för rättens expeditioner angående rättegången, skola kunna beviljas fri rättegång med förbehåll att förmånen icke omfattar nämnda kostnader.

Särskilt yttrande

av hrr Gezelius och Hagströmer.

Den organisation för den utomprocessuella rättshjälpen, vars huvudlinjer anges i betänkandet, innebär bl. a. att organisationsformen med anstalt i princip skall äga företräde framför rättshjälpsverksamhet enbart genom advokater med egen rörelse. Sistnämnda organisationsform bör sålunda, enligt betänkandet, komma till användning endast där särskilda skäl tala emot anstaltsverksamhet. Vi hava icke kunnat ansluta oss till denna uppfattning.

Vid avgörandet av frågan på vad sätt de, som med hänsyn till sina ekonomiska omständigheter icke kunna själva skaffa sig sakkunnigt bistånd i rättsliga angelägenheter, skola genom det allmännas försorg beredas erforderlig rättshjälp utom rätta synes, såsom i betänkandet anföres, målsättningen böra vara den, att dessa rättssökande i görligaste mån skola erhålla samma hjälp, som står andra rättssökande till buds. Det naturliga synes därför vara, att de få möjlighet att hänvända sig till samma yrkesutövare, som kunna anlitas av dem, vilka själva gälda kostnaderna för rättshjälp. Härigenom torde förutsättningar skapas för en önskvärd likställdhet olika rättssökande emellan. Med hänsyn härtill och då de skäl, som under avsnitt 3, Organisationen, tredje stycket (s. 47) åberopats till stöd för jämtlandssystemet, enligt vårt förmenande väga betydligt tyngre än de som kunna åberopas för ett anstaltssystem, anse vi att i princip de privatpraktiserande advokaterna böra anförtros en av det allmänna anordnad utomprocessuell rättshjälpsverksamhet. Detta synes jämväl motiverat med hänsyn till den ställning som statsmakterna i samband med genomförandet av den nya rättegångsordningen tillerkänt advokatsamfundets medlemmar.

Anledningen till att majoriteten stannat vid att i princip förordna ett anstaltssystem är i första hand den att majoriteten, oaktat den otillförlitlighet som befunnits vidlåda det statistiska materialet, ansett sig efter vissa justeringar ur detsamma kunna utläsa att anstaltssystemet i effektivitet vore betydligt överlägset det s. k. jämtlandssystemet.

Enligt vår mening möta hart när oöverstigliga svårigheter att få till stånd en något så när rättvisande jämförelse de olika systemen emellan. Detta av bl. a. följande i huvudsak jämväl i betänkandet redovisade orsaker.

Den vid jämtlandssystemet tillämpade lägre inkomstgränsen för rätten till hjälp måste betydligt inskränka antalet rättssökande, som kunna komma ifråga för rättshjälp enligt detta system. Utredningen har givit vid

handen att för en person, som saknar försörjningsskyldighet och icke har förmögenhet eller skulder av nämnvärd betydelse, maximiinkomsten för erhållande av rättshjälp genomsnittligt uppgår vid anstalterna till ca 5 000 kronor per år och enligt jämtlandssystemet till ca 3 000 kronor. Även om hänsyn toges till att rättshjälpsklientelet även omfattar inkomstagare med lägre inkomst än 600 kronor om året ävensom personer utan inkomst samt att enligt båda systemen för försörjningsskyldiga givetvis tillämpas en högre maximiinkomst än nyss sagts, kan en hänvisning till att det år 1949 i hela riket funnos nära 80 procent fler inkomstagare med en årlig inkomst av 600—5 000 kronor än med en årsinkomst av 600—3 000 kronor ge en antydning om den olika inkomstgränsens betydelse för antalet ärenden.

Huru många ärenden som tillföras anstalterna genom att flera av dessa lämna råd och upplysningar jämväl åt personer med högre inkomst än eljest tillämpad maximiinkomst är svårt att ens uppskattningsvis ange. I huru stor utsträckning anstalterna på grund av den bristande kontrollen av de hjälpsökandes ekonomi lämnat rättshjälp, där sådan icke borde ha lämnats, är ännu svårare att ange.

Advokaterna ha uppskattat antalet av de ärenden i vilka de lämnat mindre bemedlade rättshjälp utan att härför debitera vare sig sökande eller annan till omkring 1 700. Denna siffra har ansetts i viss mån osäker, enär den framkommit såsom resultat av en i efterhand gjord uppskattning. Detta har föranlett majoriteten att vid sina beräkningar utgå från ett avsevärt lägre antal, ett förhållande som påverkat dess bedömande av effektivitet och kostnad per ärende. Den av advokaterna gjorda uppskattningen synes emellertid väl stämma med den andel de enklaste och billigaste ärendena, till vilka äro att hänföra icke allenast rättsupplysningar och rådgivningar utan även andra åtgärder, vanligen utgöra av hela antalet rättshjälpsärenden. Flera advokater ha vidare uttalat att det av dem angivna antalet av ifrågavarande ärenden utgör en minimisiffra. Med hänsyn till vad nu sagts och då man icke har orsak antaga att det uppskattade antalet omfattar andra ärenden än sådana vari sökanden befunnits hjälpberättigad, saknas det, trots den osäkerhet som vidlåder uppskattningen, anledning utgå från annat än att den uppgivna siffran giver ett något så när tillförlitligt uttryck för antalet av ifrågavarande ärenden.

Vid den jämförelse beträffande de olika systemens effektivitet, som gjorts i betänkandet, ha enligt vår mening förut angivna förhållanden icke vunnit tillbörligt beaktande.

Härtill kommer att vid den beräkning av antalet ärenden per 10 000 personer, som fått ligga till grund för bedömandet av effektiviteten, icke tagits hänsyn till det i betänkandet redovisade förhållandet, att advokaterna i jämtlandssystemet icke medräkna de ärenden, i vilka grundad anledning är att antaga att kostnaderna skola bestridas av motparten eller av medel som beräknas tillfalla klienten. De relativt talrika inkassoärendena diarieföras sålunda i allmänhet icke såsom fria rättshjälpsärenden. Icke heller har tillräckligt beaktats, att bland dylika ärenden i regel icke redovisats rättegångsbiträde.

Anförda omständigheter synes oss visa, att jämtlandssystemet till effektivitet icke på långt när är så underlägset anstaltssystemet, som den i betänkandet gjorda beräkningen utvisar.

Även om hänsyn fåges till samtliga nu anförda förhållanden förekommer emellertid vid anstalterna ett förhållandevis större antal ärenden än enligt jämtlandssystemet. Detta förklaras delvis av att bekantgörandet av rättshjälpsmöjligheterna enligt jämtlandssystemet, med hänsyn till att detta system är jämförelsevis nytt, på de flesta håll måste anses mycket otillfredsställande samt att särskilda kvällsmottagningar icke varit anordnade. Delvis ligger emellertid förklaringen däri, att anstalterna i viss utsträckning anlitas i ärenden, vilkas betydelse är så ringa för sökanden, att han aldrig skulle ha sökt juridiskt bistånd, om han ekonomiskt haft det så ställt att han icke varit hjälperättigad utan haft att själv stå kostnaden.

Såvida, såsom föreslås i betänkandet, samma betingelser skola gälla för erhållande av rättshjälp genom privatpraktiserande advokat och vid anstalt kommer med all sannolikhet skillnaden i anlitanet av de olika hjälpformerna att bli än mindre. Den i betänkandet föreslagna effektiviseringen av jämtlandssystemet samt rättshjälpsverksamhetens ställande under en central ledning och uppsikt bör också bidra till att rättshjälpsverksamhet genom allenast advokater med egen rörelse blir fullt tillfredsställande.

Ur kostnadssynpunkt ställer sig en rättshjälpsorganisation med anlitande av allenast privatpraktiserande advokater förmånligare. Totala kostnaden för den utomprocessuella rättshjälpen i landstingsområden med jämtlandssystem skulle, därest de av landstingen beviljade anslagen medgivit ersättning till advokaterna med de av dem fordrade beloppen, år 1949 ha uppgått till 107 915 kronor. Denna kostnad avser närmast diarieförda ärenden till ett antal av 1 928 men får jämväl anses täcka de enklare ärenden, av advokaterna uppskattade till omkring 1 700, vilka ärenden handlagts helt kostnadsfritt. Då emellertid med en förenkling av föreskrifterna om diarieföring och debitering av dessa enklare ärenden advokaterna kunna tänkas taga betalt jämväl för dessa, synes man böra räkna med en viss kostnad även för dem. Därest, vilket synes berättigat, kostnaden för vart och ett av dessa ärenden uppskattas till 5 kronor, skulle totala rättshjälpskostnaden bli 116 320 kronor. Vid uträknanet av kostnaden per ärende måste hänsyn tagas därtill att advokaterna, såsom i betänkandet angivits, i motsats mot vad i allmänhet sker vid anstalterna, i viss utsträckning såsom allenast ett ärende redovisa fler ärenden från en och samma sökande. Likaledes måste de ärenden för mindre bemedlade beaktas, vilka advokaterna icke diarieföra såsom rättshjälpsärenden, emedan de räkna med att kostnaderna skola bestridas av motparten eller av sökanden tillkommande medel. Hänsyn måste slutligen tagas till att advokaterna i stor utsträckning underlåtit att i sin statistik upptaga rättegångar, oaktat i dessa ärenden förekommit viss utomprocessuell rättshjälp (beträffande hela antalet fria rättegångar se tabell 9 kol. 8). Då landstingen icke ha någon utgift för sistnämnda båda slag av ärenden, måste det allmännas nettokostnad för rättshjälpsverksamheten anses täcka även dem. Ifrågavarande ärenden ha på-

verkat den i betänkandet uppskattade kostnaden per ärende vid anstalt. Sålunda ha anstalternas utgifter minskats med de i dessa ärenden uppburna ersättningarna, liksom ock nettokostnaden fördelats å ett antal ärenden, vari jämväl ifrågavarande ärenden ingå. Med hänsyn till samtliga anmärkta förhållanden synes det allmännas genomsnittliga kostnad för varje enligt jämtlandssystemet handlagt ärende kunna uppskattas till omkring 25 kronor.

Kostnaden per ärende enligt jämtlandssystemet kan närmast jämföras med motsvarande kostnad vid länsanstalterna, 29 kronor. En jämförelse utvisar alltså en lägre kostnad per ärende för jämtlandssystemet än vid dessa anstalter. På de i betänkandet anförda skälen kan nuvarande kostnaden per ärende vid jämtlandssystemet väntas nedgå, i den mån en effektivisering av systemet medför en ökning av ärendenas antal.

Ur kostnadssynpunkt bör därjämte beaktas, att en organisation av rättshjälpen genom allenast privatpraktiserande advokater icke kräver några egentliga engångskostnader samt att totalkostnaden vid varje tidpunkt direkt anknyter till förefintligt rättshjälpsbehov och sålunda smidigt anpassas efter detta.

Även om vi sålunda i princip finna det mest ändamålsenligt att den offentliga rättshjälpen anförtros advokater med egen rörelse, kan det emellertid i vissa fall vara lämpligt att ordna rättshjälpsverksamheten genom anstalt. För större orter, där en organisation med ett stort antal anslutna advokater och ett stort antal ärenden kan vålla praktiska svårigheter, synes det fördelaktigt att koncentrera den offentliga rättshjälpsverksamheten genom att inrätta särskilda advokatkontor för sådana rättssökande, som skola erhålla förmånen av offentlig rättshjälp.

Vid ställningstagandet till frågan var utrymme finnes för anstaltsverksamhet hör, såsom i betänkandet framhålles, hänsyn tagas till befolkningsunderlag och tätortsunderlag för en eventuell anstalt. Folkmängden i och omkring den ort, där en eventuell anstalts kontor bör förläggas, måste emellertid vara av en icke oväsentlig storleksordning för att den enligt vår mening skall motivera anstaltsverksamhet. Med hänsyn till den skärpta kontrollen av sökandens ekonomiska förhållanden och de övriga villkor för hjälps erhållande, som i betänkandet föreslås, finnes anledning antaga, att antalet ärenden vid redan inrättade anstalter i allmänhet kommer att nedgå. Det i statistiken redovisade antalet ärenden vid anstalterna kan på i betänkandet angivna och av oss anförda skäl icke anses utgöra någon tillförlitlig mätare å vare sig rättshjälpsbehovet eller lämpligheten av att detta bör tillgodoses genom anstalt.

Då den fria rättshjälpen för närvarande, efter en utveckling som ägt rum först under de senaste åren, är anordnad efter två olika system, anstalterna och det s. k. jämtlandssystemet, och då på förut anförda skäl en tillräckligt tillförlitlig jämförelse mellan dessa organisationsformer med tanke på deras framtida verksamhet icke är möjlig förrän ytterligare erfarenheter vunnits, har det syntts oss, att kommittén icke nu bort giva bestämda anvisningar rörande inrättandet av ett flertal nya anstalter. I stället borde man avvakta

erfarenhet av utvecklingen under en tid, då de båda systemen äro avsedda att, i motsats mot nu, verka under i stort sett likartade betingelser. Först då är det möjligt att erhålla ett bättre statistiskt underlag för bedömande av rättshjälpsbehovets art och omfattning. Till detta kommer att det skulle erbjuda svårigheter att avveckla en anstalt, även om dess bibehållande skulle visa sig innebära en kostnadskrävande överorganisation.

Om man emellertid på den nu föreliggande utredningen går att bedöma, vilken organisationsform som för de särskilda områdena bör ifrågakomma, synes en övergång från en redan tillämpad organisationsform till en annan dylik icke böra äga rum, därest icke starka skäl tala härför. Detta gäller åtminstone de områden där verksamheten icke har en alltför obetydlig omfattning.

Med hänsyn till vad sålunda anförts, synes rättshjälpsverksamheten jämväl i fortsättningen lämpligen kunna ombesörjas genom anstalt, där sådan hittills varit inrättad. Skäl kunna dock anföras för att utbyta anstalten i Hallands län mot advokatsystem. En anstalt, gemensam för Gävle stad och Gävleborgs läns landstingsområde, synes å andra sidan motiverad.

Det är icke uteslutet att anstaltsverksamhet kan erbjuda vissa fördelar inom Skaraborgs, Malmöhus, Uppsala, Jönköpings, Kopparbergs, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Södermanlands, Östergötlands samt Väster-norrlands läns landstingsområden med de verksamhetsområden för respektive anstalter, som majoriteten angivit. Då beträffande dessa områden de båda rättshjälpsystemen få anses tämligen likvärdiga synes emellertid vederbörande landsting böra få frihet att avgöra, vilken organisationsform som skall komma till användning. Med hänsyn till att invånarantalet i de antagna huvudorterna i Väster-norrlands, Kristianstads och Skaraborgs läns landstingsområden är respektive 25 000, 24 000 och 17 000 mot exempelvis i Hallands läns 35 000 kan dock det befogade i att inrätta anstalter i nämnda områden vara föremål för tvekan.

Beträffande övriga landstingsområden synes befolkningsunderlaget för anstalt icke vara så stort att anstaltsverksamhet bör komma ifråga. Samtliga dessa landstingsområden höra med hänsyn både till folkmängd och huvudortens storlek eller till endera av dessa förhållanden till de minsta i riket. Särskilt i Jämtlands och Västerbottens län men även i den del av Norrbottens län, som icke betjänas av Tornedalsanstalten, föreligger visserligen behov av mottagningar på platser, där advokatkontor icke finnas. Men då i dessa områden tillgången på advokater är relativt god i förhållande till folkmängden och fördenskull mottagningsbehovet torde kunna fyllas av advokaterna, synes detsamma icke i och för sig motivera inrättandet av anstalt. Under förutsättning att en effektiv verksamhet kan anordnas enbart genom anlitande av advokater med egen rörelse synes på grund av vad nu sagts denna organisationsform vara att förordas i samtliga nu ifrågasvarande landstingsområden.

I den mån anstalt inrättas bör rättshjälpsbehovet utanför anstaltsorten och trakten däromkring företrädesvis tillgodoses av privata advokater.

I motiveringen till 3 § förslaget till kungörelse angående tillämpningen

av lagen om offentlig rättshjälp uttalas den grundregeln att »offentlig rättshjälp avses skola kunna meddelas genom advokater med egen rörelse endast å annan ort än anstaltsorten». Mot detta uttalande har jag Gezelius anmält avvikande mening, enär en grundregel av angivet innehåll synes kunna leda till för de hjälpsökande och advokat kåren ogynnsamma konsekvenser.

I betänkandet borde i allt fall enligt bådas vår mening kommit till klart uttryck att en rättshjälpssökande, som i fri rättegång biträfts av advokat å anstaltsort, borde ha rätt att oavsett förenämnda grundregel av anstalten bli hänvisad till samme advokat i ett med den fria rättegången sammanhängande utomprocessuellt ärende.

Beträffande de verksamhetsområden, för vilka majoriteten förordat inrättandet av nya anstalter, har av oss en beräkning gjorts avseende kostnaden för en rättshjälpsorganisation med uteslutande privatpraktiserande advokater.

Vid denna kostnadsberäkning har för varje område räknats med samma antal ärenden, med vilket räknats i den av majoriteten gjorda kostnadsberäkningen. Så har skett för att kostnadsberäkningarna skola bli jämförbara. I själva verket torde emellertid antalet ärenden, till följd av bland annat den i betänkandet föreslagna strängare kontrollen av sökandens ekonomiska förhållanden, i allmänhet bli lägre. För varje ärende har räknats med en kostnad av 25 kronor. Kostnaden för rättshjälpskonsulent, annonsering, mottagningsresor och övriga fasta utgifter har, allt efter de lokala förhållandena, uppskattats till 5 000—11 000 kronor. Avgifterna ha upptagits till samma belopp som i majoritetens kostnadsberäkning.

Verksamhetsområde	Rättshjälpskonsulent jämte övriga fasta kostnader	Privata advokater	Summa kostnader	Avgifter	Nettokostnad	
1	2	3	4	5	6	
Uppsala län	6 000	27 000	33 000	5 000	28 000	(35 000)
Södermanlands län	7 000	34 000	41 000	7 000	34 000	(42 000)
Östergötlands län	7 000	31 000	38 000	6 000	32 000	(40 000)
Jönköpings län	8 000	35 000	43 000	7 000	36 000	(43 000)
Kronobergs län	5 000	24 000	29 000	5 000	24 000	(35 000)
Kalmar läns södra	5 000	26 000	31 000	5 000	26 000	(35 000)
Blekinge län	5 000	23 000	28 000	5 000	23 000	(36 000)
Kristianstads län	8 000	30 000	38 000	6 000	32 000	(43 000)
Malmöhus län	9 000	33 000	42 000	7 000	35 000	(43 000)
Göteborgs och Bohus län	8 000	35 000	43 000	7 000	36 000	(41 000)
Skaraborgs län	8 000	36 000	44 000	7 000	37 000	(43 000)
Kopparbergs län	7 000	33 000	40 000	7 000	33 000	(44 000)
Gävleborgs län med Gävle stad	9 000	41 000	50 000	8 000	42 000	(43 000)
Västernorrlands län	8 000	35 000	43 000	7 000	36 000	(43 000)
Jämtlands län	8 000	22 000	30 000	4 000	26 000	(35 000)
Västerbottens län	11 000	28 000	39 000	6 000	33 000	(45 000)
Norrbottnens län	9 000	23 000	32 000	5 000	27 000	(43 000)
S:ma	128 000	516 000	644 000	104 000	540 000	(689 000)

För att en jämförelse med den av majoriteten gjorda kostnadsberäkningen icke skall bli missvisande har i kol. 6 inom parentes angivits nettokostnaden för den av majoriteten kostnadsberäknade organisationen, därest beträffande ärenden handlagda av privata advokater, på sätt här skett, räknas med en kostnad av 25 kronor per ärende.

Några engångsutgifter av betydelse uppkomma såsom förut anmärkts ej för denna organisation.

I enlighet med det förut anförda ha vi ansett att 1 § i förslaget till kungörelse med närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om offentlig rättshjälp bort hava följande lydelse.

»Offentlig rättshjälp skall meddelas genom advokater som driva egen rörelse om avtal därom kan träffas med så många advokater som erfordras för en effektiv verksamhet.

Kan offentlig rättshjälp ej anordnas på i första stycket angivet sätt skall rättshjälpen meddelas genom särskild för ändamålet inrättad rättshjälpsanstalt. Rättshjälp må ock meddelas genom dylik anstalt, därest folkmängden i och omkring viss ort kan anses utgöra tillräckligt underlag för anstaltsverksamhet.»

Den av oss föreslagna lydelsen av 1 § föranleder redaktionella ändringar i 4 och 5 §§ samma kungörelse.

Bilaga.

Tabell 1 a.

Antal diarieförda nya ärenden och besök ävensom personal
vid rättshjälpsanstalterna.

Anstalt jämte tidpunkt för verksamhetens påbörjande	Diarieförda nya ärenden			Besök			Antal per- sonal 1949		Antal ären- den per jurist 1949
	1947	1948	1949	1947	1948	1949	Ju- rister	Kontors- personal, exp.vak- ter o. d.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Stockholms stad 1920	15 814	14 670	14 690	35 074	35 824	36 671	9	19	1 632
2. Göteborgs » 1926	8 236	8 221	8 463	15 696	15 908	16 368	5	8	1 692
3. Malmö » 1920	3 034	3 017	3 268	6 675	6 934	7 841	3	3	1 089
4. Norrköpings » 1925	2 829	2 810	3 089	5 602	5 712	7 166	3	4	1 029
5. Hälsingborgs » 1921	3 020	2 897	3 105	5 646	5 603	5 838	2	4	1 552
6. Örebro län 1921	2 138	2 308	2 600	6 660	6 700	7 081	2	4	1 300
7. Västmanlands » 1937	2 513	2 591	2 692	5 443	5 580	6 853	2	3	1 346
8. Stockholms » 1939	3 060	3 328	3 339	7 638	8 018	8 176	4	4	834
9. Älvsborgs l. södra 1940	1 924	1 939	2 254	4 141	4 577	5 180	2	3	1 127
10. Älvsborgs l. norra 1944	1 230	1 425	1 590	3 160	4 117	4 319	2	2	795
11. Hallands län (jan.) 1948	—	762	1 057	—	1 610	2 028	1	1	1 057
12. Värmlands l. (dec.) 1948	—	104	870	—	177	1 922	1	1	870
13. Tornedalen (okt.) 1947	101	580	945	ej uppg.	ej uppg.	ej uppg.	1	1	945
Samtliga anstalter	43 899	44 652	47 962	95 735	100 760	109 443	37	57	1 296
Samtliga anstalter utom 11—13	43 798	43 206	45 090	95 735	98 973	105 493	34	54	1 326
Stadsanstalterna	32 933	31 615	32 615	68 693	69 981	73 884	22	38	1 482
Länsanstalterna utom 11—13	10 865	11 591	12 475	27 042	28 992	31 609	12	16	1 040

¹ Härav 8 exp. vakter o. d.
² » 1 exp. vakt el. d.
³ Vid envar av Stockholms stads samt Örebro, Västmanlands och Värmlands läns ävensom Älvsborgs läns södra anstalter har juristpersonalen efter år 1949 utökats med ytterligare en jurist.

Tabell 1 b.

Antalet diariet förda nya ärenden enligt jämtlandssystemet, antalet orter, där advokat som meddelar fri rättshjälp har kontor, antalet kontor samt antalet å dessa kontor tjänstgörande advokater eller biträdande jurister.

Landsting jämte tidpunkt för verksamhetens påbörjande			Diariet förda nya ärenden			Advokat-orter	Advokat-kontor	Advokater (inkl. biträdande jurister)
			1947	1948	1949	1949	1949	1949
1			2	3	4	5	6	7
1. Jämtlands län	1945	96	112	108	1	4	10	
2. Västerbottens »	1946	112	137	208	3	8	15	
3. Norrbottens »	1946	131	132	117	8	14	17	
4. Östergötlands » (mars)	1946	127	147	154	¹ 5	¹ 23	¹ 37	
5. Jönköpings »	1947	214	268	183	7	17	23	
6. Kalmar läns södra »	1947	—	7	7	4	9	11	
7. Västernorrlands län	1947	11	8	23	5	17	23	
8. Södermanlands » (mars)	1947	283	347	295	4	11	18	
9. Göteborgs o. Bohus » (maj)	1947	84	297	235	² 6	² 14	² 18	
10. Uppsala »	1948	—	256	360	2	7	12	
11. Kalmar läns norra »	1948	—	11	21	2	4	5	
12. Malmöhus län	1949	—	—	115	³ 11	³ 62	³ 102	
13. Skaraborgs »	1949	—	—	102	⁴ 7	⁴ 10	⁴ 11	
Samtliga			1 058	1 722	1 928	65	200	302
Samtliga utom 12—13			1 058	1 722	1 711	47	128	189
¹ Härav Norrköping med 11 kontor och 22 advokater.								
² » Göteborg » 7 » » 9 »								
³ » Malmö » 24 » » 37 » samt Hälsingborg med 11 kontor och 18 advokater.								
⁴ » Vänersborg » 1 » » 1 advokat.								

Tabell 2 a.

Den rättsliga beskaffenheten av år 1949 diarieförda nya ärenden
vid rättshjälpsanstalterna.

Anstalt	Familje- rättsliga ärenden		Privat- rättsliga i övrigt		Straff- rättsliga		Exe- kutions- rättsliga		Offentlig- rättsliga i övrigt		Diverse, ej speci- ficerat		Summa ärenden
	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Stockholms stad..	8 318	56.6	4 155	28.3	621	4.2	332	2.3	239	1.6	1 025	7.0	14 690
Göteborgs » ..	4 282	50.6	2 774	32.8	440	5.2	166	1.9	276	3.3	525	6.2	8 463
Malmö » ..	1 221	37.4	1 109	33.9	85	2.6	69	2.1	107	3.3	677	20.7	3 268
Norrköpings » ..	1 501	48.6	595	19.2	120	3.9	55	1.8	262	8.5	556	18.0	3 089
Hälsingborgs » ..	1 231	39.6	1 146	36.9	119	3.8	14	0.5	357	11.5	238	7.7	3 105
Örebro län ..	1 106	42.5	1 011	38.9	114	4.4	27	1.0	202	7.8	140	5.4	2 600
Västmanlands » ..	969	36.0	995	37.0	90	3.3	14	0.5	269	10.0	355	13.2	2 692
Stockholms » ..	1 988	59.6	812	24.3	110	3.3	25	0.7	7	2.2	331	9.9	3 339
Älvsborgs l. norra	415	26.1	304	19.1	96	6.0	85	5.4	127	8.0	563	35.4	1 590
» » södra	607	26.9	662	29.4	121	5.4	43	1.9	343	15.2	478	21.2	2 254
Hallands län ..	353	33.4	275	26.0	77	7.3	10	0.9	82	7.8	260	24.6	1 057
Värmlands » ..	301	34.6	275	31.6	30	3.4	11	1.3	48	5.5	205	23.6	870
Tornedalen	177	18.7	345	36.5	59	6.3	22	2.3	26	2.8	316	33.4	945
Samtliga anstalter	22 469	46.9	14 458	30.2	2 082	4.3	873	1.8	2 411	5.0	5 669	11.8	47 962

Tabell 2 b.

Den rättsliga beskaflenheten av år 1949 diarieförda nya ärenden enligt jämtlandssystemet.

Landsting	Familjerättsliga ärenden		Privaträttsliga i övrigt		Straffrättsliga		Exekutionsrättsliga		Öffentligrättsliga i övrigt		Diverse, ej specificerat		Summa ärenden
	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Jämtlands län	45	41.7	29	26.9	2	1.9	4	3.7	4	3.7	24	22.2	108
Västerbottens » ¹	57	31.0	61	33.2	6	3.3	8	4.3	9	4.9	43	23.3	184
Norrbottnens » ¹	40	34.5	44	37.9	1	0.9	—	—	15	12.9	16	13.8	116
Östergötlands »	106	63.8	22	14.3	2	1.3	2	1.3	3	1.9	19	12.3	154
Jönköpings »	97	53.0	62	33.9	9	4.9	1	0.5	4	2.2	10	5.5	183
Kalmar läns södra ..	5	71.4	—	—	—	—	—	—	—	—	2	28.6	7
Västernorrlands län	8	34.8	11	47.8	—	—	—	—	2	8.7	2	8.7	23
Södermanlands »	160	54.2	84	28.5	6	2.0	1	0.3	10	3.4	34	11.6	295
Göteborg, o. Bohus » ¹	84	40.0	57	27.1	12	5.7	4	1.9	18	8.6	35	16.7	210
Uppsala »	203	56.4	95	26.4	16	4.5	3	0.8	9	2.5	34	9.4	360
Kalmar läns norra ..	14	66.6	1	4.8	2	9.5	1	4.8	1	4.8	2	9.5	21
Skaraborgs län ¹	17	37.0	11	23.9	1	2.2	1	2.2	5	10.9	11	23.8	46
Samtliga ²	836	49.0	477	27.9	57	3.3	25	1.5	80	4.7	232	13.6	1 707

¹ Uppgift saknas angående en del av ärendena.

² Från Malmöhus läns landstingsområde finnas icke några statistiska uppgifter.

Tabell 3 a.

Företagna åtgärder i de vid rättshjälpsanstalterna år 1949
behandlade ärendena.

Anstalt	Rättsupp- lysning och råd- givning		Förlikning utan rättegång		Efter gemensam ansökan avgjorda hem- och äkten- skapsskill- nadsmål		Övriga rättegångar		Andra åtgärder		Summa
	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Stockholms stad	5 857	36.0	544	3.4	1 827	11.3	1 371	8.4	6 652	40.9	16 251
Göteborgs »	4 080	45.0	1 095	12.1	602	6.6	924	10.2	2 368	26.1	9 069
Malmö »	1 217	35.9	316	9.3	291	8.6	397	11.7	1 168	34.5	3 389
Norrköpings »	881	22.3	407	10.3	184	4.7	255	6.4	2 226	56.3	3 953
Hälsingborgs »	1 435	43.2	236	7.1	137	4.2	193	5.8	1 317	39.7	3 318
Örebro län	1 147	36.9	397	12.8	256	8.2	149	4.8	1 160	37.3	3 109
Västmanlands »	1 422	46.4	332	10.8	217	7.1	213	7.0	879	28.7	3 063
Stockholms »	1 671	45.1	73	2.0	397	10.7	548	14.8	1 017	27.4	3 706
Älvsborgs läns södra....	1 194	45.7	180	6.9	106	4.1	191	7.3	940	36.0	2 611
» » norra....	659	40.5	242	14.9	61	3.7	124	7.7	541	33.2	1 627
Hallands län	390	36.9	97	9.2	55	5.2	68	6.4	447	42.3	1 057
Värmlands »	465	50.9	57	6.2	36	3.9	52	5.7	304	33.3	914
Tornedalen	379	40.6	187	20.1	9	1.0	133	14.2	225	24.1	933
Samtliga anstalter	20 797	39.2	4 163	7.9	4 178	7.9	4 618	8.7	19 244	36.3	53 000

Tabell 3 b.

Företagna åtgärder i år 1949 enligt jämtlandssystemet
behandlade ärenden.

Landsting	Rättsupplysning och rådgivning		Förlikning utan rättegång		Andra åtgärder		Summa
	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	
1	2	3	4	5	6	7	8
Jämtlands län	46	37.1	10	8.1	68	54.8	124
Västerbottens »	49	25.5	13	6.8	130	67.7	192
Norrbottnens »	4	16.7	4	16.7	16	66.6	24
Östergötlands »	16	15.7	43	42.2	43	42.1	102
Jönköpings »	62	33.7	68	37.0	54	29.3	184
Västernorrlands »	9	45.0	4	20.0	7	35.0	20
Södermanlands »	105	36.2	89	30.7	96	33.1	290
Göteborgs o. Bohus »	119	49.6	28	11.7	93	38.7	240
Uppsala »	56	14.2	104	26.5	233	59.3	393
Kalmar läns norra	6	28.6	—	—	15	71.4	21
Skaraborgs län ¹	5	6.9	21	29.2	46	63.9	72
Samtliga ²	477	28.7	384	23.1	801	48.2	1 662

¹ Uppgift saknas för en del av ärendena.
² Uppgifter saknas för såväl Kalmar läns södra som Malmöhus läns landstingsområden.
³ Denna siffra är icke jämförbar med siffran 7,9 i kol. 5 å tabell 3 a, enär kol. 6—9 i sist-nämnda tabell sakna motsvarighet i förevarande tabell.

Tabell 4 a.

**De rättssökandes hemorter i år 1949 diarieförda nya ärenden
vid rättshjälpsanstalterna.**

Anstalt	Sökandens hemort har varit ¹			Summa ärenden
	Stad, varest anstalten är belägen	länet	andra delar av landet (samt utlandet)	
1	2	3	4	5
Stockholms stad.....	14 236 (96-9)	454 (3-1)		14 690
Göteborgs »	8 114 (95-9)	111 (1-3)	238 (2-8)	8 463
Malmö »	2 999 (91-8)	144 (4-4)	125 (3-8)	3 268
Norrköpings »	2 864 (92-7)	^a 225 (7-3)		3 089
Hälsingborgs »	3 015 (97-1)	90 (2-9)		3 105
Örebro län	1 433 (55-1)	1 039 (40-0)	128 (4-9)	2 600
Västmanlands »	1 743 (64-7)	949 (35-3)	—	2 692
Stockholms »	502 (15-0)	2 770 (83-0)	67 (2-0)	3 339
Älvsborgs läns södra	1 403 (62-3)	686 (30-4)	165 (7-3)	2 254
» norra	^a 652 (41-0)	891 (56-0)	47 (3-0)	1 590
Hallands län	640 (60-5)	376 (35-6)	41 (3-9)	1 057
Värmlands »	475 (54-6)	327 (37-6)	68 (7-8)	870
Tornedalen	138 (14-6)	^a 768 (81-3)	39 (4-1)	945
Samtliga stadsanstalter	31 228 (95-8)	1 387 (4-2)		32 615
Länsanstalterna utom Stockholms län och Tornedalen	6 346 (57-4)	4 268 (38-6)	449 (4-0)	11 063

¹ Siffrorna inom parentes visa vilken procent förestående antal utgör av hela antalet sökande.
² Härav 57 jämlikt särskild överenskommelse med viss grannkommun till Norrköping.
³ Såväl sökande med hemort i Vänersborg (437) som sökande med hemort i Trollhättan (215) inräknade.
⁴ Siffran avser anstaltens verksamhetsområde.

Tabell 4 b.

De rättssökandes hemorter i år 1949 diarieförda nya ärenden
enligt jämtlandssystemet.

Landsting	Huvudort	Sökandens hemort har varit ¹		Summa ärenden
		områdets huvudort	annan ort	
1	2	3	4	5
1. Jämtlands län	(Östersund)	34 (31·5)	74 (68·5)	108
2. Västerbottens »	(Umeå)	49 (23·6)	159 (76·4)	208
3. Norrbottens »	(Luleå)	88 (75·2)	29 (24·8)	117
4. Östergötlands »	(Linköping)	88 (57·1)	66 (42·9)	154
5. Jönköpings »	(Jönköping)	² 73 (39·9)	110 (60·1)	183
6. Kalmar läns södra	(Kalmar)	7 (100·0)		7
7. Västernorrlands län	(Sundsvall)	2 (8·7)	21 (91·3)	23
8. Södermanlands »	(Eskilstuna)	³ 175 (59·3)	120 (40·7)	295
9. Göteborgs o. Bohus »	(Uddevalla)	51 (21·7)	184 (78·3)	235
10. Uppsala »	(Uppsala)	251 (69·7)	109 (30·3)	360
11. Kalmar läns norra	(Västervik)	13 (61·9)	8 (38·1)	21
12. Skaraborgs län ⁴	(Skövde)	16 (20·8)	61 (79·2)	77
Samtliga ⁵ utom 9)		796 (51·3)	757 (48·7)	1 553

¹ Siffrorna inom parentes ange huru stor procent förestående antal sökande utgör av hela antalet sökande.

² Siffran ej exakt, då uppgift saknas från en byrå i Jönköping.

³ Härav ett icke angivet antal från Eskilstuna närliggande kommuner.

⁴ Uppgifter saknas angående en del av ärendena.

⁵ Uppgifter saknas från Malmöhus län.

Tabell 5.

Mottagningar under åren 1948 och 1949 av rättshjälpsanstalt utanför anstaltsorten.

Anstalt och mottagningsort	Antal mottagningar		Antal nya ärenden		Antal besök		Antal nya ärenden per mottagning		Antal besök per mottagning	
	1948	1949	1948	1949	1948	1949	1948	1949	1948	1949
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Örebro län:</i>										
Karlskoga ¹	24	27	111	168	267	372	4·6	6·2	11·1	13·8
<i>Västmanlands län:</i>										
Arboga	12	12	38	27	88	58	3·2	2·3	7·3	4·8
Köping	12	12	58	47	151	119	4·8	3·9	12·6	9·9
Sala	11	11	18	19	36	54	1·6	1·7	3·3	4·9
Fagersta	10	10	31	37	60	75	3·1	3·7	6·0	7·5
<i>Stockholms län:</i>										
Södertälje	50	45	202	128	608	411	4·0	2·8	12·2	9·1
Norrköping	24	18	53	21	154	77	2·2	1·2	6·4	4·3
Nynäshamn	24	18	39	45	146	93	1·6	2·5	6·1	5·2
<i>Älvsborgs läns norra:</i>										
Trollhättan	42	41	115	184	315	368	2·7	4·5	7·5	9·0
Alingsås	20	20	105	93	249	221	5·3	4·7	12·5	11·1
Bengtstorp	18	19	83	119	155	230	4·6	6·3	8·6	12·2
<i>Hallands län:</i>										
Falkenberg ²	10	18	20	36	35	47	2·0	2·0	3·5	2·6
Varberg ²	11	20	23	63	25	85	2·1	3·2	2·3	4·3
Kungsbacka ²	14	18	21	36	27	53	1·5	2·0	1·9	2·9
<i>Tornedalen:</i>										
Bränna	10	11	20	29	uppgift saknas		2·0	2·6	uppgift saknas	
Kalix	10	11	8	16	»	»	0·8	1·5	»	»
Övertorneå	11	9	48	48	»	»	4·4	5·3	»	»
Korpilobolo	11	9	39	44	»	»	3·5	4·9	»	»
Tärendö	11	9	18	32	»	»	1·6	3·6	»	»
Pajala	11	9	32	31	»	»	2·9	3·4	»	»

¹ Fr. o. m. 1/10 1949 hållas mottagningar en gång i veckan.

² Mottagningarna började i april 1948.

Anm. Värmlands läns rättshjälpsanstalt håller fr. o. m. 1950 mottagningar i Hagfors två gånger i månaden samt fr. o. m. 1951 i Arvika två gånger i månaden och i vardera Kristinehamn och Säffle en gång i månaden.

Tabell
Rättshjälpsanstalternas

Anstalt	Kostnader helt bestridda av staten				Kostnader bestridda av stat och kommun (landsting)			
	Post, telegram, telefon	Resor att be- kostas av stats- medel	S:a av kol. 2 o. 3		Avlö- ningar	Skriv- material och tryck	S:a av kol. 6 o. 7	
			Belopp	% av samtl. utgifter			Belopp	% av samtl. utgifter
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Stockholms stad ..	13 596	109	13 705	3.2	313 937	7 777	321 714	74.7
Göteborgs » ..	5 192	—	5 192	2.8	138 208	3 491	141 699	76.0
Malmö » ..	2 697	—	2 697	3.2	60 141	1 904	62 045	74.8
Norrköpings » ..	3 779	—	3 779	4.4	61 641	1 313	62 954	73.3
Hälsingborgs » ..	2 000	—	2 000	2.6	55 072	1 724	56 796	73.1
Örebro län ..	3 254	391	3 645	4.8	54 944	1 140	56 084	74.1
Västmanlands » ..	2 395	665	3 060	4.5	49 517	1 222	50 739	73.8
Stockholms » ..	4 060	485	4 545	3.3	94 288	2 152	96 440	70.2
Älvsborgs läns södra	2 577	743	3 320	4.3	51 867	1 496	53 363	70.0
» » norra	2 821	768	3 589	5.5	39 787	1 356	41 143	62.9
Hallands län ..	887	628	1 515	4.7	21 477	604	22 081	68.6
Värmlands » ..	915	79	994	2.7	21 734	1 337	23 071	61.7
Tornedalen ¹	931	5 479	6 410	15.7	23 925	512	24 437	59.9
Samtliga anstalter	45 104	9 347	54 451	3.9	986 538	26 028	1 012 566	72.5

¹ Uppgifterna för Tornedalens rättshjälpsanstalt avse budgetåret 1949/50. Oaktat anstaltsanstalter.

Anm. I kol. 2, 3, 6 och 7 redovisade poster ha upptagits med de belopp, som legat till I kol. 10 har såsom kostnad för hyra inräknats antingen i anstalts årsberättelse som hyra för inventarier ha flera anstalter inräknat utgifter för inköp av juridisk litteratur.

Kol. 14. Kostnaden för pensionering har uppskattats till 18 procent av till personalen ut-ringskostnaden åtminstone för några anstalter inkludera jämväl annan ersättning än avlö-ha blivit fallet.

6 a.

utgifter 1949.

Kostnader att bestridas av kommun (landsting)								Summa utgifter
Hyra, bränsle, ljus, städ- ning, in- ventarier	% av samtl. utgifter	Resor utöver i kol. 3 upp- tagna	Annon- ser	Pensio- ning (Be- räknad kostnad)	Övriga utgifter	S:a av kol. 10, 12—15		
						Belopp	% av samtl. utgifter	
10	11	12	13	14	15	16	17	18
29 810	6.9	—	—	57 056	8 434	95 300	22.1	430 719
10 211	5.5	124	—	25 020	4 331	39 686	21.2	186 577
6 072	7.3	159	151	10 818	1 057	18 257	22.0	82 999
4 401	5.1	—	—	11 088	3 703	19 192	22.3	85 925
8 243	10.6	—	—	9 918	676	18 837	24.3	77 633
4 705	6.2	206	—	9 774	1 285	15 970	21.1	75 699
3 604	5.2	645	—	8 910	1 749	14 908	21.7	68 707
12 264	8.9	2 086	—	16 974	5 013	36 337	26.5	137 322
6 381	8.4	490	—	9 742	2 969	19 582	25.7	76 265
4 929	7.5	2 929	1 134	7 344	4 334	20 670	31.6	65 402
2 962	9.2	567	672	3 852	529	8 582	26.7	32 178
8 655	23.2	472	178	3 906	90	13 301	35.6	37 366
4 961	12.6	—	516	4 306	174	9 957	24.4	40 804
107 198	7.7	7 678	2 651	178 708	34 344	330 579	23.6	1 397 596

tens samtliga kostnader bestridas av staten, ha de uppdelats på samma sätt som för övriga

grund vid uträkningen av statsbidraget.

angivet belopp eller det beräknade hyresvärdet av de tillhandahållna lokalerna. I kostnaden

gående ersättningar. Då belopp som sålunda legat till grund för uppskattningen av pensio-
ning till pensionsberättigad personal, har nyssnämnda procentsiffror satts lägre än eljest skulle

In office	Kontinuität der Bestände im Rechnungsjahre						
	1917		1918		Anfangsbestand	Endbestand	Veränderung
	1.1.17	31.12.17	1.1.18	31.12.18			
101.198	101.198	101.198	101.198	101.198	101.198	101.198	101.198
4.301	4.301	4.301	4.301	4.301	4.301	4.301	4.301
2.002	2.002	2.002	2.002	2.002	2.002	2.002	2.002
4.209	4.209	4.209	4.209	4.209	4.209	4.209	4.209
8.821	8.821	8.821	8.821	8.821	8.821	8.821	8.821
12.301	12.301	12.301	12.301	12.301	12.301	12.301	12.301
3.041	3.041	3.041	3.041	3.041	3.041	3.041	3.041
4.785	4.785	4.785	4.785	4.785	4.785	4.785	4.785
8.215	8.215	8.215	8.215	8.215	8.215	8.215	8.215
4.101	4.101	4.101	4.101	4.101	4.101	4.101	4.101
6.072	6.072	6.072	6.072	6.072	6.072	6.072	6.072
10.211	10.211	10.211	10.211	10.211	10.211	10.211	10.211
20.210	20.210	20.210	20.210	20.210	20.210	20.210	20.210

Das Kontinuität der Bestände im Rechnungsjahre ist durch die folgenden Umsätze zu erklären:

Die Umsätze sind im wesentlichen durch den Verkauf von Waren, die im Laufe des Jahres in den Beständen lagen, bedingt. Die Umsätze sind im wesentlichen durch den Verkauf von Waren, die im Laufe des Jahres in den Beständen lagen, bedingt.

Tabell 6 b.

Utgifter för jämtlandssystemet år 1949.

Landsting	Ersättning till advokater	Annonskostnader	Blanketter m. m.	Summa utgifter	Landstingets anslag
1	2	3	4	5	6
1. Jämtlands län ...	¹ 7 520	480		8 000	8 000
2. Västerbottens » ...	² 11 057	2 746		13 803	⁴ 10 000
3. Norrbottens » ...	5 588		214	5 802	20 000
4. Östergötlands » ...	13 592			13 592	15 000
5. Jönköpings » ...	³ 7 000			7 000	⁵ 7 000
6. Kalmar läns södra ...	506		18	524	8 000
7. Västernorrlands län ...	1 035	56		1 091	10 000
8. Södermanlands » ...	10 358			10 358	⁶ 10 500
9. Göteb. o. Bohus » ...	12 347	2 613		14 960	15 000
10. Uppsala » ...	10 776	1 104	84	11 964	⁷ 12 000
11. Kalmar läns norra ...	1 252			1 252	5 000
12. Malmöhus län ...	4 464	1 613	157	6 234	20 000
13. Skaraborgs » ...	8 014			8 014	15 000
Samtliga	93 509	8 612	473	102 594	155 500
Samtliga utom 12 och 13	81 031	6 999	316	88 346	120 500

¹ Ytterligare 223: — debiterade för diarieförda ärenden ävensom 225: — för 60—80 icke diarieförda ärenden.
² Ytterligare 3 899: — debiterade.
³ Ytterligare 1,199: — debiterade.
⁴ Överskott från tidigare års anslag härjämte taget i anspråk.
⁵ Anslaget höjt till 10 000: — fr. o. m. 1950.
⁶ Anslaget utgjorde 9 000: — för envar av perioderna $\frac{1}{3}$ 1948— $\frac{28}{2}$ 1949 samt $\frac{1}{3}$ — $\frac{31}{12}$ 1949 eller 10 500: — för hela år 1949. Anslaget höjt till 15 000: — fr. o. m. år 1950.
⁷ Anslaget höjt till 15 000: — fr. o. m. 1951.

Tabell

Rättshjälpsanstalternas

Anstalt	Inkomst av rörelsen			
	Ers. av allm. medel för bitr. i rtg		Ers. av rättshjälpsökande och deras motparter	
	Belopp	% av s:a inkomster	Belopp	% av s:a inkomster
1	2	3	4	5
Stockholms stad	63 707	14.8	21 281	5.0
Göteborgs »	46 375	24.8	21 608	11.6
Malmö »	14 087	16.9	6 118	7.4
Norrköpings »	16 696	19.4	3 389	4.0
Hälsingborgs »	6 232	8.0	5 020	6.5
Örebro län	9 613	12.7	5 466	7.2
Västmanlands »	16 920	24.6	7 120	10.4
Stockholms »	31 642	23.0	4 129	3.0
Älvsborgs läns södra	13 045	17.1	3 487	4.6
» » norra	12 889	19.7	1 588	2.5
Hallands län	3 260	10.1	1 064	3.3
Värmlands »	4 432	11.9	1 122	3.0
Tornedalen ¹	4 941	12.1	2 378	5.8
Samtliga anstalter	243 839	17.4	83 770	5.9
Samtliga utom Tornedalens rätts- hjälpstanstalt	238 898	17.6	81 392	6.0

¹ Uppgifterna för Tornedalens rättshjälpsanstalt avse budgetåret 1949/50.

7 a.

inkomster 1949.

Total inkomst av rörelsen		Diverse inkomster		Statsbidrag		Anslag från kom- mun (landsting)		Summa inkomster (= utgifter)
Belopp	% av s:a inkomster	Belopp	% av s:a inkomster	Belopp	% av s:a inkomster	Belopp	% av s:a inkomster	
6	7	8	9	10	11	12	13	14
84 988	19·8	78	—	66 376	15·4	279 277	64·8	430 719
67 983	36·4	200	0·1	21 985	11·8	96 409	51·7	186 577
20 205	24·3	1 000	1·2	11 849	14·3	49 945	60·2	82 999
20 085	23·4	563	0·7	13 155	15·3	52 122	60·6	85 925
11 252	14·5	—	—	11 961	15·4	54 420	70·1	77 633
15 079	19·9	83	0·1	12 614	16·7	47 923	63·3	75 699
24 040	35·0	—	—	8 899	12·9	35 768	52·1	68 707
35 771	26·0	162	0·1	17 814	13·0	83 575	60·9	137 322
16 532	21·7	125	0·1	11 724	15·4	47 884	62·8	76 265
14 477	22·2	17	—	8 637	13·2	42 271	64·6	65 402
4 324	13·4	49	0·2	5 399	16·8	22 406	69·6	32 178
5 554	14·9	—	—	4 825	12·9	26 987	72·2	37 366
7 319	17·9	—	—	33 485	82·1	—	—	40 804
327 609	23·4	2 277	0·2	228 723	16·4	838 987	60·0	1 397 596
320 290	23·6	2 277	0·2	195 238	14·4	838 987	61·8	1 356 792

Tabell 7 b.

Inkomster vid jämtlandssystemet under år 1949 jämte kostnader per diariefört ärende s. å.

Landsting	Statsbidrag	Landstingsbidrag	Summa inkomster (= summa utgifter)	Diarieförda nya ärenden	Kostnad per diariefört ärende
1	2	3	4	5	6
1. Jämtlands län ..	1 600	6 400	8 000	108	74: 07
2. Västerbottens » ..	2 000	11 803	13 803	208	66: 36
3. Norrbottens » ..	1 160	4 642	5 802	117	49: 59
4. Östergötlands » ..		13 592	13 592	154	109: 61
5. Jönköpings » ..		7 000	7 000	183	38: 25
6. Kalmar läns södra ...		524	524	7	74: 79
7. Västernorrlands län ..		1 091	1 091	23	47: 44
8. Södermanlands » ..		10 358	10 358	295	35: 11
9. Göteb. o. Bohus » ..		14 960	14 960	235	63: 66
10. Uppsala » ..		11 964	11 964	360	33: 23
11. Kalmar läns norra ...		1 252	1 252	21	59: 57
12. Malmöhus län ..		6 234	6 234	115	54: 21
13. Skaraborgs » ..		8 014	8 014	102	78: 57
Samtliga	4 760	97 834	102 594	1 928	53: 21
Samtliga utom 12 och 13	4 760	83 586	88 346	1 711	51: 63

Tabell 8.

Det allmännas genomsnittliga kostnad per ärende hos
rättshjälpsanstalterna år 1949.

Anstalt	Summa statsbidrag och kommunala anslag 1949	Summa ärenden ink. 1949	Utgifter per ärende (av i kol. 3 angivna ärenden)	Summa ärenden ink. 1949 efter avdrag av antal rättteg. anhängiggjorda s. å.	Utgifter per ärende (av i kol. 5 angivna ärenden)
1	2	3	4	5	6
Stockholms stad	345 622	14 690	23: 53	11 653	29: 66
Göteborgs »	118 593	8 463	14: 01	7 249	16: 36
Malmö »	62 794	3 268	19: 21	2 680	23: 43
Norrköpings »	65 839	3 089	21: 31	2 736	24: 06
Hälsingborgs »	66 382	3 105	21: 38	2 794	23: 76
Örebro län	60 621	2 600	23: 32	2 318	26: 15
Västmanlands »	44 667	2 692	16: 59	2 368	18: 86
Stockholms »	101 551	3 339	30: 41	2 536	40: 04
Älvsborgs läns södra.....	59 734	2 254	26: 50	2 061	28: 98
» norra.....	50 923	1 590	32: 03	1 473	34: 57
Hallands län	27 855	1 057	26: 35	940	29: 63
Värmlands »	31 812	870	36: 57	782	40: 68
Tornedalen ¹	33 484	1 039	32: 23	942	35: 55
Samtliga anstalter	1 069 877	48 056	22: 26	40 532	26: 39
De fem stadsanstalterna	659 230	32 615	20: 21	27 112	24: 31
De åtta länsanstalterna	410 647	15 441	26: 59	13 420	30: 60

¹ Uppgifterna för Tornedalens rättshjälpsanstalt avse budgetåret 1949/1950.

Uppgifter angående areal, folk-

Stad utanför landsting eller landstingsområde ¹ (inom parentes har angivits huvudort, där ev. anstalt skulle ligga)	Areal land i kvm ¹ / ₁ 1950	Hela folkmängden inom området ¹ / ₁ 1950
1	2	3
Stockholms stad		734 000
Göteborgs »		349 000
Malmö »		189 000
Norrköpings »		84 000
Hälsingborgs »		71 000
Stockholms län (Stockholm)	7 300	351 000
Uppsala » (Uppsala)	5 100	153 000
Södermanlands » (Eskilstuna)	6 200	212 000
Östergötlands » (Linköping)	9 900	261 000
Jönköpings » (Jönköping)	10 600	270 000
Kronobergs » (Växiö)	8 900	158 000
Kalmar läns norra » (Västervik)	} 11 100	93 000
» » södra » (Kalmar)		143 000
Gotlands län (Visby)	3 100	59 000
Blekinge » (Karlskrona)	2 900	146 000
Kristianstads » (Kristianstad)	6 200	259 000
Malmöhus » (Lund)	4 600	319 000
Hallands » (Halmstad)	4 700	163 000
Göteb. o. Bohus » (Göteborg)	4 800	202 000
Älvsborgs l. södra » (Borås)	} 11 700	182 000
» » norra » (Vänersborg med Trollhättan)		173 000
Skaraborgs län » (Skövde)	8 100	248 000
Värmlands » (Karlstad)	17 500	279 000
Örebro » (Örebro)	8 400	245 000
Västmanlands » (Västerås)	6 400	199 000
Kopparbergs » (Borlänge med Falun)	28 200	264 000
Gävleborgs l. (inkl. Gävle) (Gävle)	18 200	283 000
Västernorrlands län » (Sundsvall)	24 100	283 000
Jämtlands » (Östersund)	47 700	144 000
Västerbottens » (Umeå)	55 400	232 000
Norrbottnens l. utom »		
Tornedalen » (Luleå)	82 800	174 000
Tornedalen » (Haparanda)	15 900	65 000

¹ Uppgifterna för Älvsborgs läns landstingsområde har där så kunnat ske uppdelats å samma sätt särskilda uppgifter lämnats för Tornedalens rättshjälpsanstalts verksamhetsom-

² Genomsnittligt åtnjöts år 1947 fri rättegång i städer utanför landsting av 15 personer per

³ Siffrorna avse Gävleborgs läns landstingsområde utom Gävle stad, där siffrorna äro resp.

9.

mängd och fria rättegångar.

Folkmängd i huvud- orten ¹ / ₁ 1950	Folkmängd i huvudorten när- belägna städer ävensom tätorter med mer än 2 000 inv. ¹ / ₁ 1950 (i vissa fall ²¹ / ₁₂ 1945)	Summa av kol. 4 och 5.	Uppskattat befolknings- underlag för eventuell anstalt	Antal personer som åtnjutit fri rättegång vid allmän underrätt år 1947	
				Antal	Antal ² per 10 000 inv.
4	5	6	7	8	9
734 000	—	734 000	734 000	962	14
349 000	—	349 000	349 000	689	21
189 000	9 000	198 000	212 000	199	11
84 000	19 000	103 000	141 000	117	15
71 000	22 000	93 000	127 000	67	10
	212 000	212 000	304 000	300	9
61 500	12 000	73 500	134 000	140	9
53 000	20 000	73 000	122 000	96	5
53 000	21 000	74 000	122 000	142	6
43 000	43 000	86 000	129 000	132	5
20 000	7 000	27 000	92 000	62	4
15 500	—	15 500	50 000	38	4
26 500	9 000	35 500	107 000	81	6
14 500	2 000	16 500	59 000	63	11
31 000	13 000	44 000	93 000	128	9
24 000	17 000	41 000	124 000	150	6
34 000	42 000	76 000	144 000	198	6
35 000	14 000	49 000	110 000	55	4
—	48 000	48 000	123 000	148	7
57 000	13 000	70 000	145 000	77	5
39 000	12 000	51 000	116 000	134	8
17 000	39 000	56 000	148 000	99	4
35 000	38 000	73 000	145 000	197	7
66 000	28 000	94 000	180 000	187	8
58 000	49 000	107 000	160 000	179	10
37 000	20 000	57 000	126 000	185	7
46 000	27 000	73 000	139 000	³ 161	³ 7
25 000	31 000	56 000	111 000	228	8
21 000	7 000	28 000	94 000	183	13
17 000	14 000	31 000	90 000	147	6
21 000	11 000	32 000	76 000	} 279	} 12
3 000	3 000	6 000	50 000		

nuv. rättshjälpsanstalters verksamhetsområden. För Norrbottens läns landstingsområde har på råde och särskilda för landstingsområdet i övrigt.
10 000 invånare samt i landstingsområdena av 7 personer per 10 000 invånare.
80 och 18.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet</i>	3
Författningsförslag.	
Förslag till	
lag om offentlig rättshjälp	5
kungörelse med närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om offentlig rättshjälp jämte normalreglementen.....	7
lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång	15
vissa andra författningsändringar	16
Motiv.	
Inledning	20
Förevarande utrednings tillkomst	22
Anordningar utomlands	24
Nuvarande anordningar	26
A. Rättshjälpsanstalter	
Gällande bestämmelser	
Organisation och verksamhet	
Personalen	28
Antal ärenden och besök	28
Ärendenas beskaffenhet	29
I ärendena vidtagna åtgärder	30
De rättssökandes hemorter	30
Mottagningar utanför anstaltsorten	31
Utgifter	31
Inkomster	32
Kostnad per ärende	33
B. Jämtlandssystem	
Gällande bestämmelser	
Organisation och verksamhet	
Avtalens innehåll	34
Advokatorter m. m.	36
Antalet ärenden	36
Ärendenas fördelning å olika advokatbyråer	38
Ärendenas beskaffenhet	39
I ärendena vidtagna åtgärder	39
De rättssökandes hemorter	39
Mottagningar utanför advokatort	40
Utgifter	40

	Sid.
Inkomster	40
Kostnad per ärende	41
C. Övriga anordningar	42
Förslagets huvudgrunder	43
1. Rättigheten att erhålla utomprocessuell rättshjälp	43
2. Skyldigheten att ombesörja offentlig rättshjälpsverksamhet	45
3. Organisationen	46
4. Villkor för erhållande av rättshjälp	54
5. Avgift för erhållen rättshjälp	56
6. Statsbidraget	58
Speciell motivering	62
Förslaget till lag om offentlig rättshjälp	62
Förslaget till kungörelse med närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om offentlig rättshjälp	66
Förslaget till normalreglemente (för rättshjälpsverksamhet genom rättshjälpsanstalt)	70
Förslaget till normalreglemente (för rättshjälpsverksamhet annorledes än genom rättshjälpsanstalt)	74
Förslaget till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång	74
Övriga författningsförslag	77
Kostnadsberäkning	79
Sammanfattning	86
Särskilt yttrande	87
Bilaga	94

Statens offentliga utredningar 1951

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förslag till naturskyddslag m. m. [5]
Betänkande med förslag till ny ägfredslagstiftning. [20]
Förslag till sjömanslag m. m. [22]
Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. [31]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Principer för dyrortsgrupperingen. [7]
Promemoria med förslag till allmän verksstadga. [12]
Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. [13]
Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. [24]

Politi.

Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. [8]
SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. [19]
Kjnekommisionens utredning. [21]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948—juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. [11]
Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. [15]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. [17]
Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpsförsäkring. [23] 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag. [25]
Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. [30]

Hälso- och sjukvård.

Vatten och avloppsfrågan. [26]

Allmänt näringsväsen.

Näringslivets lokalisering. [6]
Landsbygds elektrifieringens utbredning år 1950. [14]
Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. [27] Del 2. Bilagor. [28]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk, Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. [3]
Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. [10]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Statligt stöd åt svensk filmproduktion. [1]
Antagningen av medicine studerande m. fl. [4]
1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. [9]
Filmcensuren. Betänkande 1. [16]
Skolöverstyrelsens organisation. [29]

Försvarsväsen.

Försvarets personaltjänst. 1. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.